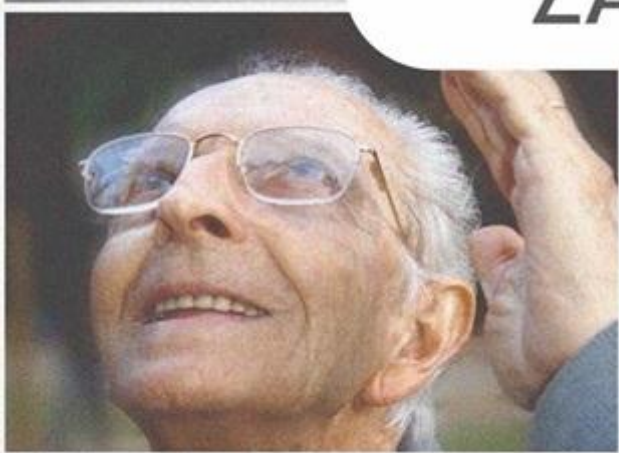

**OCENA ZASOBÓW
POMOCY SPOŁECZNEJ
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO
ZA ROK 2018**

*Załącznik do Uchwały Nr IX/135/19
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego
z dnia 24 czerwca 2019 roku*

Ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za 2018 rok opracował zespół Obserwatorium Integracji Społecznej działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego,

w składzie:

Beata Kurcin
Sylwia Szpyrka
Marta Zaręba

Spis treści

WSTĘP	5
WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	8
1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym	9
1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej	9
1.2. Infrastruktura społeczna.....	11
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim.....	17
2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia	20
2.1. Klienci pomocy społecznej	20
2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia	21
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny	23
2.4. Świadczenia pieniężne i niepieniężne – informacje ogólne	27
2.5. Powody udzielenia pomocy i wsparcia	30
3. Usługi pomocy społecznej	32
3.1. Usługi opiekuńcze	32
3.2. Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi	36
3.3. Wybrane usługi pomocy społecznej	39
4. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS	46
4.1. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej	46
4.1.1. Zasiłek stały	46
4.1.2. Zasiłek okresowy	48
4.1.3. Zasiłek celowy.....	49
4.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej	50
4.2.1. Wspieranie Rodziny i Piecza Zastępcza	53
4.3. Inne rodzaje pomocy i wsparcia	56
5. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR	58
5.1. Piecza zastępcza	58
5.1.1. Rodzinna piecza zastępcza	59
5.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza	63
5.2. Usamodzielnienie	65
5.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	67
6. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	72

6.1.	<i>Struktura kadry socjalnej</i>	72
6.2.	<i>Dostępność kadry socjalnej</i>	74
7.	Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	78
7.1.	<i>Placówki oferujące wsparcie seniorom</i>	79
7.2.	<i>Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym</i>	81
7.3.	<i>Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)</i>	83
7.4.	<i>Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego</i>	84
8.	Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	86
9.	Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego	89
10.	Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego	94
11.	Wnioski i rekomendacje	97
11.1.	<i>Infrastruktura społeczna</i>	97
11.2.	<i>Korzystający z pomocy i wsparcia</i>	100
11.3.	<i>Kadra pomocy społecznej</i>	102
11.4.	<i>Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia</i>	104
11.5.	<i>Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej</i>	107

WSTĘP

Nowelizacja *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), zgodnie z art. 16a, wprowadziła obowiązek corocznego przygotowywania przez gminy, powiaty i samorząd województwa oceny zasobów pomocy społecznej.

Ocena zasobów pomocy społecznej zastąpiła od 2012 r. dotychczas przygotowywany przez jednostki samorządu terytorialnego bilans potrzeb pomocy społecznej.

OZPS powinna zostać sporządzona w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, a zasoby, o których mowa, w szczególności obejmują: infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania z pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący (art. 16a, p.1 i 2 *Ustawy*). Ocena, o której mowa, obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy (art.16a, p.3 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Ocena zasobów przedstawiana jest przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego co roku do dnia 30 kwietnia odpowiednio radzie gminy, radzie powiatu, a do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Ocena wraz z rekomendacjami ma być podstawą do planowania budżetu na rok następny (art.16a, p.4 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Następnie, samorząd województwa jest zobligowany do przekazania oceny zasobów pomocy społecznej sporządzonej na podstawie ocen przygotowanych przez gminy i powiaty z obszaru województwa, właściwemu wojewodzie do 31 lipca każdego roku (art. 21 pkt. 8 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie w ramach projektu systemowego EFS nr 1.16 „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji” przygotował narzędzie umożliwiające ocenę zasobów pomocy społecznej dla gmin i powiatów oraz województw. Narzędzie zostało umieszczone w systemie CAS (Centralna Aplikacja Statystyczna), należącym do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Dane potrzebne do uzupełnienia formularza OZPS zostały częściowo zasilone ze sprawozdań resortowych, jednorazowych, zbiorów centralnych oraz systemów innych instytucji. Są to m.in. dane dotyczące jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (SAC-MPiPS 03), świadczeń rodzinnych (MPiPS-DSR), funduszu alimentacyjnego (QuickStat, sFundusz, aplikacje dziedzinowe), dane demograficzne (GUS – Bank Danych Lokalnych), dane Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (dane ze zbiorów centralnych), dane Ministerstwa Edukacji Narodowej (SIO).

Narzędzie zostało użyte po raz pierwszy wiosną 2012 roku do sporządzenia oceny zasobów pomocy społecznej za rok 2011. Od tamtego czasu narzędzie było kilkakrotnie modyfikowane, zgodnie z postulatami zgłaszanymi przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej.

Tegoroczne sprawozdanie (OZPS za 2018 rok, Edycja 2019) zostało poddane znacznemu przeformułowaniu w wyniku realizacji przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Instytut Pracy i Spraw Socjalnych projektu pn. „Narzędzie agregowania i monitorowania danych w obszarze włączenia społecznego”. Projekt realizowany był w ramach środków europejskich Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

Założeniem projektu było uproszczenie wypełniania formularza sprawozdania przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej oraz ułatwienie prezentacji gotowego materiału przed lokalnymi władzami. W zmodyfikowanym formularzu sprawozdania znaczna część danych z tabel przeniesiona została do automatycznie generujących się raportów graficznych.

Rok 2019 jest rokiem pilotażowym dla zmodyfikowanego formularza wyposażonego w nowe możliwości graficzne. Wypełnianie formularza zarówno dla gmin, powiatów, jak i na poziomie wojewódzkim niestety obfitowało w wiele trudności technicznych, np. brak możliwości wygenerowania wszystkich raportów graficznych, czy błędne zasilenia danych z baz dziedzinowych do raportów graficznych.

Nowa formuła narzędzia w swoim założeniu miała uprościć i uatrakcyjnić formę prezentacji danych. Niestety, zarówno na poziomie gminnym, jak i powiatowym oraz wojewódzkim, zabieg ten spowodował istotny ubytek danych, a poważne utrudnienia techniczne, które wystąpiły w aplikacji CAS, uniemożliwiły wygenerowanie niezbędnych raportów z baz dziedzinowych pomocy społecznej. Brak potrzebnych statystyk uniemożliwił w roku 2019 analizę niektórych zjawisk i porównywanie poszczególnych wartości na poziomie gminnym i powiatowym, w perspektywie kilku ostatnich lat.

Aby zachować dotychczasową obszerną i wielowymiarową formułę corocznej publikacji OZPS dla województwa wielkopolskiego, autorki zdecydowały się skorzystać z innych dostępnych źródeł danych statystycznych, m.in. danych GUS, sprawozdań resortowych MRPiPS-03 oraz MRPiPS-05, sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i pieczy zastępczej.

Należy w tym miejscu zasygnalizować, iż niektóre, istotne dane, z punktu widzenia opracowywania analizy wojewódzkiej, zostały utracone (np. wskaźnik osób w wieku emerytalnym korzystających z usług opiekuńczych) i aktualnie nie ma możliwości pozyskania ich z innych źródeł.

Mimo zmiany zawartości rozdziałów formularza, ich układ pozostał w prawie niezmienionej formie, tj.:

1. Wprowadzenie
2. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej
3. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia
  - 3.1 Gmina – zadania OPS oraz MOPS, MOPR
  - 3.2 Powiat – zadania PCPR oraz MOPR
4. Inne rodzaje pomocy i świadczeń
5. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia
6. Kadra jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
  - 6.1 Zatrudnienie pomocnicze w jednostce organizacyjnej pomocy społecznej
  - 6.2 Zespoły pracy socjalnej i integracji społecznej w jednostce pomocy społecznej
7. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego
8. Aktywność projektowo-programowa jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
9. Współpraca z organizacjami pozarządowymi – zadania zlecone w obszarze pomocy i wsparcia
10. Wnioski końcowe

Ocena zasobów województwa wielkopolskiego została przygotowana w oparciu o sprawozdania nadesłane ze wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa wielkopolskiego, a więc 226 gmin, 31 powiatów i 4 miast na prawach powiatu.

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

CAS	Centralna Aplikacja Statystyczna
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DPS	Domy Pomocy Społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KIS	Klub Integracji Społecznej
MOPR	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
NGO	Organizacje pozarządowe (Non-Governmental Organization)
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu
ŚDS	Środowiskowy Dom Samopomocy
Ustawa o pomocy społecznej	<i>Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2009 nr 175, poz. 1362)</i>
Ustawa o pieczy zastępczej	<i>Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. nr 149, poz. 887)</i>
WTZ	Warsztat Terapii Zajęciowej
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej
↑	symbol oznacza wzrost w stosunku do roku ubiegłego
↓	symbol oznacza spadek w stosunku do roku ubiegłego

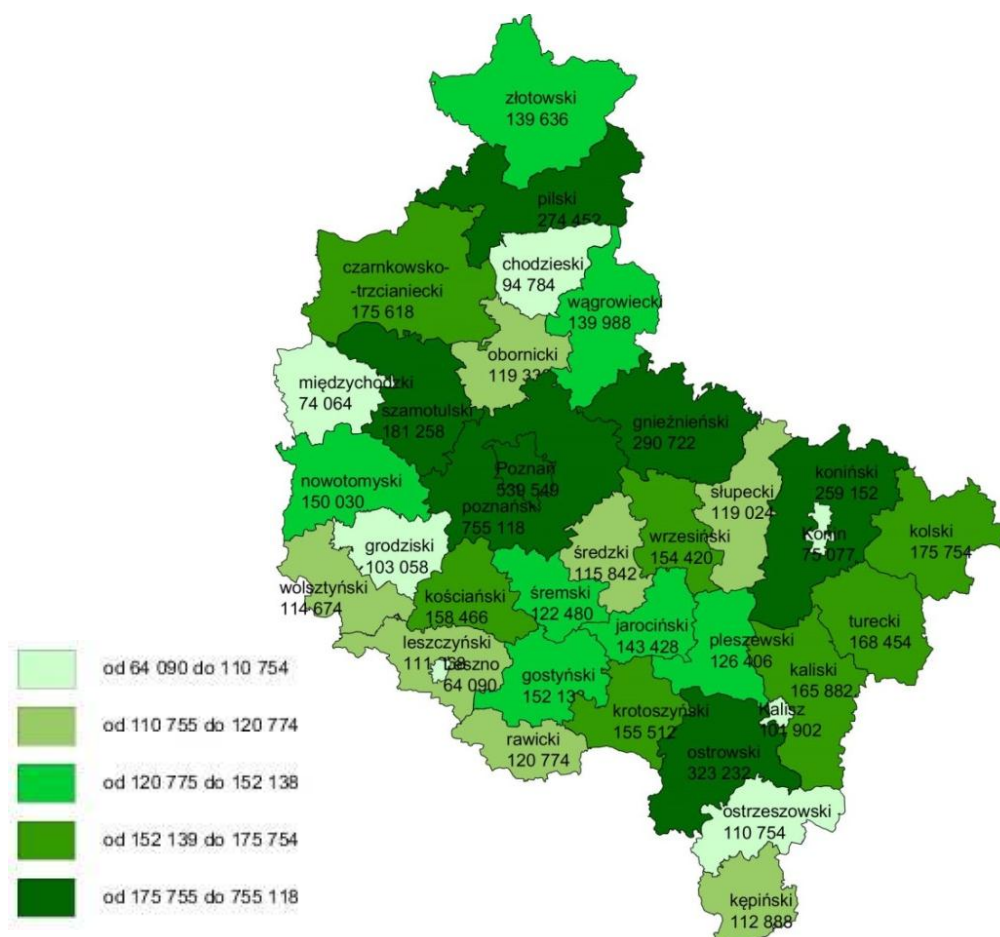

1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym

1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej

Województwo wielkopolskie leży w zachodniej części Polski i graniczy z województwami: zachodniopomorskim, pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim i lubuskim, zajmując **9,5% powierzchni kraju – 29 826,5 km²** (2 miejsce w kraju po mazowieckim – 35 558 km²). Udział gruntów rolnych na terenie województwa wynosił niecałe 65%, natomiast gruntów zabudowanych i zurbanizowanych 5,4%. W 2017 roku Wielkopolskę zamieszkiwało **3 489 210 ludności** (3 miejsce w kraju, po województwie mazowieckim i śląskim), co w efekcie daje liczbę 117 osób przypadających na 1 km². **Województwo wielkopolskie w 2017 roku zamieszkiwało 9% ludności Polski.** W miastach mieszkało 54,6% ludności, a na wsiach 45,4% ludności¹.

Mapa nr 1 Liczba mieszkańców województwa wielkopolskiego w poszczególnych powiatach

Źródło: GUS - BDL.

¹ Dane za rok 2018 nie zostały jeszcze opublikowane.

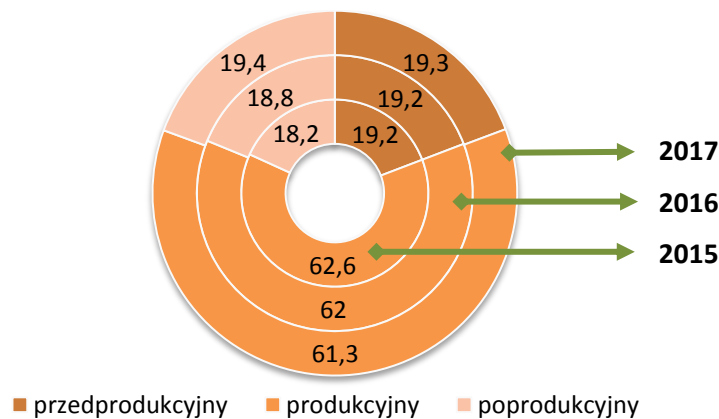
Rysunek nr 1 Udział kobiet i mężczyzn w liczbie ludności województwa w 2017 roku

Źródło: GUS - BDL

W roku 2017 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **1 791 509 kobiet (51,3%)** i **1 697 701 mężczyzn (48,7%)**. W porównaniu do zeszłego roku rozkład płci wśród mieszkańców województwa pozostaje na takim samym poziomie. Rozkład płci w poszczególnych powiatach województwa jest tożsamy z tym, zaprezentowanym dla całego województwa.

W roku 2017 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **672 300 osób w wieku przedprodukcyjnym**, **2 139 386 w wieku produkcyjnym** i **677 524 osób w wieku poprodukcyjnym**.

Wykres nr 1 Struktura wielkopolskiej ludności w ekonomicznych grupach wieku w latach 2015, 2016 i 2017 (%)

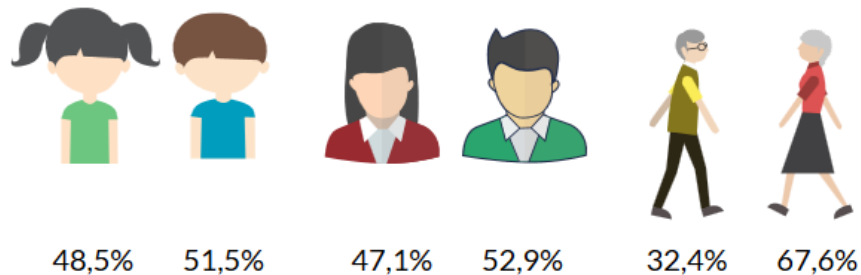
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Na przestrzeni ostatnich kilku lat widać nieznaczne zmiany struktury wieku mieszkańców Wielkopolski w ekonomicznych grupach wieku. Zauważalny jest ubytek liczby ludności w wieku produkcyjnym (odsetek w populacji Wielkopolan spada) oraz wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (odsetek w populacji rośnie). Na powyższym wykresie odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym pozostaje na przestrzeni trzech ostatnich lat praktycznie na takim samym poziomie, jednak prognozy demograficzne GUS wskazują na kurczenie się liczebności tej subpopulacji.

Zauważalna jest niewielka dysproporcja kobiet i mężczyzn w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, odsetek kobiet jest nieznacznie mniejszy w tych grupach.

W grupie osób w wieku poprodukcyjnym zauważalna jest znaczna dysproporcja płci, w tej grupie zdecydowanie przeważają kobiety, które stanowią prawie 68% tej subpopulacji. Kobiety żyją statystycznie dłużej niż mężczyźni. Kobieta, która w 2017 roku skończyła 60 lat, ma przed sobą średnio 24,01 lat życia, natomiast mężczyzna w takiej samej sytuacji 19,13 lat. Udział kobiet i mężczyzn w ekonomicznych grupach wieku zaprezentowano poniżej.

Rysunek nr 2 Rozkład płci w ekonomicznych grupach wieku w roku 2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za 2017 r.

Współczynnik feminizacji, określający liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn w skali ogólnopolskiej populacji w 2017 roku wyniósł – 106, w tym dla osób w wieku 60 lat i więcej – 142. Wartość współczynnika wzrasta wraz z wiekiem, dla 60-64-latków wynosił 125, dla 70-74-latków – 142, dla 80-84-latków – 199, a dla grupy wiekowej 85 lat i więcej – 267. **Rosnący udział kobiet w starszych kohortach wieku jest konsekwencją nadumieralności mężczyzn i zróżnicowanych współczynników trwania życia seniorów i senierek**, z tych właśnie powodów sędziwa starość w Polsce częściej ma twarz kobiety².

1.2. Infrastruktura społeczna

Zgodnie z danymi GUS-BDL w roku 2017³ w Wielkopolsce funkcjonowały **324 żłobki** (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach) oferujące **10 540 miejsc** dla dzieci w wieku od 0 do 3 lat. Dostępność różnych form opieki nad najmłodszymi stale wzrasta – **w porównaniu do 2016 roku odnotowano w tym zakresie wzrost liczby placówek o 39 i liczby miejsc o 1 574**, zaś w porównaniu do roku 2015 liczba placówek wzrosła o 92, miejsc zaś o 2 889. **W 2017 jedynie w powiecie leszczyńskim nie funkcjonowała ani jedna placówka instytucjonalnej opieki nad dziećmi**, w pozostałych powiatach zaś opieka taka była zapewniona. **Mimo to, w przypadku niektórych**

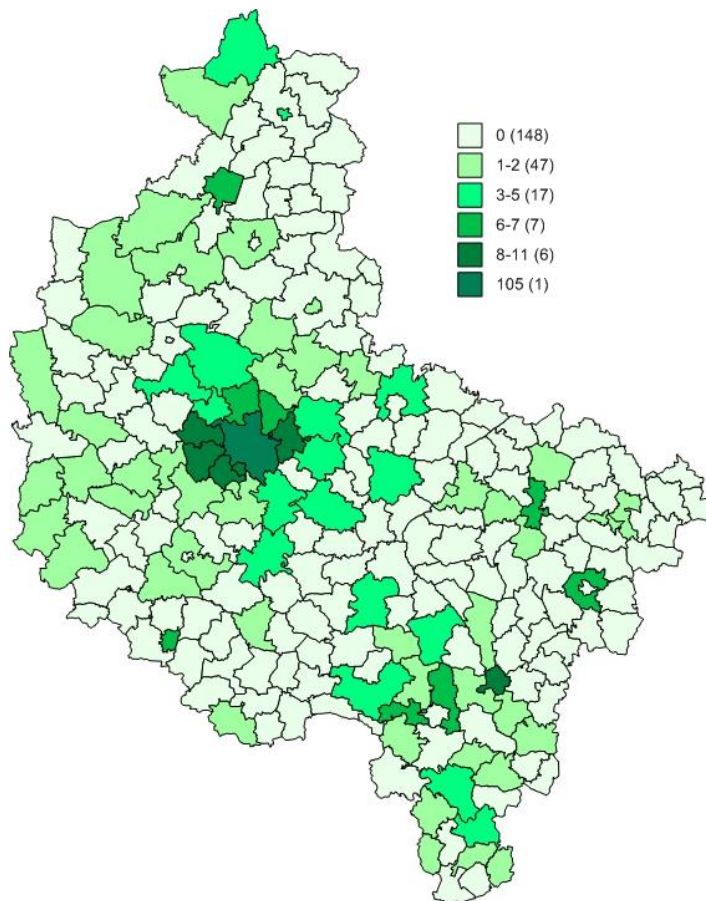
² Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 2016, s. 4 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-na-podstawie-badan-glownego-urzedu-statystycznego,1,1.html> [Dostęp: 23.02.2017 r.]

³ Dane za rok 2018 nie zostały jeszcze opublikowane

powiatów liczba placówek jest skrajnie niska (np. 1 placówka występowała na terenie powiatów: chodzieskiego, grodzkiego, rawickiego). Spoglądając na poniższą gminną mapę dostępności opieki żłobkowej w 2017 roku widać sporo białych plam na terenie województwa wielkopolskiego. JST, w których są dostępne tego rodzaju usługi, zlokalizowane są w szczególności w centralnej części województwa, zwłaszcza w pobliżu stolicy województwa, uboga w takie formy wsparcia jest wschodnia i północno-wschodnia część województwa.

Na 226 gmin opiekę żłobkową świadczyło 80 gmin – 35,4% (dla porównania, w 2016 roku – w 68 gminach, 30,1% wszystkich samorządów gminnych). **W 2017 roku 12 z 19 gmin miejskich** oferowało przynajmniej jedną placówkę opieki żłobkowej. Wśród gmin miejsko-wiejskich 44 z 91 posiadało taką placówkę, a wśród wiejskich jedynie 23 na 116.

Mapa nr 2 Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach) w województwie wielkopolskim w 2017 roku (ujęcie gminne)

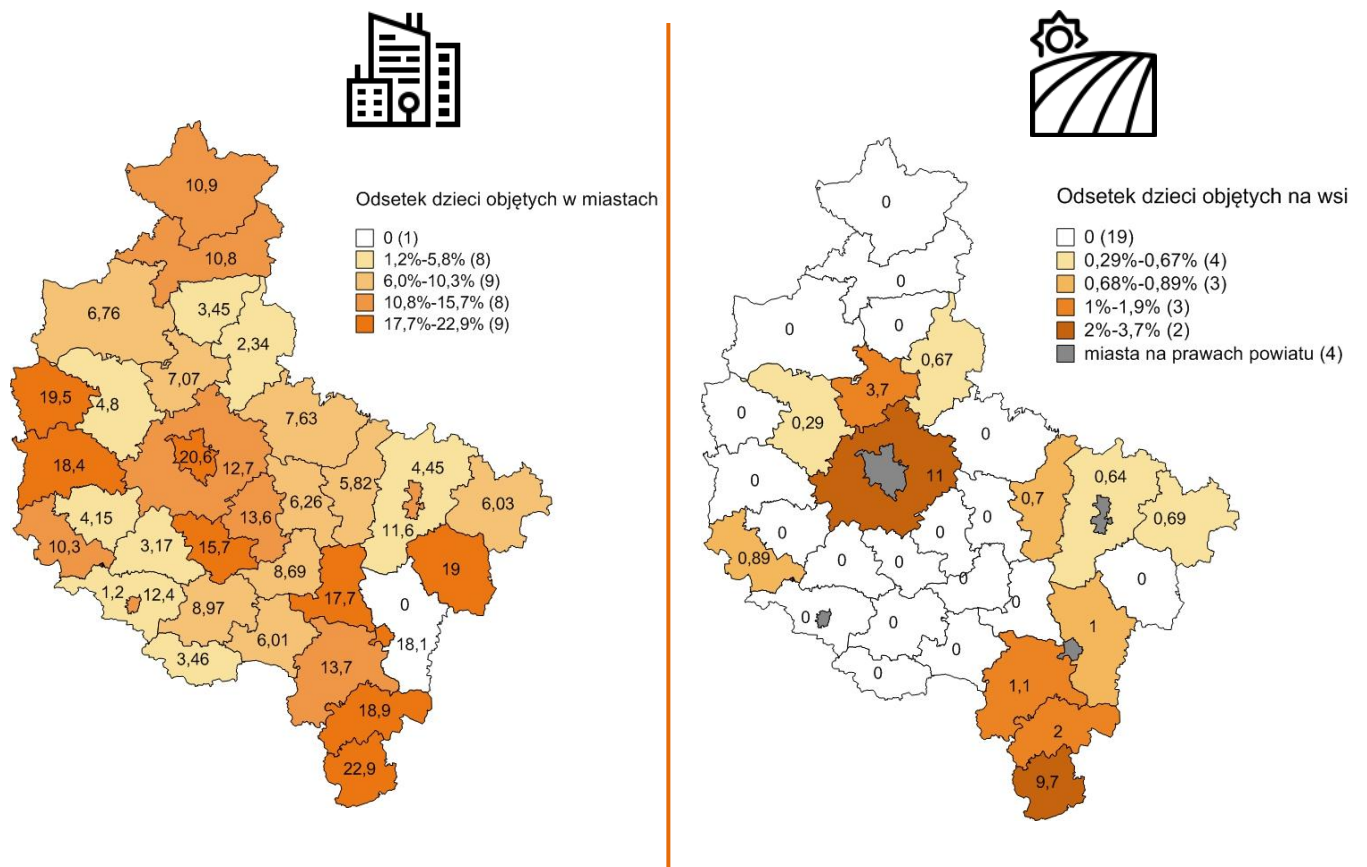
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL za 2017 rok

Pomimo widocznej z roku na rok poprawy dostępności opieki żłobkowej, jej stan w województwie wielkopolskim jest dalece niewystarczający i niezadowalający.

Analizie poddano wartość wskaźnika dostępnego w statystyce prowadzonej przez GUS - „**odsetek dzieci objętych opieką żłobkową**”, czyli stosunek liczby dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych oraz klubach dziecięcych do liczby dzieci w grupie wieku do lat 3 (bez trzylatków) – wyrażony procentowo.

W 2017 roku średni odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową w Wielkopolsce wyniósł 8,4%. Wartość tego wskaźnika na terenach wiejskich wynosiła 2,8%, a na terenach miejskich 13,6%. **W stosunku do 2016 roku, wartość wskaźnika uległa niewielkiej poprawie:** dla ogółu województwa wyniósł on 7,5%, przy czym podobnie jak w roku 2017 na terenach wiejskich była o 10 pkt. procentowych niższa aniżeli na obszarach wiejskich (w miastach osiągnęła wartość 12,3%, a na wsiach 2,3%).

Mapa nr 3 Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową w 2017 roku, w podziale na tereny miejskie i wiejskie (ujęcie powiatowe) (%)

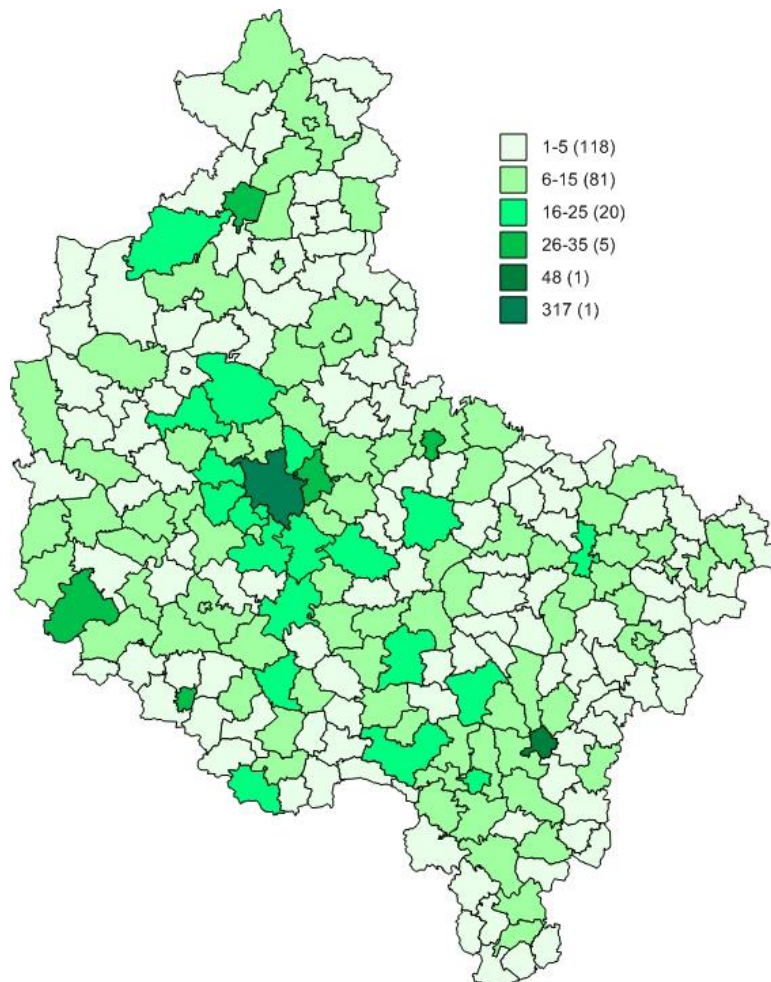

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

Znacznie lepiej sytuacja w województwie wielkopolskim przedstawia się w przypadku opieki przedszkolnej nad dziećmi w wieku 3-6 lat. Wychowanie przedszkolne obejmuje dzieci w wieku 3-6

lat i realizowane jest w następujących placówkach: przedszkolach (w tym specjalnych), oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych. Przedszkola, zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne przeznaczone były dla dzieci w wieku 3–6 lat, a oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych – dla dzieci sześciolletnich. **W 2017 w województwie wielkopolskim funkcjonowały 1 952 placówki wychowania przedszkolnego (wzrost o 42 placówki względem roku poprzedniego), które łącznie oferowały 126 211 miejsc (wzrost o 6 115 miejsc).**

Mapa nr 4 Liczba placówek wychowania przedszkolnego (przedszkola, przedszkola specjalne, oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne) w Wielkopolsce w 2017 roku (ujęcie gminne)

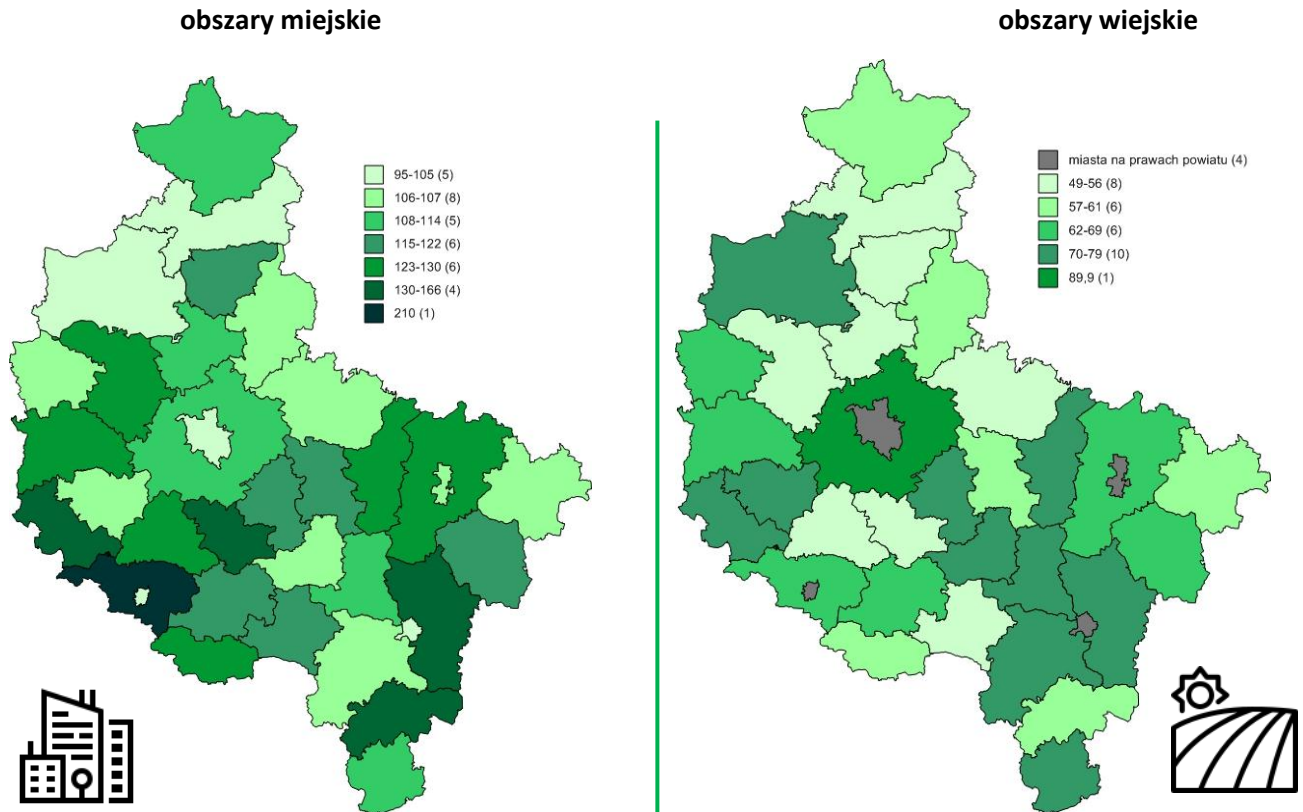

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL za 2017 rok

Wskaźniki dotyczące opieki przedszkolnej prezentują się dużo korzystniej, aniżeli te dotyczące opieki żłobkowej. **Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na terenie województwa wielkopolskiego w 2017 roku wyniósł 88,8%** (↑ o 5,6 p. p.). Na wsiach wartość wskaźnika wynosiła 69,3% (↑ o 5 p. p.) a w miastach 107,8% (↑ o 6,9 p. p.). Na poniższych mapach

poglądowych znajduje się prezentacja wartości odsetka dzieci w wieku 3-6 lat, objętych wychowaniem przedszkolnym w miastach i na wsiach w 2017 roku.

Mapa nr 5 Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w 2017 roku na obszarach miejskich i wiejskich (ujęcie powiatowe) (%)

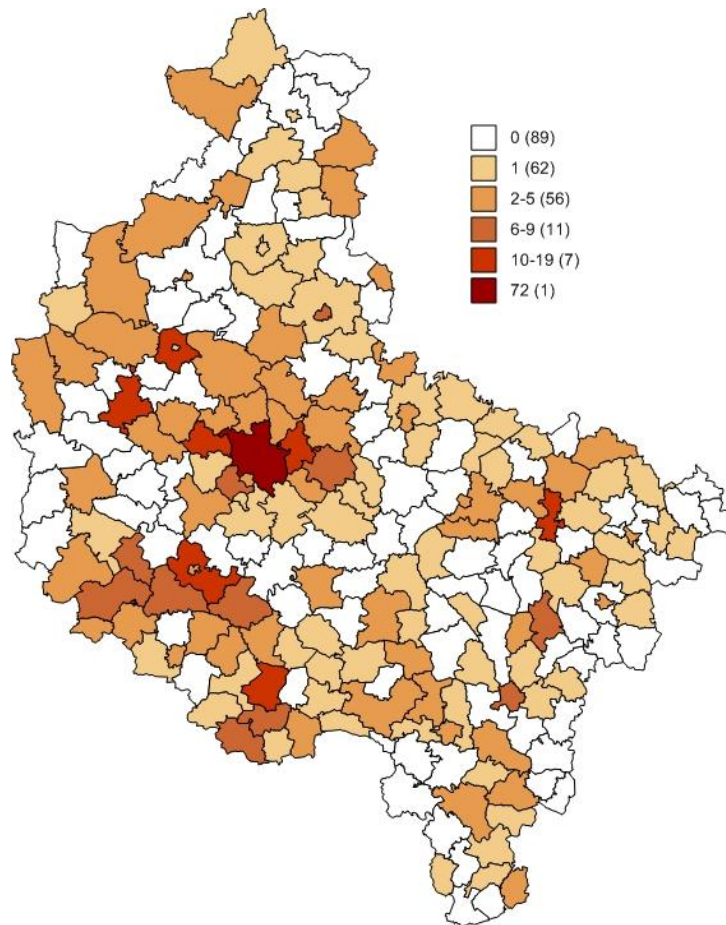

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

Na obszarach miejskich w przypadku niektórych powiatów wartości procentowe przekraczają 100%. Oznacza to, że na terenach miejskich liczba dzieci korzystających z opieki żłobkowej była większa, aniżeli liczba dzieci w wieku 3-6 lat zamieszkałych na tych obszarach.

W ramach oferty dla starszych Wielkopolan w regionie funkcjonuje 465 **klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów** (↑ o 69). W roku oceny niespełna 40% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów.

Mapa nr 6 Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów w Wielkopolsce w 2018 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 18 gmin miejskich (140 miejsc spotkań dla seniorów), 61 gmin miejsko-wiejskich (189) i 58 gmin wiejskich (136).

W świetle sprawozdań gminnych w roku oceny **zmała liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy** – z 53 040 w 2017 roku do **52 692 w roku 2018 roku** (↓ o 348 mieszkań). W analizowanych latach zwiększyła się liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy – z 6 469 w 2017 roku do 7 487 w roku 2018 (↑ o 1 018 wniosków). Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 6 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2018 r. w swoim zasobie w ogóle mieszkań komunalnych.

Z roku na rok rośnie liczba lokali socjalnych – w roku 2017 wielkopolskie gminy dysponowały zasobem 5 973 mieszkań, a **w 2018 już 6 253 mieszkaniem socjalnymi**. Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 70 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2018 r. w swoim zasobie mieszkań socjalnych. W roku oceny 3 852 osób (↓ 1 804) oczekiwało na przyznanie lokalu socjalnego. Analizując statystyki dotyczące liczby wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego w latach 2016-2018 zauważalny jest spadek o 169 wyroki: w 2016 roku było ich 839, w 2017 roku – 733, a w 2018 – 670.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zapotrzebowanie na lokale socjalne było wyższe niż oferta lokalnych samorządów. **Lokal socjalny**, zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie praw lokatorów, to lokal nadający się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy – tj. jedną osobę w przypadku zamieszkiwania co najmniej dwóch osób – nie może być mniejsza niż **5 m²**, a w wypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego **10 m²**, przy czym lokal ten może być o obniżonym standardzie. Sąd musi przyznać prawo do lokalu socjalnego w wyroku eksmisyjnym (art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów) następującym osobom:

1. Kobietom w ciąży.
2. Małoletniemu, niepełnosprawnemu lub ubezwłasnowolnionemu oraz sprawującemu nad taką osobą opiekę i wspólnie z nią zamieszkałą.
3. Obłożnie chorym.
4. Emerytom i rencistom spełniającym wymagania do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej (określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie funduszu socjalnego emerytów i rencistów Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu i Państwowej Straży Pożarnej oraz ich rodzin z dnia 9 września 2004 r.).
5. Osobie posiadającej status bezrobotnego.
6. Osobie spełniającej przesłanki określone przez radę gminy w drodze uchwały, z reguły mającej niskie dochody.

W 2018 r. na terenie województwa wielkopolskiego prowadzonych było 14 hospicjów.

Według danych OZPS hospicja usytuowane są na terenach miejskich oraz w gminach miejsko-wiejskich. Wszystkie miasta na prawach powiatu posiadają na swoim terenie placówki hospicyjne.

Na terenie województwa wielkopolskiego w 2018 roku wciąż nie funkcjonował żaden ośrodek dla cudzoziemców, co biorąc pod uwagę aktualne, intensywne ruchy migracyjne z państw Dalekiego Wschodu i Afryki do Europy i możliwe relokacje uchodźców przebywających na terenie innych krajów europejskich, stanowi istotny deficyt w zasobie województwa.

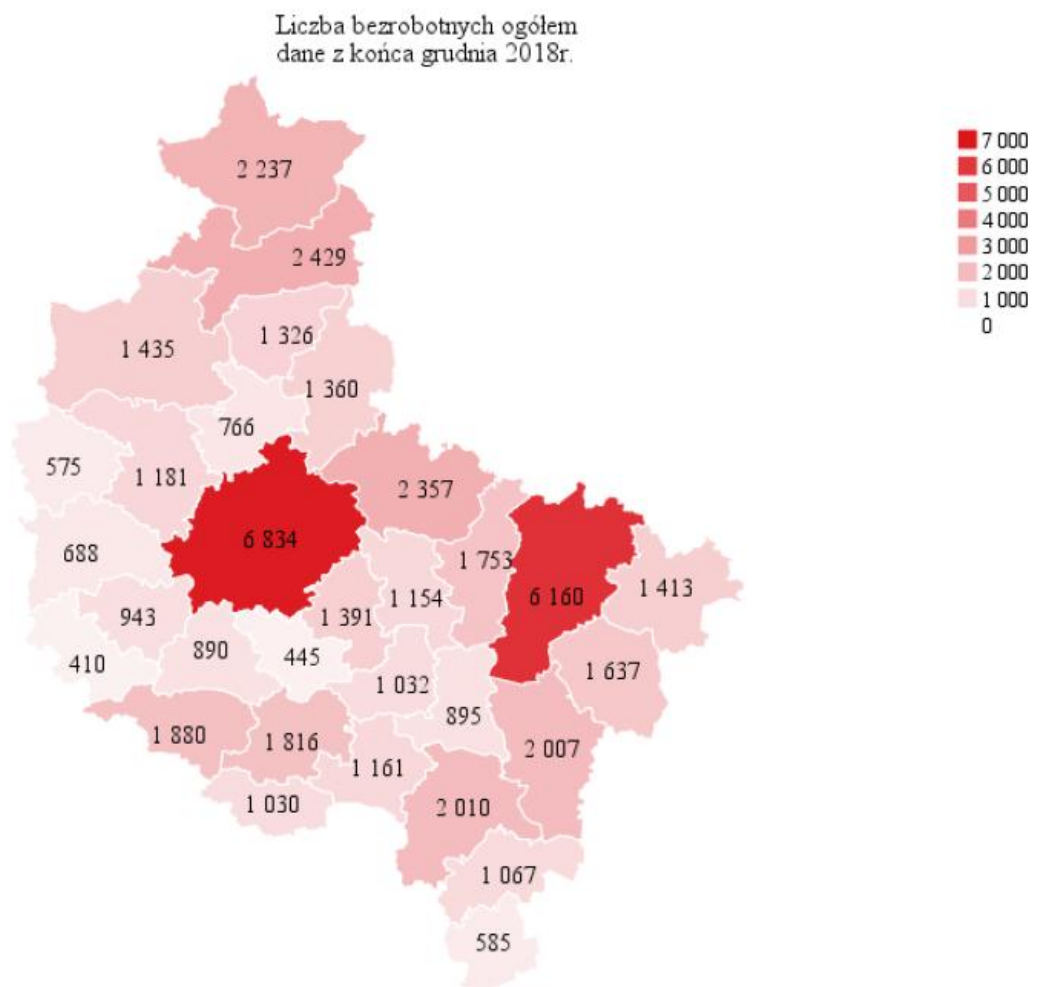
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy w grudniu 2018 roku wyniosła **50 867 osób** (↓ o 13,6%). Z tej grupy osób, **42,9% było długotrwale bezrobotnymi** (↓ o 4,7 punktów procentowych), 18% nie podjęło pracy przez okres co najmniej ostatnich 2 lat. Natomiast **prawo do zasiłku przysługiwało 9 794 os.** (↓ o 2,7%). Wśród ogółu

bezrobotnych zarejestrowanych w 2018 roku 62% stanowiły kobiety, a 38% mężczyźni. Proporcje płci osób bezrobotnych w porównaniu do 2017 roku nie uległy znaczącej zmianie.

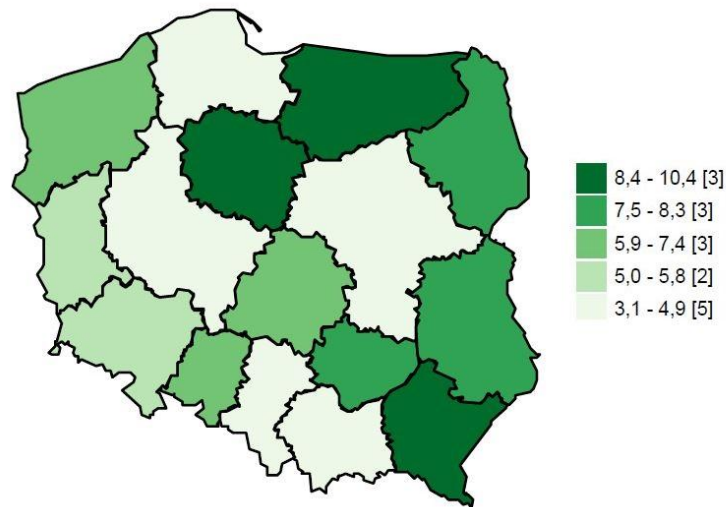
W Wielkopolsce ponad połowę bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym oraz zasadniczym zawodowym (odpowiednio 25% i 29%). Jednak, mimo że osoby z wykształceniem wyższym stanowią mniejszą grupę bezrobotnych względem grup z innym poziomem wykształcenia, zauważalna jest tendencja wzrostu udziału tychże osób wśród bezrobotnych – na koniec 2018 roku odsetek ten wyniósł 13,9% (7 076 osób), przy czym kobiety stanowią w tej grupie aż 72%.

Mapa nr 7 Liczba osób bezrobotnych w ujęciu powiatowym w grudniu 2018 roku

Źródło: Biuletyn Informacyjny WUP w Poznaniu, Styczeń 2019, s. 21.

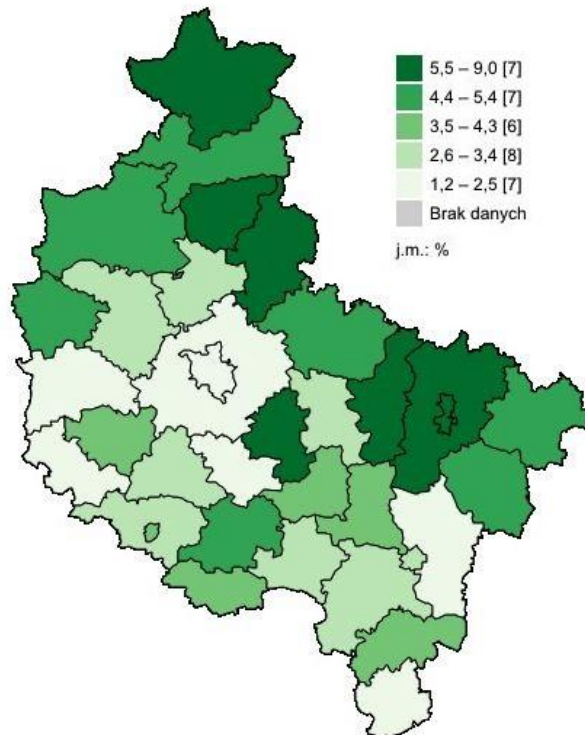
Wskaźnik stopy bezrobocia dla Wielkopolski w grudniu 2018 wyniósł 3,1% (↓ o 0,6 punktu procentowego) i jest to najniższy poziom bezrobocia wśród wszystkich województw.

Mapa nr 8 Stopa bezrobocia (%) w Polsce w 2018 r.

Źródło: Mapa wygenerowana za pośrednictwem portalu: www.strateg.stat.gov.pl

Najwyższy wskaźnik 10,4% wystąpił w woj. warmińsko-mazurskim, natomiast średnia stopa bezrobocia w Polsce to 5,8%.

W wielkopolskich powiatach stopa bezrobocia osiąga wartość od 1,3% w powiecie poznańskim do 7,7% w powiatach konińskim i słupeckim. Zmniejsza się zróżnicowanie regionu (6,4 p. p. w XII'18 wobec 8,1 p. p. w XII'17), w końcu 2018 roku jedynie w 4 powiatach stopa bezrobocia była wyższa niż średni wskaźnik liczony dla kraju.

Mapa nr 9 Stopa bezrobocia (%) w wielkopolskich powiatach w 2018 r.

Źródło: Mapa wygenerowana za pośrednictwem portalu: www.strateg.stat.gov.pl

2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia

2.1. Klienci pomocy społecznej

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 17) do zadań własnych i zleconych gminy należą, m.in.:

- udzielanie schronienia, zapewnianie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i specjalnych celowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczenia na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia,
- przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,
- praca socjalna,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych, dożywanie dzieci, sprawowanie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,

- realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin, grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom,
- wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Pomoc społeczna udzielana jest osobom, które spełniają kryteria zapisane w *Ustawie o pomocy społecznej*. Pierwszym warunkiem jest trudna sytuacja materialna, drugim – trudna sytuacja życiowa. Należy pamiętać, że powyższe kryteria muszą być spełnione jednocześnie, tzn. niskie dochody łączy się z innymi powodami przyznawania świadczeń.

Kryteria dochodowe podlegają weryfikacji co 3 lata, z uwzględnieniem wyniku badań prognozy interwencji socjalnej. Rozporządzeniem z dnia 14 lipca 2015 r., w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy z pomocy społecznej, Rada Ministrów podwyższyła dotychczas obowiązujące standardy. **Od 1 października 2018 r. prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługuje:**

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty **701 zł netto**,
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty **528 zł netto**,

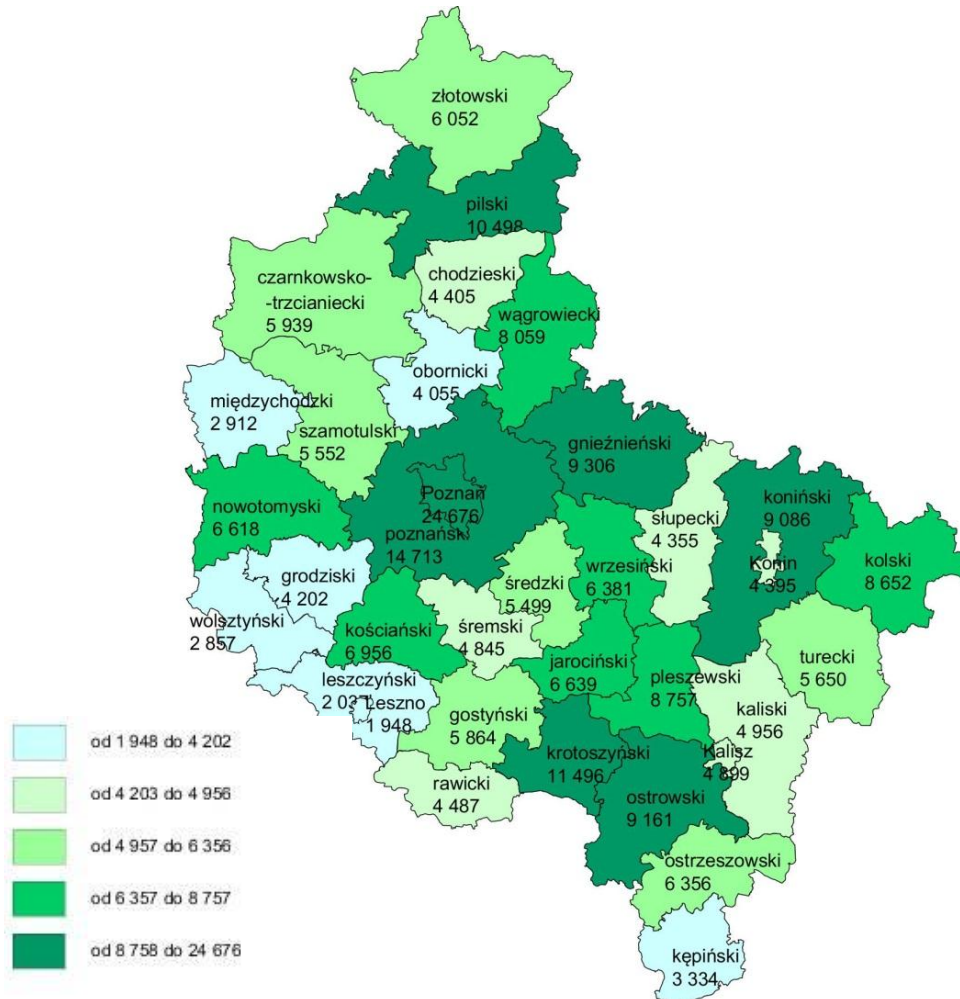
Do zadań własnych powiatu należy, m.in. udzielanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, a także zapewnienie pomocy w integracji ze środowiskiem osobom opuszczającym: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze (Art. 19 p. 6 i 7 *Ustawy o pomocy społecznej*).

2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia

Wielkopolskie gminy i powiaty w 2018 roku udzieliły pomocy i wsparcia 235 597 os. (↓ o 6 114 os.), czyli 6,8 % ogółu ludności województwa wielkopolskiego. Kategoria osób, którym udzielono pomocy i wsparcia jest kategorią najszerszą i najliczniejszą, gdyż obejmuje osoby, które otrzymały świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej przyznane decyzją, jak również pomoc bezdecyzyjną oraz pracę socjalną. Wśród tych osób znalazły się również takie, które zostały objęte poradnictwem specjalistycznym, osoby kierowane do domów pomocy społecznej, osoby z niepełnosprawnościami korzystające ze środków PFRON, dzieci przebywające w pieczy zastępczej

oraz usamodzielniani wychowankowie pieczy zastępczej. W latach 2015-2018 nastąpił spadek liczby osób, którym udzielono pomocy i wsparcia (o 40 152 os.)

Mapa nr 10 Liczba osób, którym w 2018 roku udzielono pomocy i wsparcia w Wielkopolsce (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Najwięcej osób zostało objętych pomocą i wsparciem wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w powiatach: m. Poznania (24 676 os.), poznańskim (14 713 os.), krotoszyńskim (11 496 os.), ostrowskim (9 161 os.), konińskim (9 086 os.) i gnieźnińskim (9 306 os.). Pod tym względem przodowały gminy: m. Poznań (24 676 os.), Ostrów Wlkp. (5 677 os.), m. Kalisz (4 899 os.), m. Konin (4 395 os.) i Piła (4 272 os.).

2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny

W tej części sprawozdania wykazywane są tylko te osoby, które świadczenie otrzymały na podstawie decyzji administracyjnej, wyłącznie w oparciu o ustawę o pomocy społecznej. W Wielkopolsce tego typu świadczenie w 2018 r. przyznano **110 910 os. (↓ o 10 781 os.), co stanowiło 47,1% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia.** Świadczenie z pomocy społecznej w 2018 r. przyznano 79 589 rodzinom, które liczyły 172 064 os. (↓ o 23 287 os.).

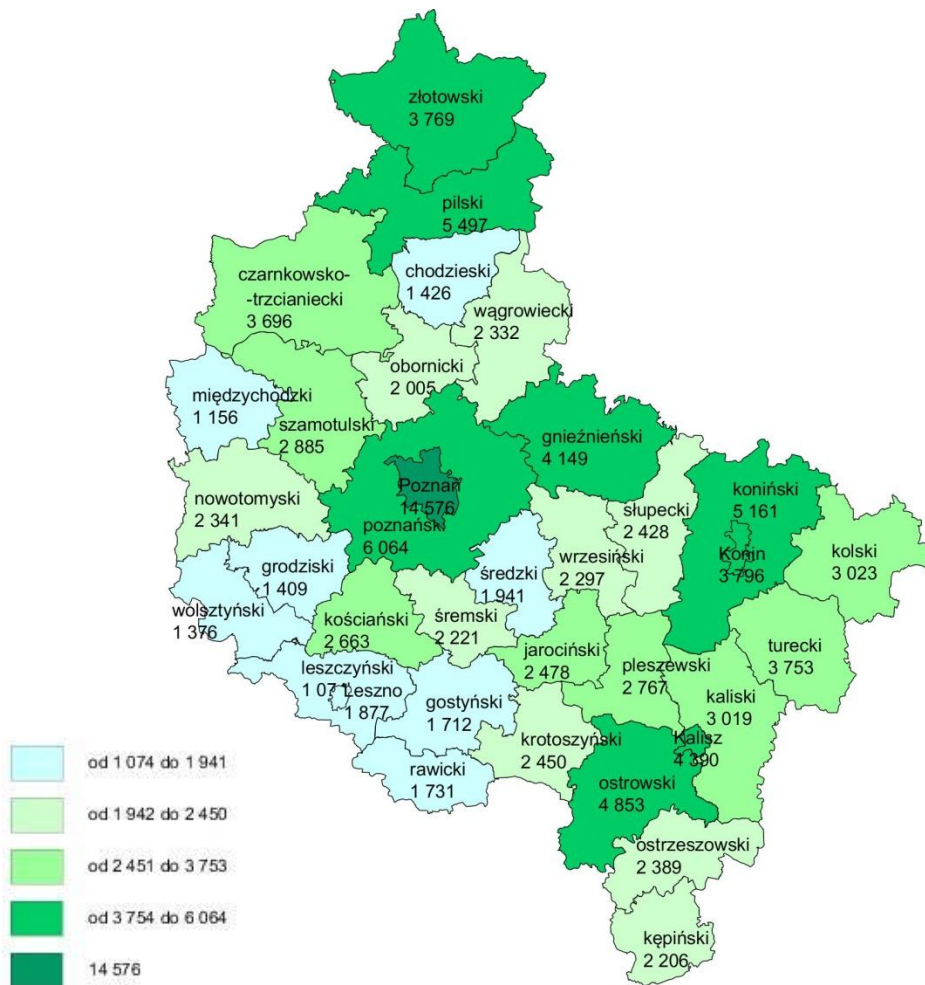
W ciągu kilku ostatnich lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje, od roku 2016 zmalała o 14,6 % (18 981 os.). Maleje również średnia wartość wskaźnika deprivacji lokalnej⁴ w województwie wielkopolskim, w roku oceny wyniosła 48,35 co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 5,75 p. p.

Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+ (1 kwietnia 2016 roku), jednak wpływ na tę sytuację mógł mieć także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało dostrzeżone także na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2016 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła dość znacznie (o 32,2%, czyli 10 540 rodzin). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.

Najwięcej świadczeń pomocy społecznej wypłacono w powiatach: m. Poznań (14 576 os.), poznańskim (6 064 os.), pilskim (5 497 os.), konińskim (5 161 os.), ostrowskim (4 853 os.), m. Kalisz (4 390 os.), gnieźnieńskim (4 149 os.) i m. Konin (3 796 os.).

---

⁴ Wskaźnik deprivacji lokalnej rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i jest wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej na każdy 1 000 mieszkańców gminy.

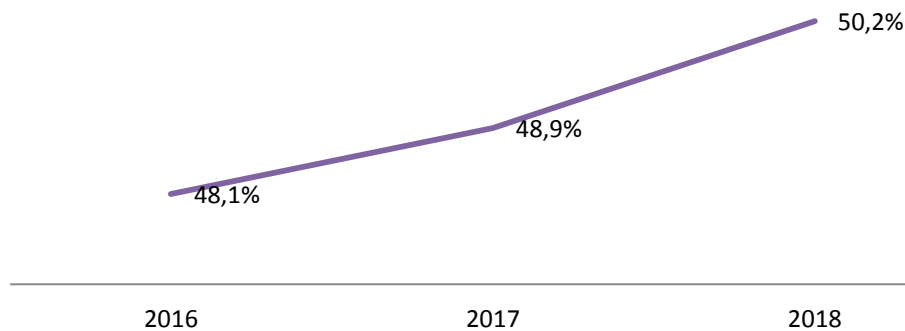
Mapa nr 11 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenie z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Równoległe do zmniejszania się liczby świadczeniobiorców, **dane wskazują na utrwalanie zjawiska pozostawania w systemie osób długotrwale korzystających** (zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy). Dla przykładu, w 2016 roku 48,1% osób korzystających z pomocy należało do tej kategorii, a w roku 2018 już 50,2%.

Wykres nr 2 Odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogóle świadczeniobiorców, w latach 2016-2018

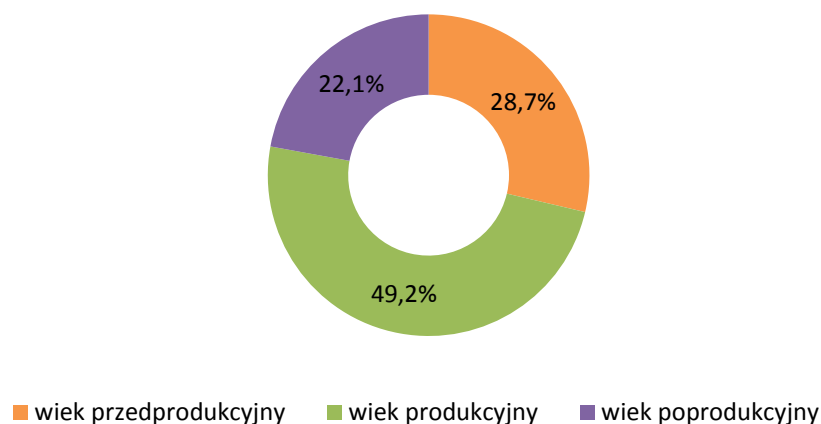

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Blisko połowę świadczeniobiorców stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (46,5%), 27,2% stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, natomiast 22,1% osoby w wieku poprodukcyjnym. W porównaniu z rokiem ubiegłym wzrósł odsetek świadczeniobiorców w wieku starszym. O ile w 2017 roku stanowili oni 21,9% tej grupy, to w 2018 roku już 22,1%.

W przypadku osób niepełnoletnich decyzja administracyjna przyznająca świadczenie wystawiana była na jednego z rodziców/opiekunów, w tym szczególnym przypadku do grupy świadczeniobiorców zaliczony był zarówno rodzic/opiekun, jak i osoba niepełnoletnia, de facto pobierająca świadczenie. W znacznej mierze osoby niepełnoletnie otrzymywały świadczenie w formie dożywiania. Wśród osób w wieku poprodukcyjnym dominowały świadczenia w postaci usług opiekuńczych oraz dofinansowań do pobytu w domu pomocy społecznej.

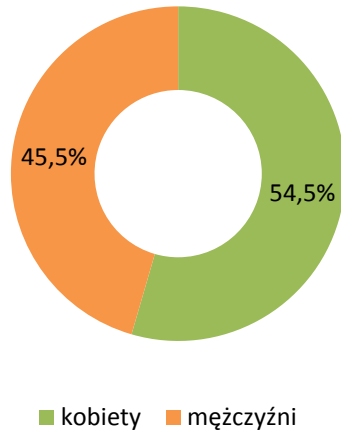
Wykres nr 3 Wiek świadczeniobiorców pomocy społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Analizując dane dotyczące płci świadczeniobiorców widać, że ze świadczeń pomocy społecznej nieco częściej korzystają kobiety (54,5% świadczeniobiorców) niż mężczyźni.

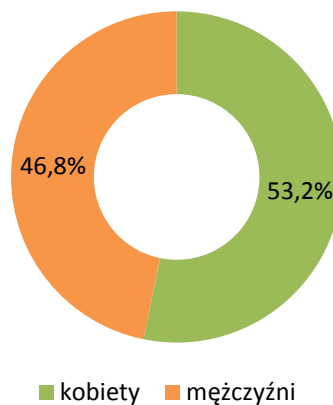
Wykres nr 4 Świadczeniobiorcy pomocy społecznej, w podziale na płeć

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Również wyższy odsetek kobiet znajduje się w grupie osób długotrwale korzystających ze świadczeń (53,2% to kobiety).

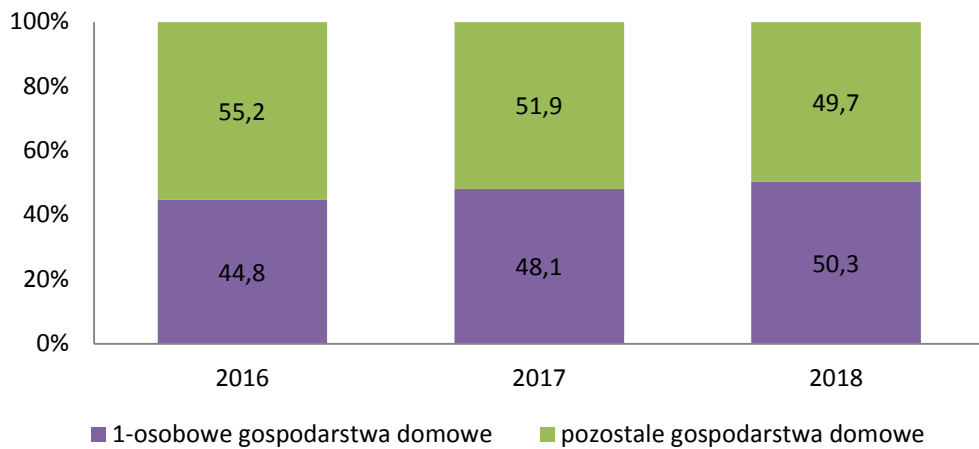
Wykres nr 5 Długotrwale korzystający z pomocy społecznej, w podziale na płeć

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. W roku oceny po raz pierwszy grupa ta stała się liczniejsza niż grupa pozostałych gospodarstw domowych, w przeciągu ostatnich 3 lat został odnotowany wzrost o 5,5 p. p.

Wykres 6 Struktura gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej, ze względu na liczbę osób je zamieszkujących

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS 03 za lata 2016-2018

2.4. Świadczenia pieniężne i niepieniężne – informacje ogólne

W myśl art. 36. ustawy o pomocy społecznej świadczeniami z pomocy społecznej są:

1) świadczenia pieniężne:

- zasiłek stały,
- zasiłek okresowy,
- zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki,
- świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd.

2) świadczenia niepieniężne:

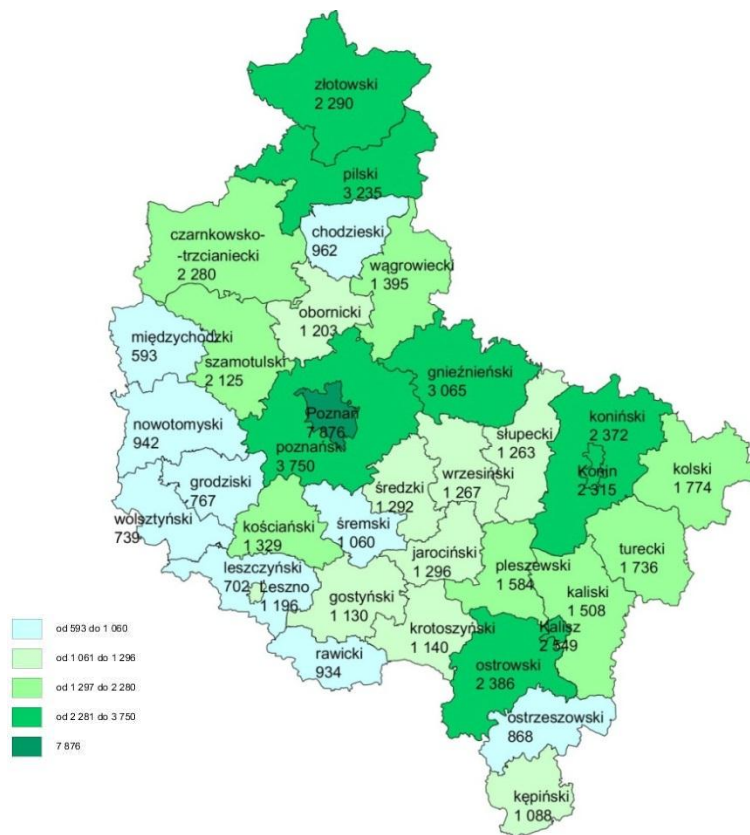
- praca socjalna,
- bilet kredytowany,
- składki na ubezpieczenie zdrowotne,

- składki na ubezpieczenia społeczne,
- pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,
- sprawienie pogrzebu,
- poradnictwo specjalistyczne,
- interwencja kryzysowa,
- schronienie,
- posiłek,
- niezbędne ubranie,
- usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy,
- specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- mieszkanie chronione,
- pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych.

W 2018 r. **świadczenie pieniężne** w województwie wielkopolskim otrzymało **62 011 os.** (**↓ o 8 741 os.**), co stanowiło 58,6% z grupy świadczeniobiorców ogółem. **Świadczenie niepieniężne** otrzymało **53 361 os.** (**↓ o 8 198 os.**), czyli 50,5% z ogółu osób otrzymujących świadczenia pomocy społecznej. Tendencja nieznacznej przewagi liczby świadczeniobiorców pieniężnych nad osobami korzystającymi ze świadczeń niepieniężnych jest względnie stała, w porównaniu z ubiegłym rokiem.

Najliczniej ze świadczeń pieniężnych korzystali mieszkańcy powiatów: m. Poznania (7 876 os.), poznańskiego (3 750 os.), gnieźnieńskiego (3 065 os.) i pilskiego (3 235 os.).

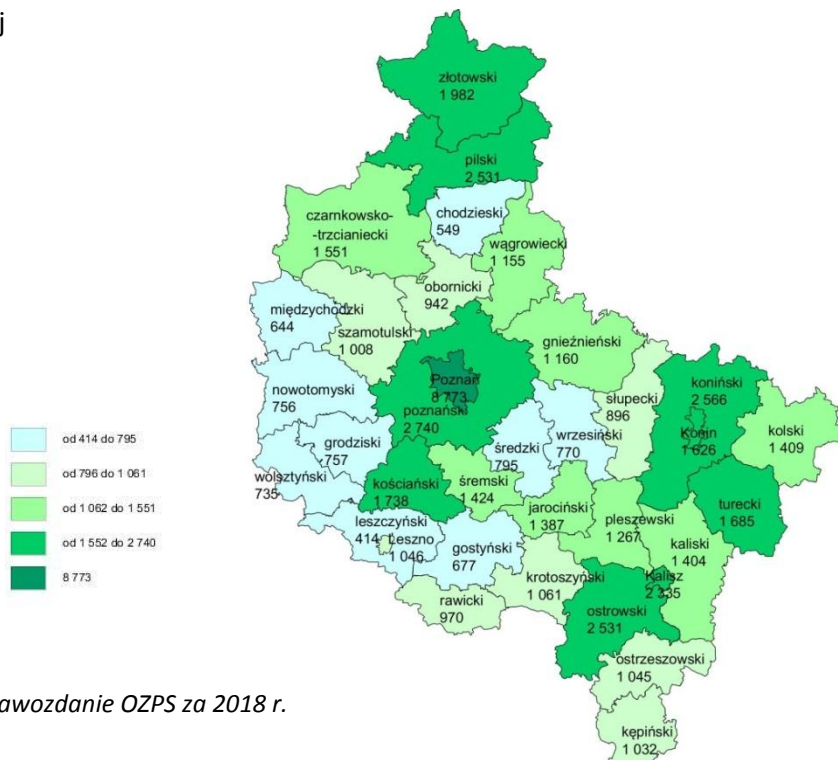
Mapa nr 12 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano **świadczenie pieniężne** z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Z różnych form świadczeń niepieniężnych korzystali najczęściej mieszkańcy powiatów: m. Poznania (8 773 os.), konińskiego (2 566 os.), piłskiego (2 531 os.), i ostrowskiego (2 531 os.).

Mapa nr 13 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano **świadczenie niepieniężne** z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Wywiad środowiskowy przeprowadzany jest przez pracownika socjalnego w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób i rodzin, aby na podstawie uzyskanej wiedzy można było przyznać odpowiednią pomoc. Na podstawie informacji uzyskanych za pośrednictwem wywiadu, pracownik socjalny dokonuje analizy i oceny sytuacji danej osoby lub rodziny i formułuje wnioski, stanowiące podstawę planowania pomocy. W 2018 r. wywiad środowiskowy przeprowadzono w **92 227 rodzinach** (↓ o **5 343 rodzin**).

2.5. Powody udzielenia pomocy i wsparcia

Na podstawie art. 7. ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące powody przyznania osobom i rodzinom pomocy społecznej:

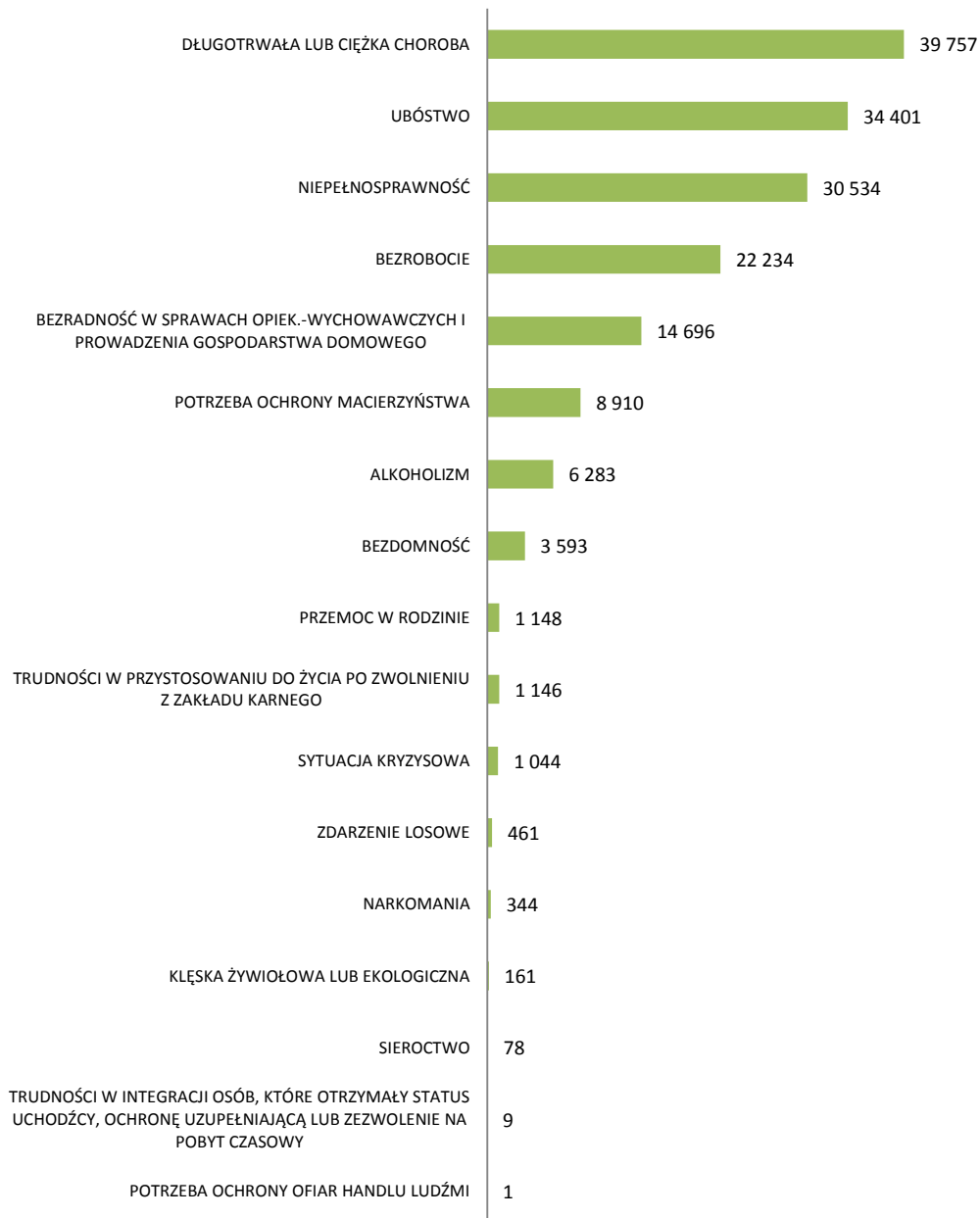
- ubóstwo,
- sieroctwo,
- bezdomność,
- bezrobocie,
- niepełnosprawność,
- długotrwała lub ciężka choroba,
- przemoc w rodzinie,
- potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi,
- potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- trudność w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- trudność w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- alkoholizm lub narkomania,
- zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa,
- klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność na liście rankingowej w poszczególnych latach. W roku oceny drugi już raz z rzędu ubóstwo rodzin nie było najważniejszym

powodem korzystania z pomocy społecznej, lecz zastąpiła je długotrwała choroba w rodzinie. Coraz mniejszy jest też wpływ bezrobocia na fakt korzystania z zasiłków pomocy społecznej.

W 2018 roku lista rankingowa wyglądała następująco: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 39 757 rodzin** (↓ o 1 170 rodzin), **2. Ubóstwo–34 401 rodzin** (↓ o 5 887 rodzin), **3. Niepełnosprawność – 30 534 rodzin** (↓ o 2 413 rodzin) **4. Bezrobocie – 22 234 rodzin** (↓ o 4 563 rodzin).

Wykres nr 7 Powody udzielania pomocy i wsparcia w roku 2018 (wg liczby rodzin korzystających)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

3. Usługi pomocy społecznej

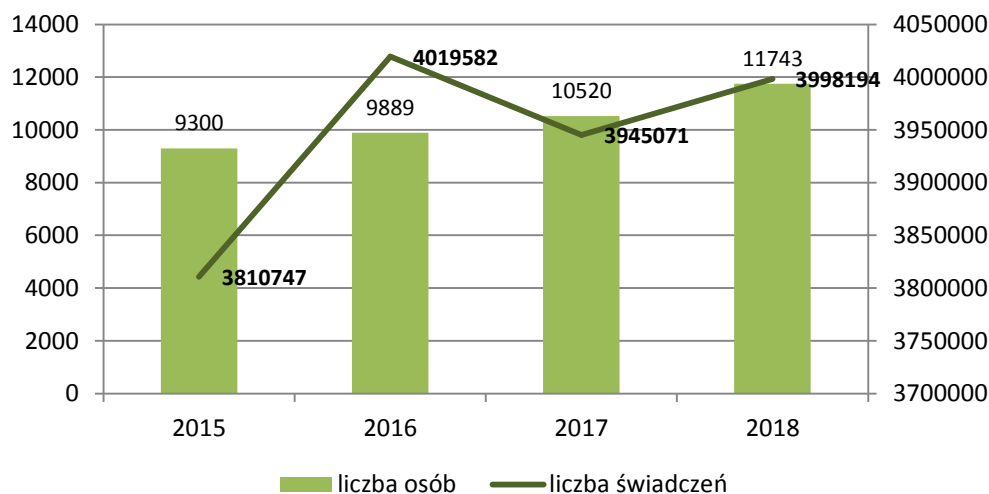
3.1. Usługi opiekuńcze

Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania. Pomoc w formie usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) przysługuje osobom, które z uwagi na wiek, chorobę lub innej przyczynę wymagają pomocy innych osób, a są jej pozbawione lub rodzina nie może zapewnić im takiej pomocy.

Usługi opiekuńcze są przykładem środowiskowej formy wsparcia klientów, którzy wymagają opieki i pielęgnacji. Dzięki opiece środowiskowej osoby potrzebujące pielęgnacji i opieki mogą pozostać w swoim dotychczasowym miejscu zamieszkania i utrzymać więzi rodzinne i sąsiedzkie.

W 2018 r. wsparcia w formie usług opiekuńczych udzielono **11 743 osobom** (**↑ o 1 223 os.**), w tym prawie **2,2% (257 os., ↑ o 62 os.)** stanowiły osoby, którym udzielono specjalistycznych usług opiekuńczych.

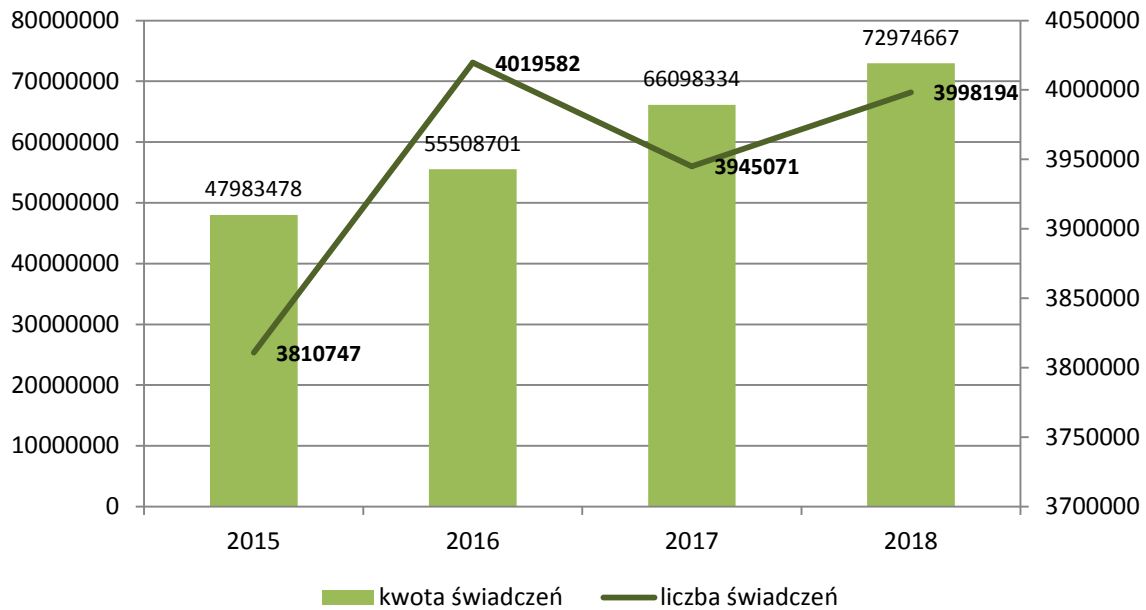
Wykres nr 8 Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi i liczba świadczeń opiekuńczych w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRI-PS-03 za 2015, 2016, 2017 i 2018 r.

W 2018 roku gminy ze środków własnych wydatkowały **72 974 667 zł** (**↑ o 6 876 333 zł**) na realizację **3 998 194 świadczeń opiekuńczych** (**↑ o 53 123 świadczeń**). W 2017 roku po raz pierwszy od wielu lat spadła liczba świadczeń usług opiekuńczych, przy jednoczesnym wzroście nakładów finansowych na ten cel. Z dużym prawdopodobieństwem wpływ na to miał wzrost wynagrodzeń opiekunów związany ze wzrostem płacy minimalnej i wprowadzeniem minimalnej stawki godzinowej dla umów zlecenia. W roku oceny natomiast liczba świadczeń ponownie wzrosła (1,3% względem 2017 roku), lecz kwota świadczeń rośnie dynamiczniej – od 2017 roku wzrosła o 10,4%.

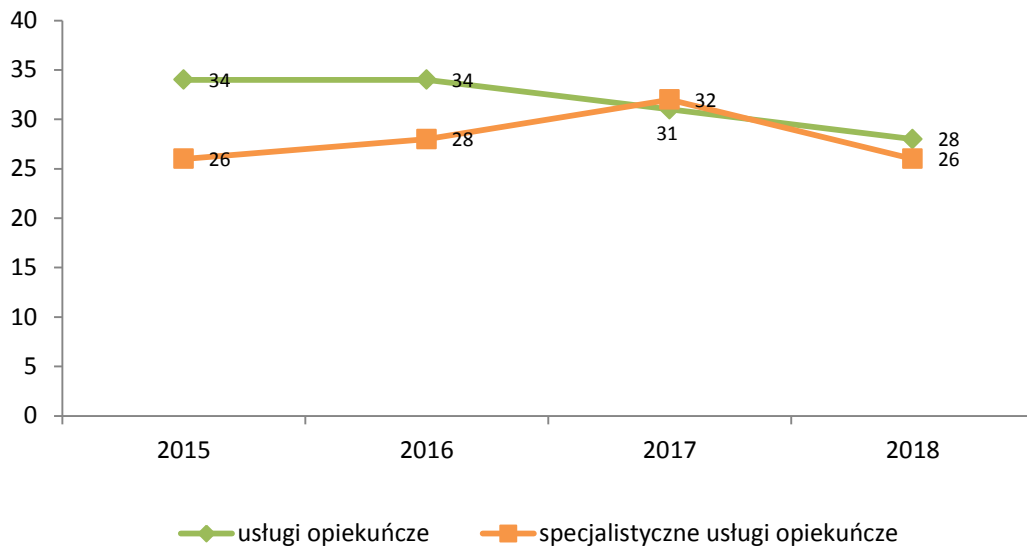
Wykres nr 9 Wydatki wielkopolskich gmin na usługi opiekuńcze oraz liczba świadczeń opiekuńczych w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 za 2015, 2016, 2017 i 2018 r.

W 2018 r. udzielono **80 085 specjalistycznych usług opiekuńczych** (↑ o 5 069 świadczeń) o łącznej wartości 1 973 846 zł (↑ o 314 899 zł).

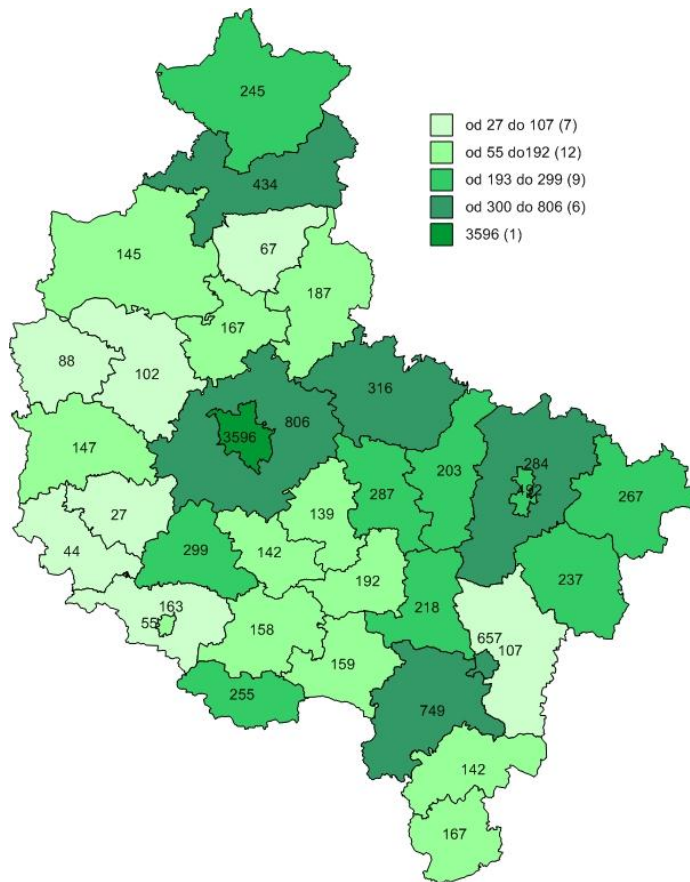
Na podstawie powyższych danych można określić średni koszt 1 godziny usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych ponoszony przez wielkopolskie gminy w 2018 roku. **Uśredniony koszt 1 godziny usług opiekuńczych ponoszony przez gminy w województwie wielkopolskim wyniósł 18,12 zł, natomiast uśredniony koszt 1 godziny specjalistycznych usług opiekuńczych to 24,65 zł.** Oznacza to, że średni koszt usług opiekuńczych wzrósł odpowiednio o 8,8% (1,47 zł), a specjalistycznych usług opiekuńczych wzrósł o prawie 11,5% (2,54 zł) w porównaniu z 2017 rokiem.

W 2018 roku, 20 gmin nie świadczyło usług opiekuńczych, natomiast specjalistycznych usług opiekuńczych nie świadczone w 199 gminach (88% ośrodków).

Wykres nr 10 Średnia miesięczna liczba godzin (świadczeń) usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych przypadająca na jednego korzystającego w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRI-PS-03 za 2015, 2016, 2017 i 2018 r.

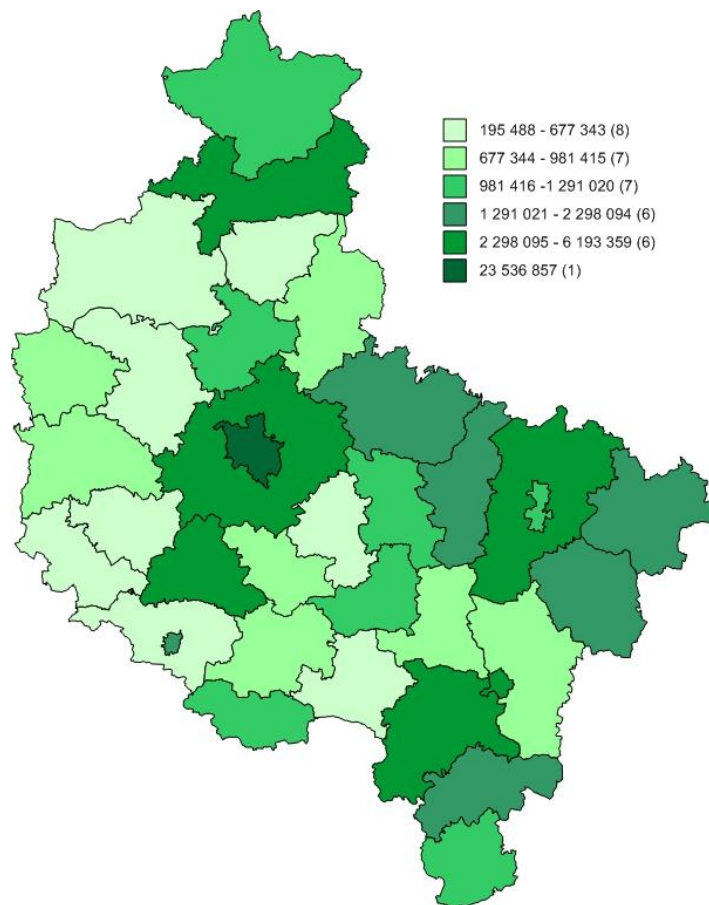
Mimo wzrostu środków finansowych przeznaczanych przez gminy na realizację usług opiekuńczych, spada średnia miesięczna liczba godzin usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) przypadających na jedną osobę korzystającą z tej formy wsparcia (z 34 godz./mc w 2015 r. do 28 godz./mc w 2018 r.). Z jednej strony ma to związek ze wzrastającą liczbą osób, które wymagają wsparcia w tej właśnie formie, z drugiej z rosnącymi kosztami świadczenia usług opiekuńczych. Biorąc pod uwagę, że tendencja spadkowa w zakresie liczby godzin opiekuńczych w przeliczeniu na jednego podopiecznego obserwowana jest od kilku lat, przypuszczać należy, że samorządy gminne nie są już w stanie samodzielnie zaspokoić rosnących potrzeb w tym zakresie, choć zwiększają środki pieniężne na ten cel. Ostatnie dwa lata są tego przykładem: od kilku lat rośnie liczba osób, które korzystają z usług opiekuńczych, a od 2017 roku zaczęła obowiązywać stawka minimalna, w związku z czym przedstawiciele gmin zmuszeni byli podnieść wynagrodzenia opiekunom, poniesiono zatem większe nakłady finansowe w ramach budżetów, a mimo to spadła liczba usług/godzin świadczonych na rzecz podopiecznych.

Mapa nr 14 Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w 2018 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIIPS-03 za 2018 r.

Zestawiając powiatowo dane dotyczące liczby osób objętych usługami opiekuńczymi zauważyć można, że najwięcej osób objętych nimi jest w centralnej, północnej i wschodniej części województwa wielkopolskiego. Liderem wśród powiatów jest miasto Poznań, które w 2018 roku usługami objęło ponad 3 596 osób. Wydatki tylko tego miasta stanowiły około 1/3 wszystkich środków finansowych przeznaczonych na usługi opiekuńcze w województwie. Gminy z powiatów: grodzkiego (27 os.), wolsztyńskiego (44 os.) i leszczyńskiego (55 os.) objęły usługami opiekuńczymi najmniejszą liczbę mieszkańców.

Mapa nr 15 Kwota wydatkowana przez gminy na usługi opiekuńcze w 2018 roku (ujęcie powiatowe) (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 za 2018 r.

Reasumując, w województwie wielkopolskim wzrasta liczba osób korzystających z usług opiekuńczych, a wraz z nią rosną wydatki gmin na świadczenie usług opiekuńczych. W większości gmin usługi opiekuńcze świadczone są na podstawowym poziomie, zaledwie 27 gmin w województwie świadczy specjalistyczne usługi opiekuńcze. Biorąc pod uwagę aktualne trendy demograficzne oraz przeobrażenia społeczne, wydaje się, że nieuniknione będzie w przyszłości świadczenie przez gminy usług opiekuńczych w szerszym niż do tej pory zakresie, lub w innej formule.

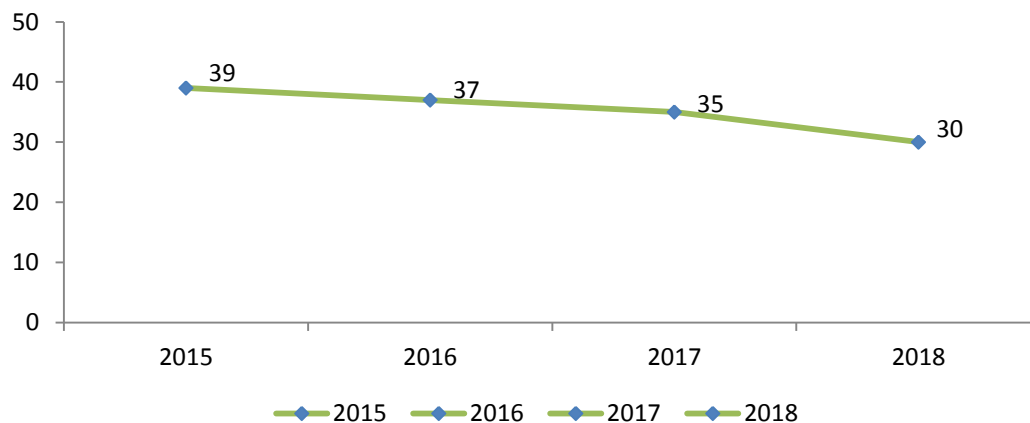
3.2. Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Zasady przyznawania pomocy i odpłatności za usługi określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego precyzuje, że ośrodki pomocy społecznej, w porozumieniu z poradniami zdrowia psychicznego czy innymi specjalistycznymi placówkami terapeutycznymi, organizują oparcie społeczne. Jest ono

skierowane do osób, które z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają poważne trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w relacjach z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia oraz w sprawach bytowych. Przy określeniu adresatów pomocy w formie usług specjalistycznych, zastosowanie ma ogólna zasada dotycząca usług opiekuńczych zapisana w ustawie o pomocy społecznej, która wskazuje, że pomoc w formie usług specjalistycznych może być przyznana osobom, które wymagają pomocy innych osób, a rodzina nie może im jej zapewnić. Usługi świadczone są w miejscu zamieszkania osoby lub w ośrodkach wsparcia takich, jak środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy, dzienne domy pomocy.⁵

W Wielkopolsce w 2018 r. spadła liczba świadczeń w zakresie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi, wzrosła natomiast liczba osób korzystających z usług. Z danych zawartych w sprawozdaniu MPRIIPS-03 wynika, że z **437 536 świadczeń (spadek o 51 600 świadczeń)** specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi **skorzystało 1 222 os. (↑ o 60 os.)**. W przypadku usług opiekuńczych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi obserwujemy podobny trend, jak w przypadku zwykłych usług opiekuńczych, tzn. systematycznie spada średnia miesięczna liczba godzin przypadająca na jedną osobę korzystającą z usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W 2018 roku każda z tych osób korzystała średnio z 30 godzin opiekuńczych w miesiącu, czyli o 5 godzin mniej niż rok wcześniej.

Wykres nr 11 Średnia miesięczna liczba godzin (świadczeń) specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi przypadająca na jednego korzystającego w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIIPS-03 za 2015, 2016, 2017 i 2018 r.

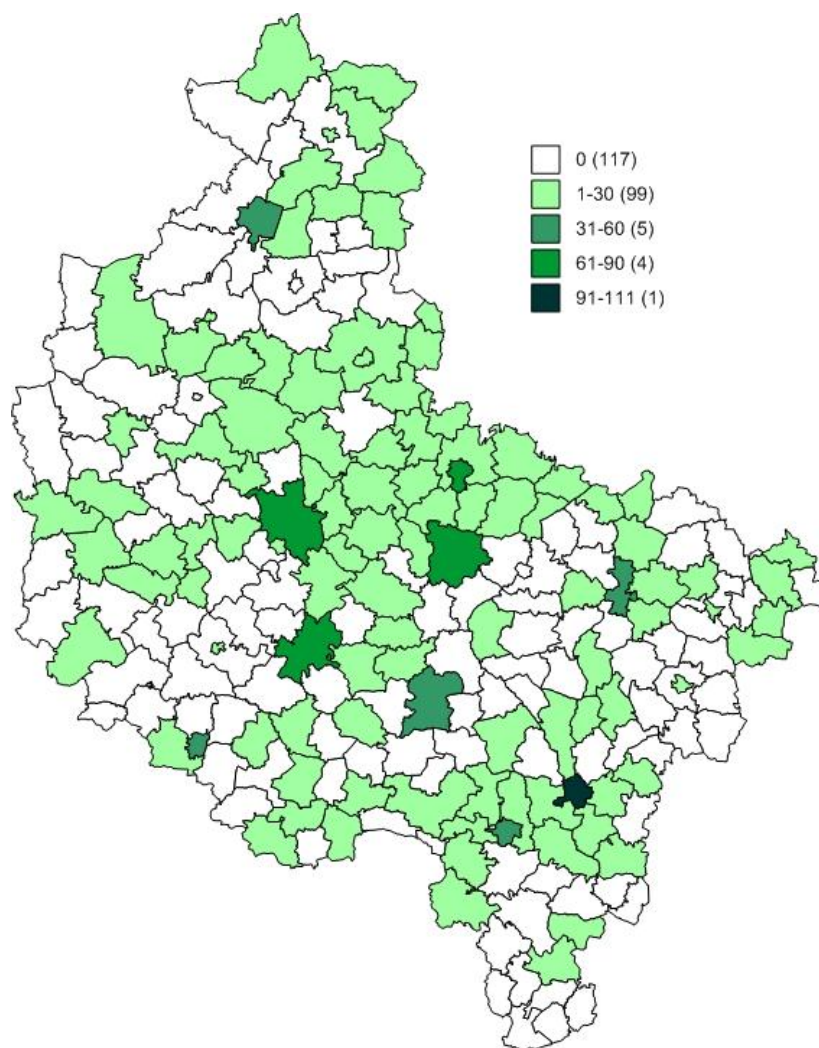
Ogólny koszt tych świadczeń w województwie wielkopolskim w 2018 r. wyniósł **12 594 114zł** i był on wyższy o **1 507 836 zł** w porównaniu z rokiem wcześniejszym.

⁵ Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych z późn. zmian.

W 2018 r. specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczyło 48% wielkopolskich gmin (109 gmin). Uśredniony koszt 1 godziny usług ponoszony przez gminę w 2018r. wyniósł 28,78 zł.

Oznacza to, że wzrosła liczba gmin świadczących specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (↑o 9 gmin) oraz wzrosła ich cena jednostkowa za godzinę (o ponad 6 zł).

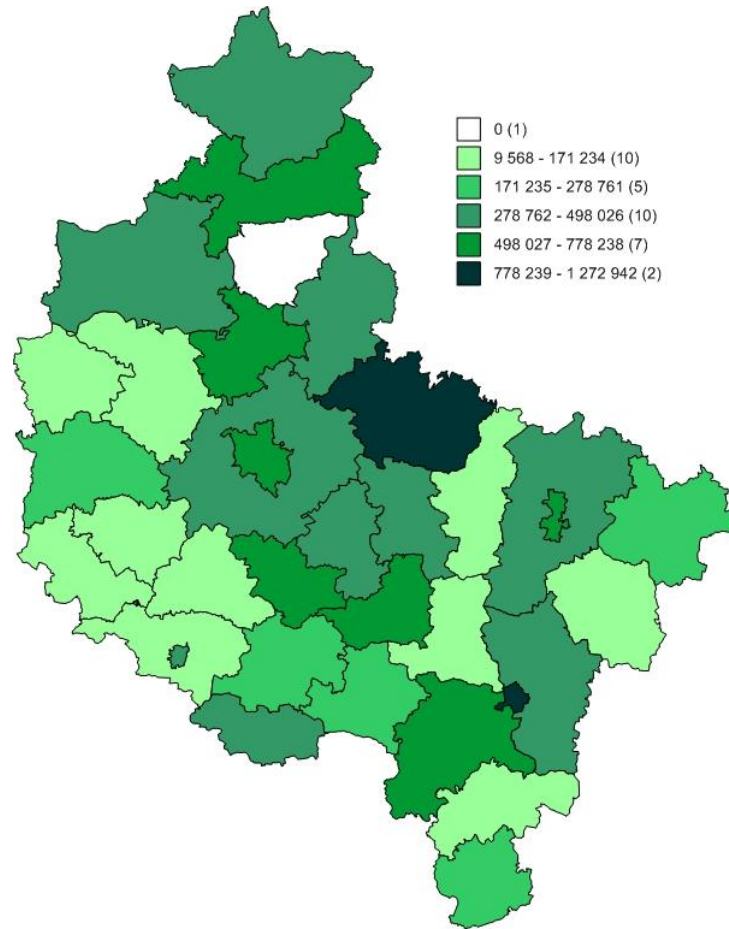
Mapa nr 16 Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie wielkopolskim, liczba osób w 2018 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 za 2018 r.

Tylko na terenie jednego powiatu (chodzieskiego) w 2018 roku żadna z gmin nie świadczyła specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Dodatkowo, w ani jednej gminie na terenie powiatu chodzieskiego nie funkcjonował środowiskowy dom samopomocy.

Mapa nr 17 Wydatki (w zł) na specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie wielkopolskim w 2018 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 za 2018 r.

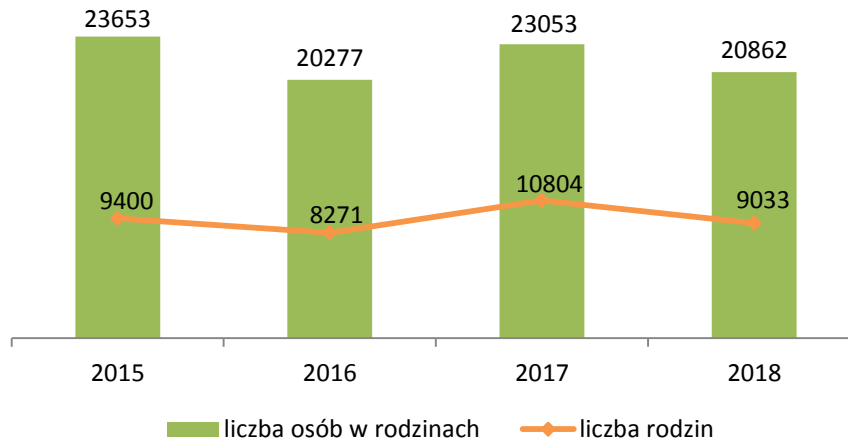
3.3. Wybrane usługi pomocy społecznej

Warte poddania analizie są również usługi pomocy społecznej takie jak: **poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna, interwencja kryzysowa**. Należą one do grupy niepieniężnych świadczeń pomocy społecznej.

Specjalistyczne poradnictwo (w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne) udzielane jest osobom i rodzinom, które mają trudności lub potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych. Korzystanie z poradnictwa nie jest uzależnione od wysokości dochodu, ponieważ świadczone jest ono bez względu na jego wysokość. Ze **specjalistycznego poradnictwa** w 2018 roku w Wielkopolsce skorzystało **9 033 rodzin** czyli **1 771 rodzin** mniej niż rok wcześniej (spadek o 20%).

łącna liczba osób w rodzinach, które skorzystały z poradnictwa specjalistycznego w roku oceny osiągnęła wartość 20 862 osób.

Wykres nr 12 Liczba rodzin objętych specjalistycznym poradnictwem w województwie wielkopolskim w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIpS-03 z lat 2015-2018

Podkreślenia wymaga jednak fakt, iż **w 2018 roku aż 136 wielkopolskich gminy nie świadczyło specjalistycznego poradnictwa.**

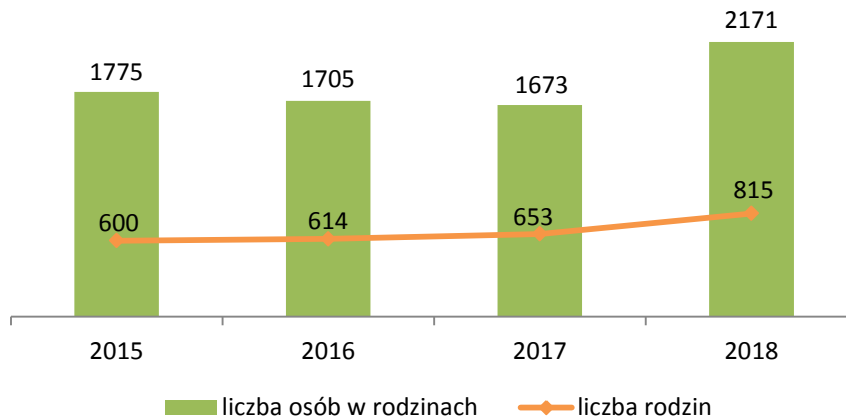
Z kolei **interwencja kryzysowa** to zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych w stosunku do osób i rodzin, które znajdują się w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a w konsekwencji ochrona przed stanem chronicznej niewydolności psychospołecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny, bez względu na posiadany dochód. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej oraz poradnictwa socjalnego lub prawnego (w zależności od potrzeb), a w sytuacjach uzasadnionych również schronienia (do 3 miesięcy)⁶.

Interwencję kryzysową w roku oceny podjęto w przypadku **815 rodzin (↑ o 162 rodziny)** objętych pomocą społeczną. Wzrosła też liczba osób w rodzinach korzystających z tej formy pomocy (**↑ o 30%**).

Warto również podkreślić, że od 2015 roku w województwie wielkopolskim utrzymywała się tendencja spadkowa w zakresie liczby osób w rodzinach korzystających z interwencji kryzysowej. W roku oceny natomiast liczba ta wzrosła.

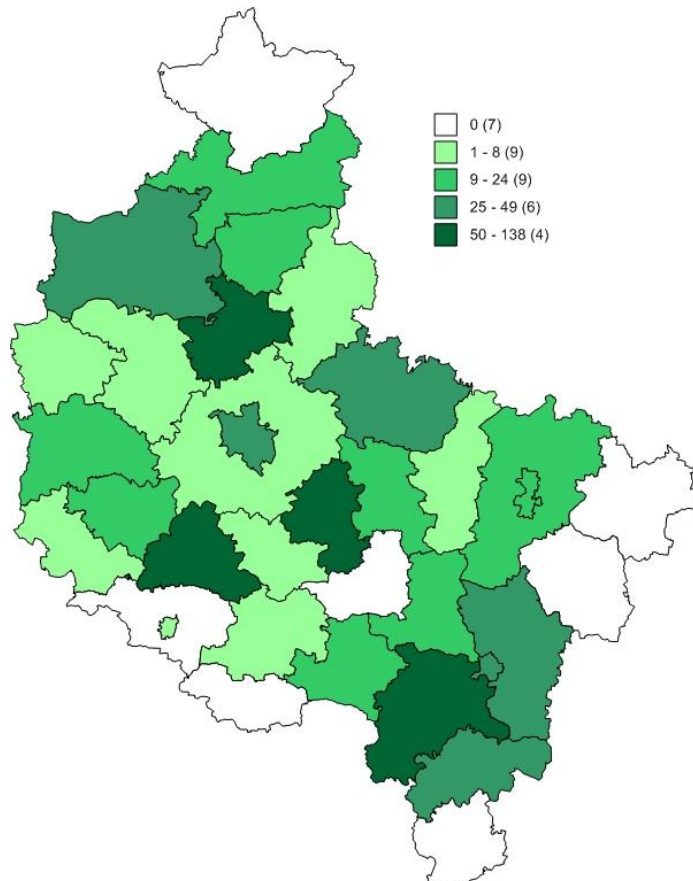
⁶ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoieczna/formy-udzielanej-pomocy/interwencja-kryzysowa/> dostęp z 18 maja 2018 r.

Wykres nr 13 Liczba rodzin objętych interwencją kryzysową w województwie wielkopolskim w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 za lata 2015- 2018

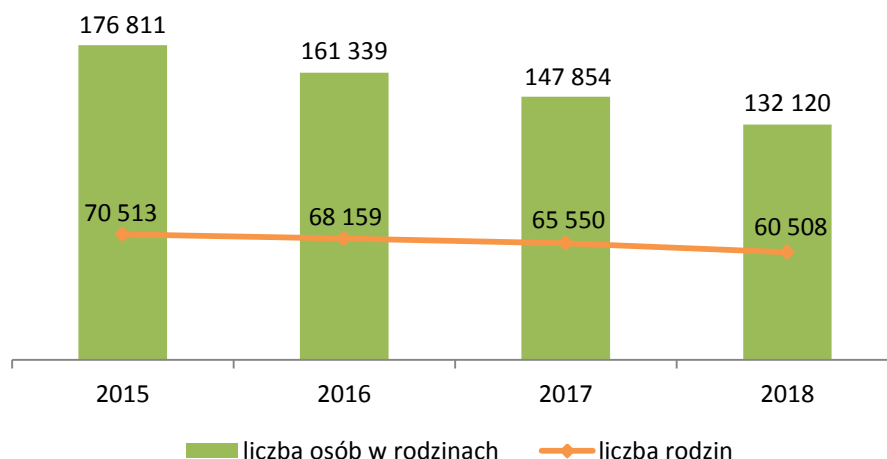
Powiatami, które w 2018 roku interwencją kryzysową objęły największą liczbę osób były: powiat obornicki, ostrowski, kościański i średzki. Natomiast w 7 powiatach: jarocińskim, kępińskim, kolskim, leszczyńskim, rawickim, tureckim oraz złotowskim z interwencji kryzysowej nie skorzystała żadna osoba/rodzina.

Mapa nr 18 Liczba rodzin objętych interwencją kryzysową w województwie wielkopolskim w 2018 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 za rok 2018

Działaniem o charakterze profilaktycznym w pomocy społecznej jest **praca socjalna**, która ma charakter pomocy niepieniężnej. Celem pracy socjalnej jest poprawa funkcjonowania rodzin i osób w ich środowisku społecznym oraz wzmocnienie współpracy i koordynacji działań różnych podmiotów na rzecz zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej.⁷ Podobnie, jak wcześniej wymienione formy, praca socjalna świadczona jest na rzecz osób i rodzin, bez względu na posiadany dochód.

Wykres nr 14 Liczba rodzin i osób w rodzinach, których objęto pracą socjalną w latach 2015-2018

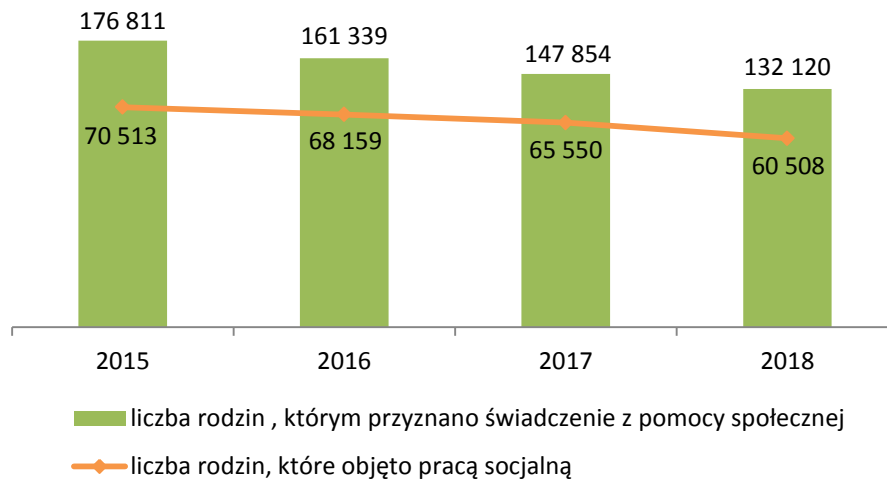

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPRIPS-03 z lat 2015-2018

W 2018 roku pracą socjalną objęto **60 508** wielkopolskich rodzin (**↓ o 5 042 rodzin**), co stanowiło prawie 80% rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (pieniężnych i niepieniężnych). Ponadto, w dalszym ciągu w województwie wielkopolskim obserwowany jest spadek liczby rodzin wspartych usługą w formie pracy socjalnej, podobnie jak w przypadku liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej.

⁷ <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/praca-socjalna/> dostęp na: 18.05.2018 r.

Wykres nr 15 Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej i liczba rodzin objętych pracą socjalną w województwie wielkopolskim w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MP RiPS-03 z lat 2015-2018

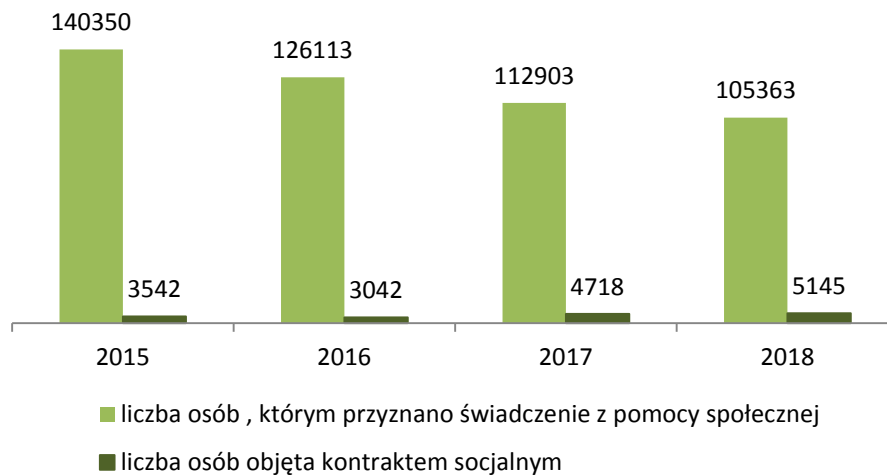
Praca socjalna, zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, może być prowadzona w oparciu o *kontrakt socjalny*, który jest pisemną umową zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc. Kontrakt określa uprawnienia i zobowiązania stron (tj. osoby/rodziny oraz JOPS) mające na celu:

- przewyciężenie trudnej sytuacji życiowej osoby/rodziny⁸ (kontrakt socjalny część A),
- wzmocnienie aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (kontrakt socjalny część B).

Odmowa zawarcia kontraktu socjalnego przez osobę/rodzinę lub niedotrzymywanie jego postanowień mogą stanowić podstawę do odmowy przyznania świadczenia, uchylenia decyzji o przyznaniu świadczenia lub wstrzymania świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej.

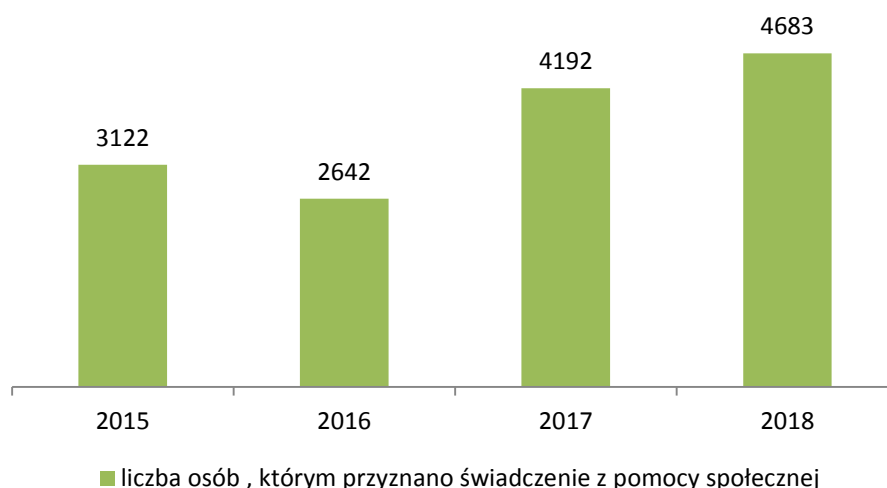
Na podstawie sprawozdań gmin i powiatów ustalono, że w 2018 r. zawarto **4 683 kontrakty socjalne** (↑ o 491), w ramach których wsparciem objętych zostało ogółem **5 145 os.** (↑ o 427 os.).

⁸ Art. 45 Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

Wykres nr 16 Liczba osób objętych kontraktem i liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2015-2018

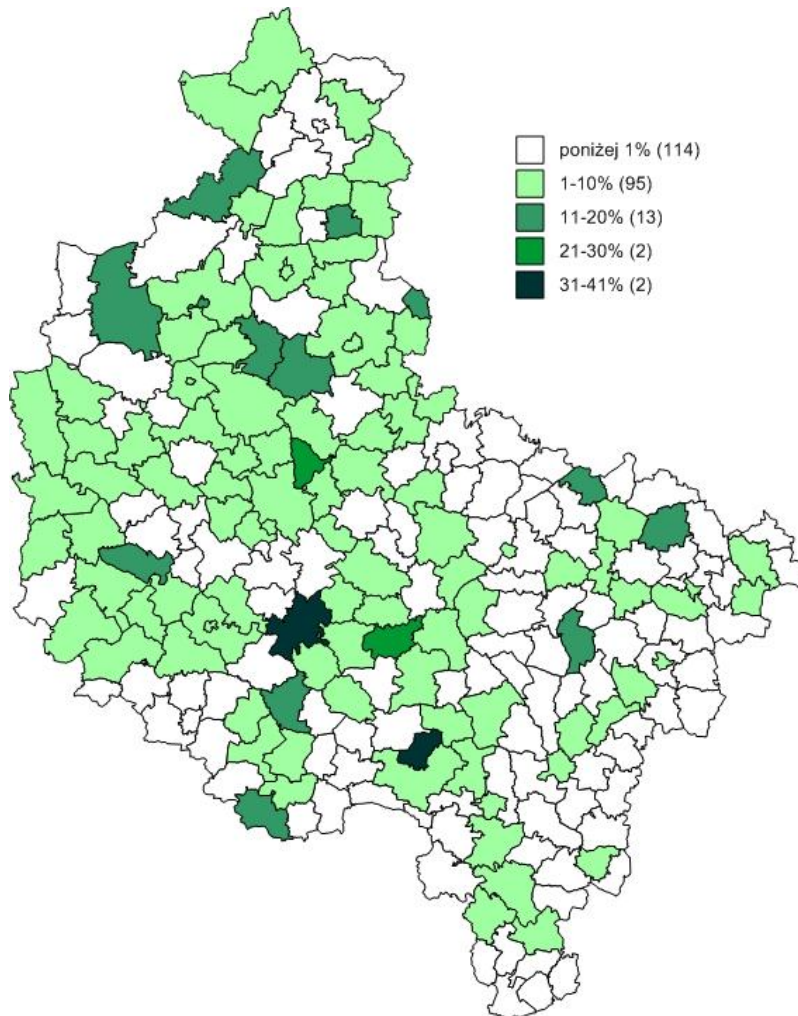
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 oraz sprawozdania MPRIPS-03 za 2018 r.

Od 2016 zdecydowanie wzrasta liczba zawieranych kontraktów pomiędzy pracownikami socjalnymi a klientami pomocy społecznej. Należy przypuszczać, że zmiana ta ma związek z realizacją projektów społecznych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, które są współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, ponieważ jednym z kryteriów projektowych jest zawarcie umowy w formie kontraktu pomiędzy projektodawcą a beneficjentem wsparcia.

Wykres nr 17 Liczba zawartych kontraktów socjalnych w latach 2015-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 i 2018 r.

Mapa nr 19 Wskaźnik kontraktu socjalnego (odsetek osób objętych kontraktem wśród świadczeniobiorców) dla gmin w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 oraz sprawozdania MPRIPS-03 za 2018 r.

W roku oceny 54% (**139**) gmin i powiatów z terenu województwa wielkopolskiego podjęło się **realizacji kontraktu socjalnego** z osobami, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. W porównaniu z rokiem 2017 oznacza to wzrost na poziomie 7 punktów procentowych. To z kolei przełożyło się na wzrost odsetka świadczeniobiorców objętych kontraktem socjalnym, który w 2018 roku osiągnął wartość 4,9%. Do gmin o najwyższym odsetku osób objętymi kontraktami socjalnymi należały gminy: Śrem – 41%, Rozdrażew – 38%, Czerwonak – 29%, Nowe Miasto nad Wartą – 26% oraz Rychwał – 18%.

Z kolei w miastach na prawach powiatu najwyższy odsetek świadczeniobiorców objętych kontraktem socjalnym osiągnęły trzy miasta: Poznań, Konin, Kalisz (odpowiednio 11,7 i 5%). Natomiast w mieście Leszno wskaźnik kontraktu socjalnego wyniósł 1%.

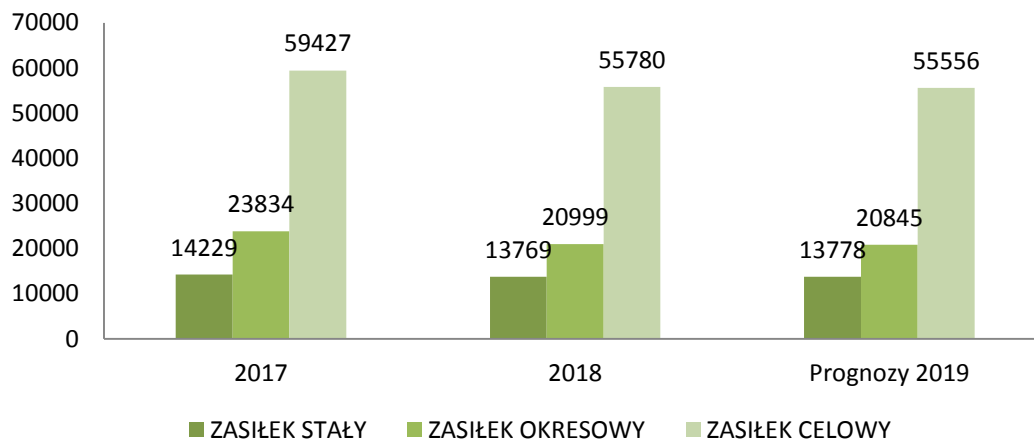
4. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS

4.1. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej

Ustawa o pomocy społecznej określa rodzaje zasiłków, kryterium dochodowe, wysokości świadczeń i zasady ich waloryzowania. System zasiłków oparty jest na trzech podstawowych rodzajach zasiłków: zasiłku stałym, okresowym i celowym. Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest przyznawanie i wypłacanie ww. zasiłków, dlatego osoba, która chciałaby skorzystać z pomocy w takiej formie, powinna zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej (OPS) w miejscu zamieszkania. W 2018 r. **62 011 osób** otrzymało świadczenie pieniężne (**↓ o 8 741 os. niż w 2017 r.**). Stanowiło to **56% świadczeniobiorców**.

Począwszy od 2013 roku w województwie wielkopolskim obserwowany jest spadek liczby klientów pomocy społecznej, utrzymuje się on również wśród świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych, pobierających zasiłki okresowe i celowe. **W przypadku osób pobierających zasiłek stały, ich liczba jeszcze do 2017 roku nieznacznie, choć systematycznie wzrastała**. W 2018 roku spadek liczby osób po raz pierwszy nastąpił również w tej grupie świadczeniobiorców.

Wykres nr 18 Liczba osób, które pobierały zasiłki w latach 2017-2018 oraz prognozy na 2019 rok

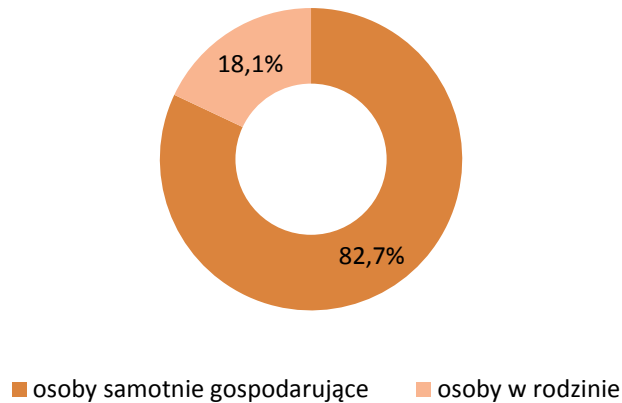

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

4.1.1. Zasiłek stały

W 2018 roku zasiłek stały wypłacono **13 769 os. (↓ o 460 os.)** na łączną kwotę **68 594 664 zł (↓ 1 578 905 zł)**. Prognozy na 2019 rok zakładają wzrost **liczby osób** pobierających zasiłek stały o 9 os., co spowoduje zwiększenie środków wydatkowanych na ten cel o 1 130 768 zł w stosunku do roku oceny. **Osoby, które pobierały zasiłek stały w 2018 roku, stanowiły 22% osób otrzymujących świadczenia pieniężne oraz nieco ponad 12% osób, które otrzymały jakiegokolwiek świadczenie z pomocy społecznej w roku oceny.**

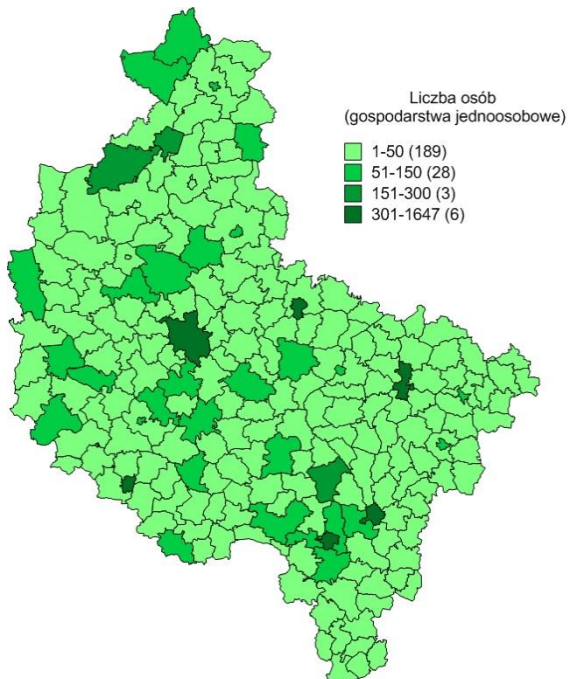
Wykres nr 19 Struktura pobierających zasiłek stały w 2018 roku, z uwagi na rodzaj gospodarstwa domowego (os. samotnie gospodarujące, os. w rodzinie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

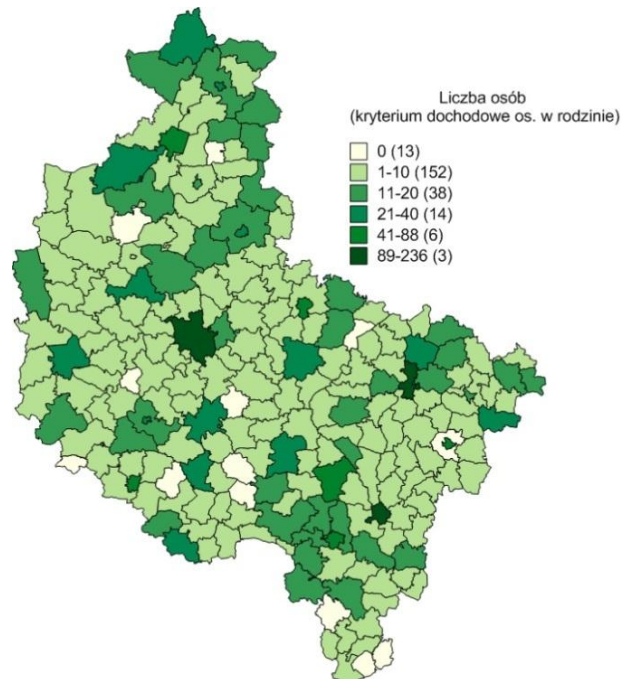
Zdecydowaną większość osób pobierających zasiłek stały (82,7%), stanowiły osoby samotnie gospodarujące.

Mapa nr 20 Liczba osób, które otrzymały zasiłek stały według kryterium dochodowego (701 zł) dla osoby samotnie gospodarującej w 2018 roku

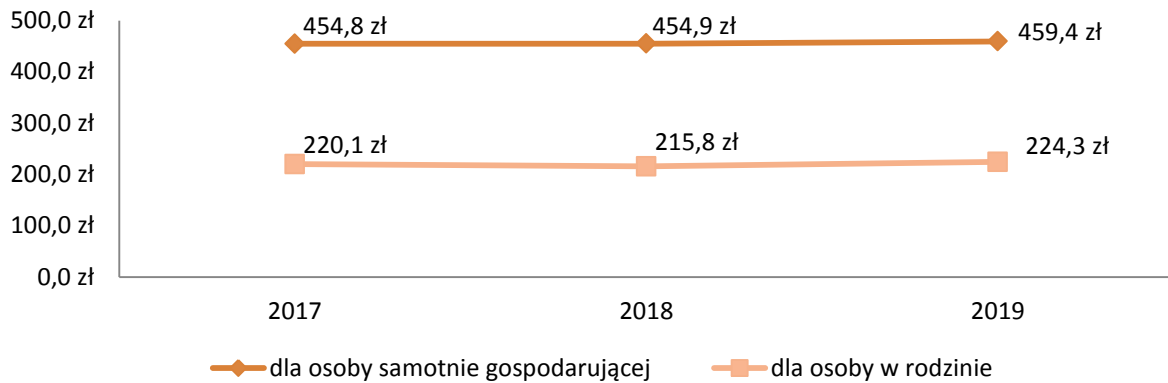
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Mapa nr 21 Liczba osób, które otrzymały zasiłek stały według kryterium dochodowego (528 zł) dla osoby w rodzinie w 2018 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

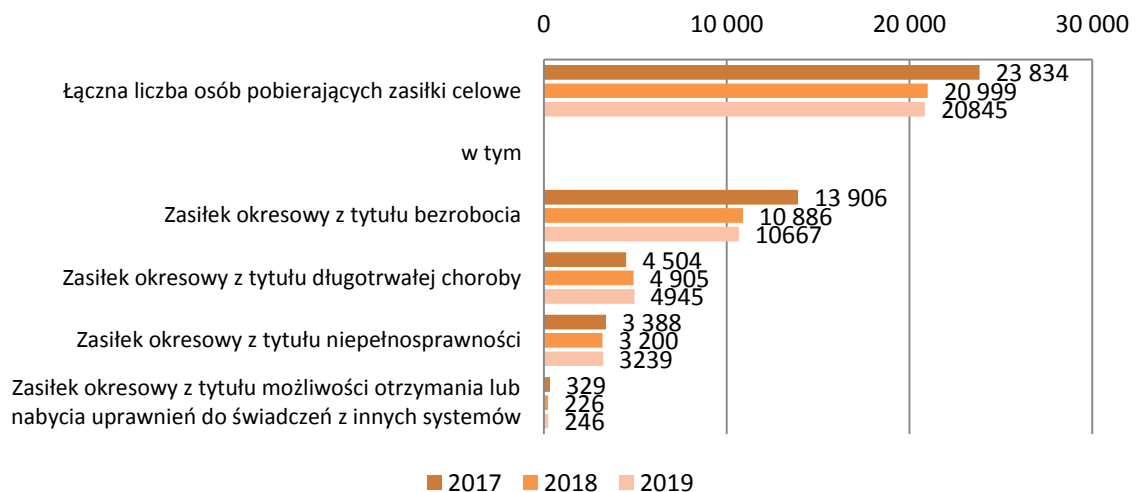
Wykres nr 19 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego dla osoby samotnie gospodarującej oraz osoby w rodzinie w województwie wielkopolskim w latach 2017-2018 oraz prognoza na 2019 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

4.1.2. Zasiłek okresowy

Wykres nr 20 Liczba osób otrzymujących zasiłek okresowy w latach 2017-2018 oraz prognozy na 2019 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Z danych zawartych w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że w 2018 roku zasiłek okresowy przyznano **20 999 osobom (↓ 2 835 os.)**. Łącznie, na zasiłki okresowe w pomocy społecznej przeznaczono **36 370 808 zł** i była to kwota o **6 566 181 zł niższa niż w roku poprzednim**. Prognoza dotycząca zasiłku okresowego na kolejny rok zakłada dalszy spadek liczby świadczeniobiorców oraz wydatków na to zadanie o około 1% w każdym z obszarów.

Najwięcej świadczeniobiorców otrzymujących zasiłek okresowy w roku oceny stanowiły osoby pobierające świadczenie z powodu bezrobocia (**10 886 os., ↓ 3 020 os.**), w dalszej kolejności

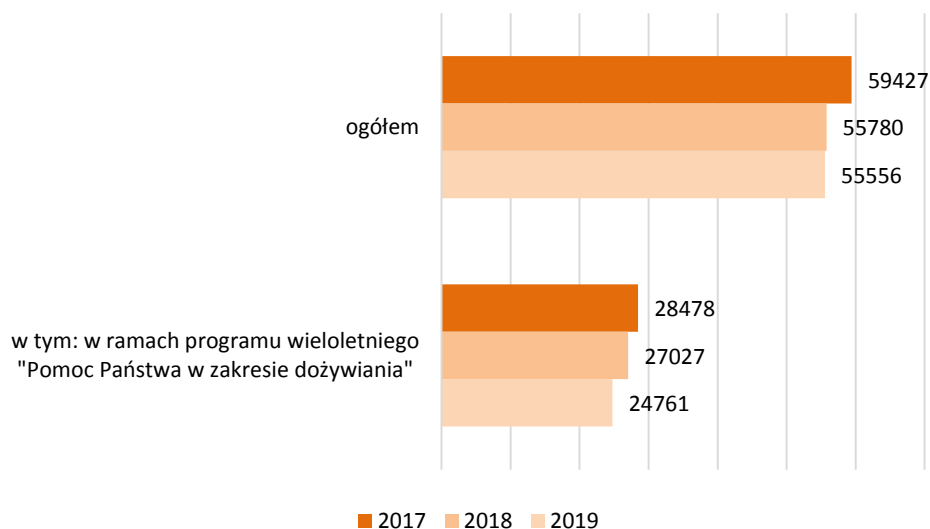

z powodu długotrwałej choroby (**4 905 os., ↑ 401 os.**) i niepełnosprawność (**3 200 os., ↓ 188 os.**). Na spadek liczby osób pobierających zasiłek okresowy z tytułu bezrobocia wpływ może mieć poprawiająca się sytuacja na rynku pracy, szczególnie w województwie wielkopolskim⁹. Z kolei, wzrost liczby osób pobierających zasiłek z powodu długotrwałej choroby ma bezpośredni związek ze wzrastającą liczbą klientów korzystających z pomocy społecznej z tego tytułu.

4.1.3. Zasiłek celowy

Zasiłek celowy jest świadczeniem fakultatywnym przyznawanym na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, a w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom nie posiadającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń zdrowotnych, może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne.

Wykres nr 21 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy w latach 2017-2018 oraz prognozy na 2019 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

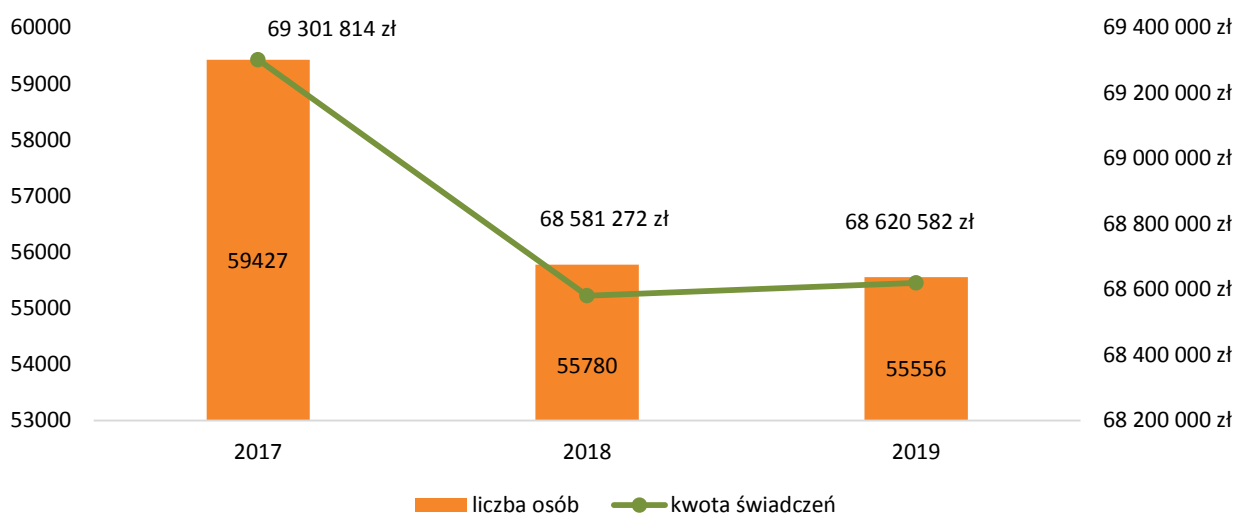
Na przestrzeni ostatnich lat zauważalny jest spadek liczby osób korzystających z tego typu świadczeń, co wpisuje się w ogólną tendencję spadową liczby świadczeniobiorców zarówno pieniężnych, jak i niepieniężnych form wsparcia. Co ciekawe, tendencja ta nie dotyczy usług środowiskowych

⁹ Sytuację na rynku pracy przedstawiono w części niniejszego opracowania pt. „Bezrobocie w województwie wielkopolskim”.

i całodobowych polegających świadczeniu wsparcia osobom niesamodzielnym (starszym, z niepełnopravnościami).

W 2018 roku zasiłek celowy przyznano **55 780 osobom** (↓ o 3 647 os.) **na kwotę 68 581 272 zł** (↓ o 720 542 zł). Prognozy gmin na 2019 rok, zakładają spadek liczby osób pobierających ten typ świadczenia. Część z pracowników wielkopolskich JOPS przyczyn tego stanu upatruje m.in. we wprowadzeniu świadczenia wychowawczego dla rodzin z dziećmi.

Wykres nr 22 Liczba osób otrzymująca zasiłek celowy oraz łączna wartość zasiłków w latach 2017-2018 oraz prognozy na 2019 rok

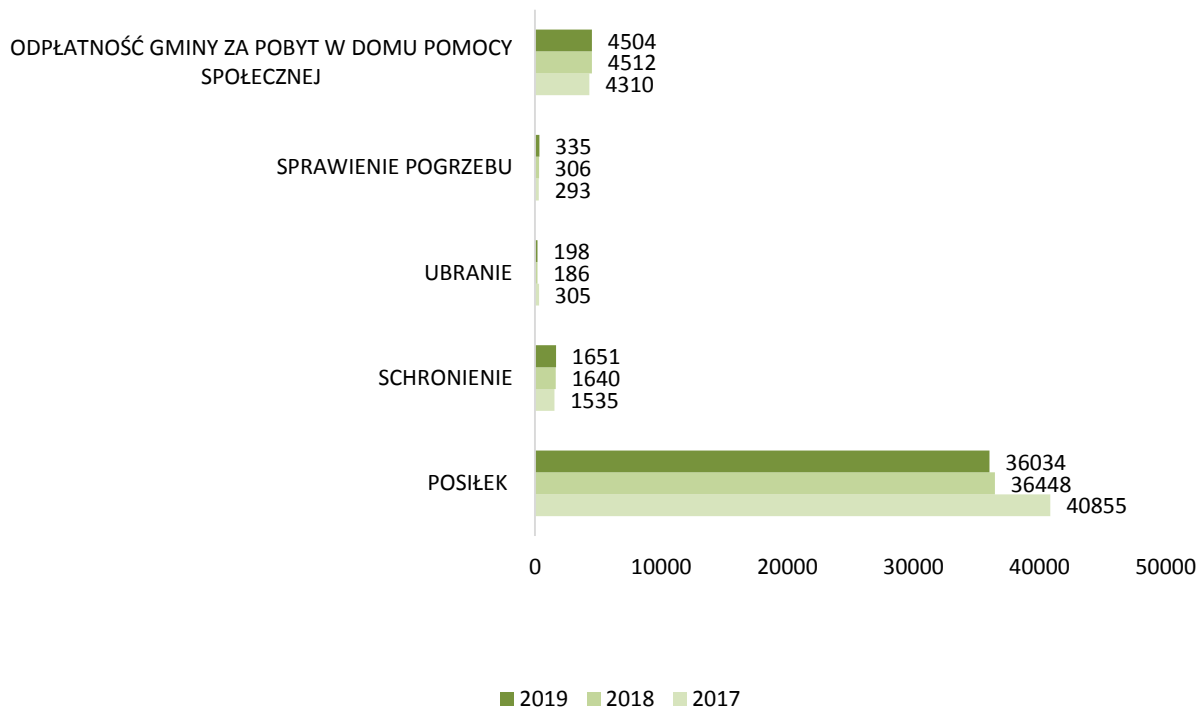

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

4.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej

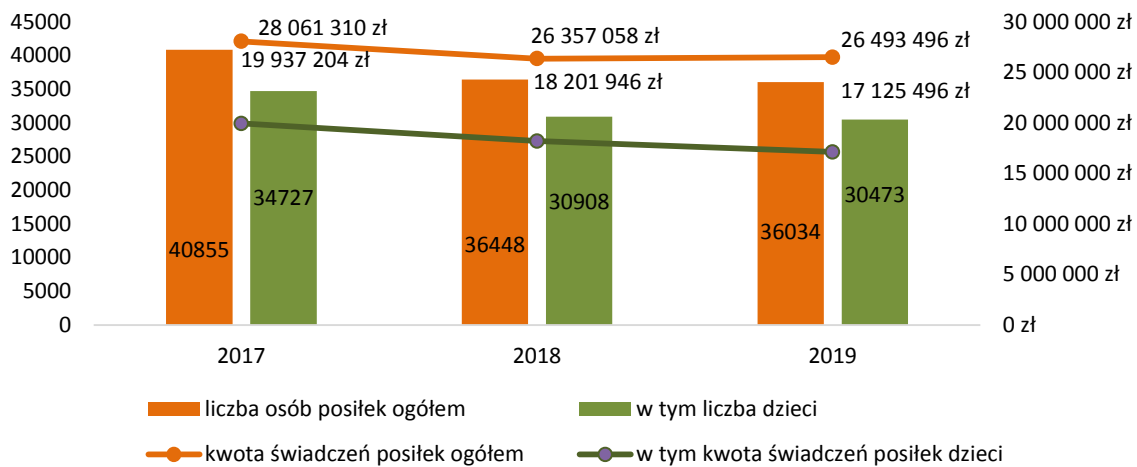
W myśl ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące rodzaje świadczeń niepieniężnych: pracę socjalną, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczową, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym oraz pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.

Wykres nr 23 Liczba osób otrzymujących w latach 2017-2018 wybrane rodzaje świadczeń niepieniężnych oraz prognozy dotyczące 2019 roku

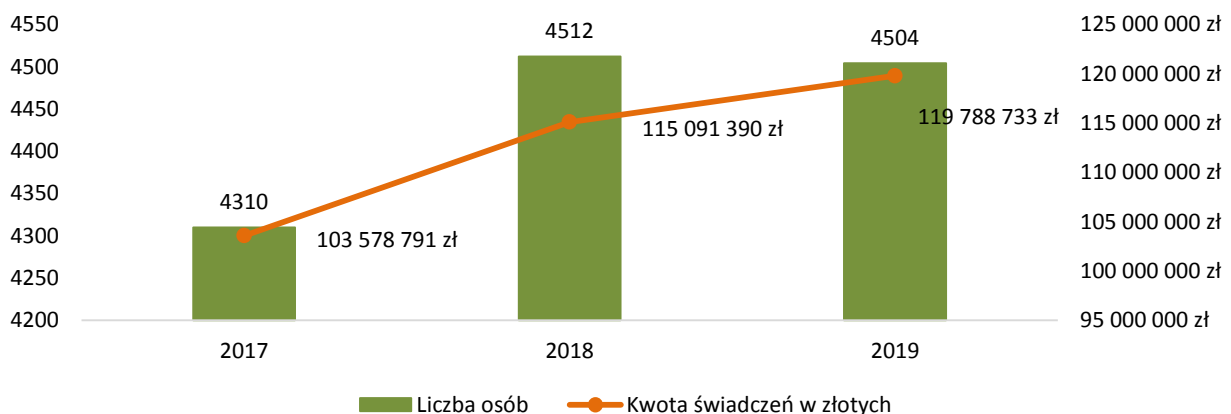
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

W 2018 roku, podobnie jak w latach poprzednich, największa grupa osób skorzystała ze świadczeń niepieniężnych w formie posiłku. Mimo to, w porównaniu z rokiem poprzednim liczba osób korzystających z posiłków zmalała o **nieco ponad 26%**. W grupie osób korzystających z posiłków, największy udział stanowiły dzieci (ok. 85%), choć i w tej grupie możemy zaobserwować spadek liczby korzystających. **Łączna kwota wydatkowana** przez gminy **na pomoc niepieniężną w formie posiłku** wyniosła **26 357 058 zł** (↓ o **1 704 252 zł**). Prognozy wielkopolskich gmin na 2019 rok zakładają dalszy spadek w grupie osób korzystających z posiłku oraz odpłatności gminy za pobyt w DPS. W przypadku korzystających z innych form pomocy niepieniężnej, gminy prognozują niewielki wzrost ich liczby.

Wykres nr 24 Liczba osób (w tym dzieci) korzystających z posiłku oraz wydatki na ten cel w latach 2017-2018 oraz prognoza na 2019 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

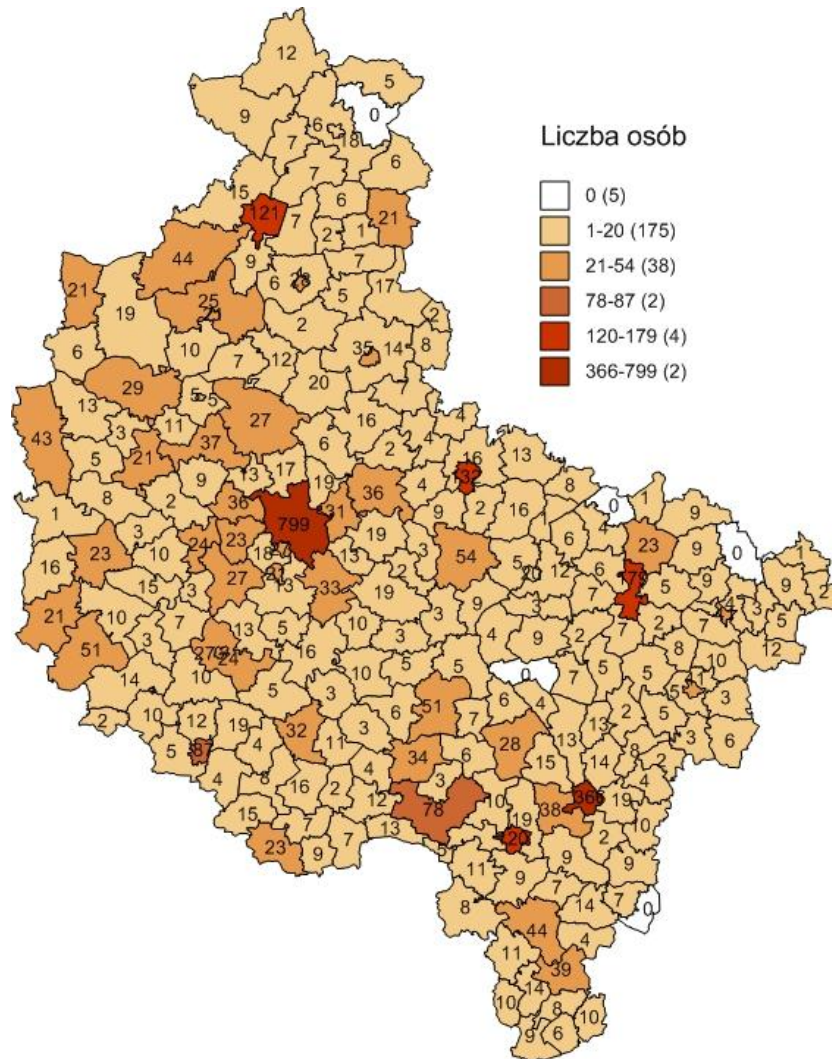
Kolejną, pod względem wielkości, grupą korzystającą ze świadczeń niepieniężnych są osoby przybywające w domach pomocy społecznej, którym gmina opłaca pobyt. Od roku 2012 zaobserwować można stały wzrost liczby osób przebywających w DPS, za które gmina ponosi całkowitą lub częściową odpłatność. Za pobyt **4 512 osób (↑ o 202)** w DPS wielkopolskie gminy poniosły w 2018 roku odpłatność w wysokości **115 091 390 zł**, co oznacza 4% wzrost w porównaniu z rokiem ubiegłym.

Wykres nr 25 Odpłatność wielkopolskich gmin za pobyt w domu pomocy społecznej w latach 2017-2018 oraz prognoza na 2019 rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

W 2018 roku jedynie 5 z 226 wielkopolskich gmin nie ponosiło odpłatności za pobyt mieszkańców w DPS (Babiak, Wilczyn, Czajków, Gizałki, Zakrzewo). W porównaniu z usługami opiekuńczymi świadczonymi w miejscu zamieszkania usługa w formie pobytu w DPS jest dla gmin bardziej kosztowną formą wsparcia (por. z usługami opiekuńczymi).

Mapa nr 22 Liczba osób, którym gminy pokrywały odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Aktualny wydaje się wniosek formułowany w poprzednich edycjach OZPS, iż w przyszłości konieczne będzie przyjęcie rozwiązań systemowych w celu zabezpieczenia obywateli przed ryzykiem niesamodzielności lub/i konieczna będzie zmiana systemu finansowania usług opiekuńczych świadczonych w ramach systemu pomocy społecznej. Szczególnie w sytuacji, gdy wydatki gmin na usługi opiekuńcze (w tym całodobowe) rosną z każdym rokiem. W kontekście opieki, należałoby również instytucjonalizować ryzyko bycia opiekunem nieformalnym, co oznacza opracowanie form wsparcia adresowanych dla opiekunów rodzinnych.

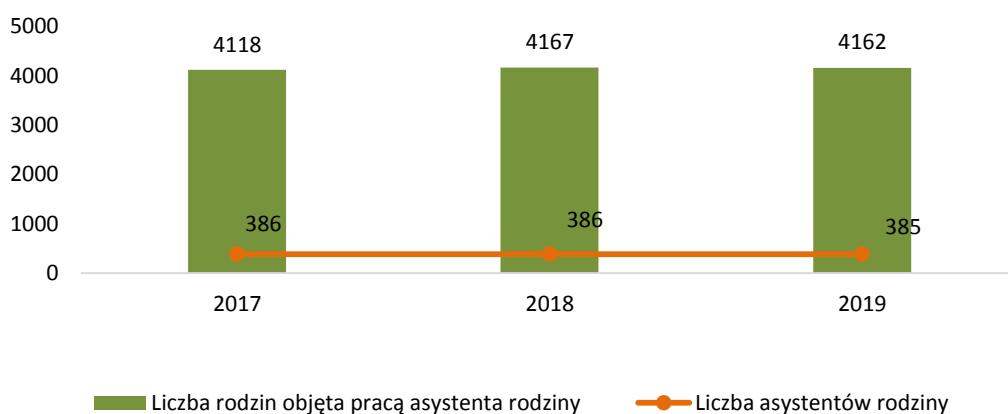
4.2.1. Wspieranie Rodziny i Pieczy Zastępcza

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wyraźnie podzieliła kompetencje dotyczące wspierania rodziny i pieczy zastępczej między samorząd gminny i powiatowy. *Celem uregulowań było stworzenie systemu wsparcia rodziny, pozwalającego na efektywne*

*budowanie mechanizmów współpracy z rodziną dziecka w środowisku rodzinnym, sprawną organizację systemu pieczy zastępczej oraz umożliwienie kompleksowej i szybszej pomocy.*¹⁰

Od 2013 roku obserwowana jest tendencja wzrostowa liczby zatrudnionych w gminach asystentów rodziny. Sytuacja nieco zmieniła się w 2016 roku, ponieważ wówczas w województwie wielkopolskim ogólna liczba asystentów rodziny nieznacznie spadła, by w 2017 roku ponownie wzrosnąć. **Z danych OZPS wynika, że w 2018 roku zatrudnionych było 386 asystentów rodziny, tyle samo asystentów zatrudnionych było w roku ubiegłym.**

Wykres nr 26 Liczba asystentów rodziny i liczba rodzin objętych asystenturą w latach 2017-2018 oraz prognoza na 2019 rok

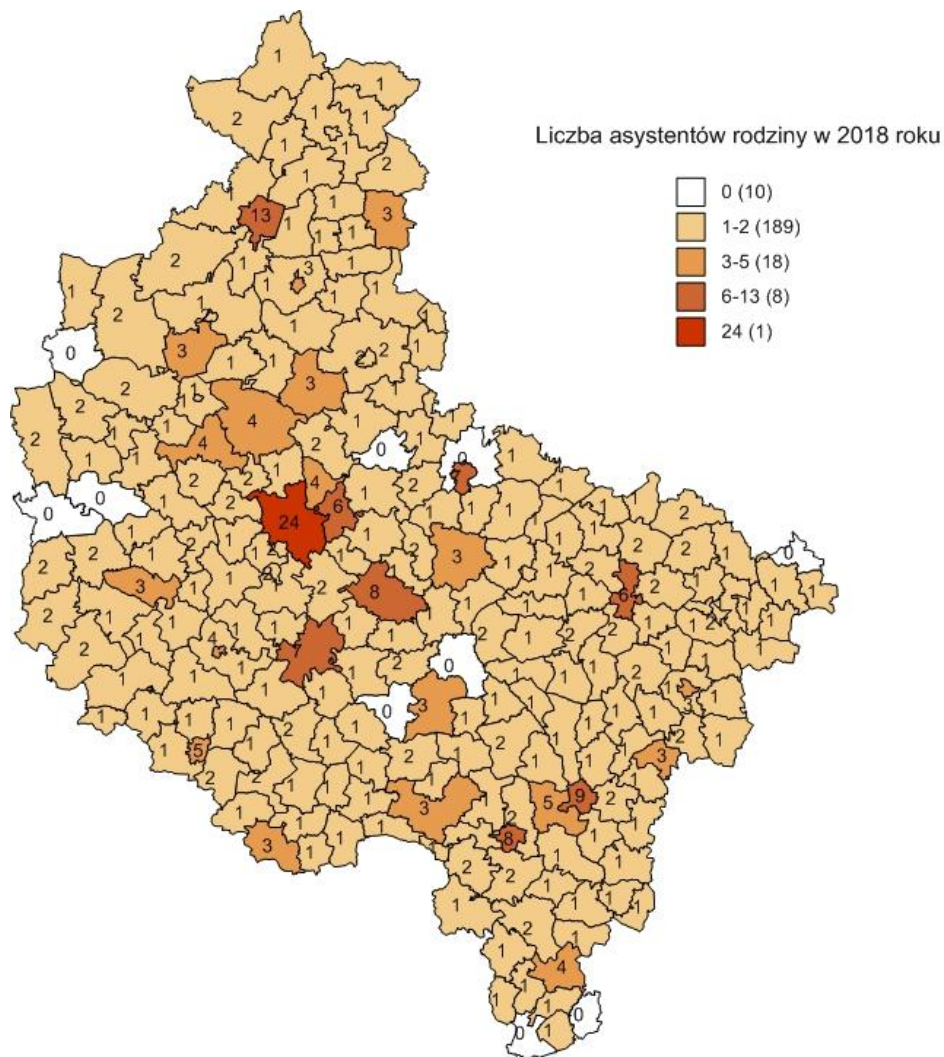
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Bez wątplenia czynnikiem sprzyjającym utrzymaniu ciągłości zatrudnienia asystentów rodziny w gminach jest między innymi Program asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej realizowany przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej. Podkreślić należy, że rośnie liczba asystentów zatrudnionych w oparciu o umowę o pracę.

386 asystentów zatrudnionych w województwie wielkopolskim w 2018 roku **współpracowało z 4 167 rodzinami (↑ o 49 rodzin)** na terenie **216 gmin (↓ o 3 gminy)**. Oznacza to, że **1 asystent rodziny pracował średnio w ciągu roku z około 11 rodzinami**. Zaznaczyć przy tym należy, że liczba rodzin, z którymi w 2018 roku pracował asystent rodziny, jest wartością uśrednioną. Asystent rodziny może bowiem w pewnych okresach czasu pracować z większą¹¹ lub mniejszą liczbą rodzin, w zależności od nasilenia problemów w rodzinie.

¹⁰ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, *Praktyczne ujęcie asystentury rodziny, Model Asystenta Rodziny Wypracowany na bazie wielkopolskich doświadczeń*, Poznań 2014 r., s.3.

¹¹ Jednak nie więcej niż z 15 rodzinami w tym samym czasie (art.15 ust.4 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Mapa nr 23 Liczba asystentów rodziny zatrudnionych w wielkopolskich gminach w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Zadaniem asystenta rodziny jest praca z rodziną, u której zdiagnozowano problemy opiekuńczo-wychowawcze. Od 1 stycznia 2017 roku, na mocy ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, wprowadzono nowe zadania dla asystentów rodziny, mają oni bowiem koordynować wsparcie dla rodziców, którzy oczekują narodzenia nieuleczalnie chorego dziecka.

W 2018 roku wsparciem asystentów rodziny objętych zostało prawie 28% rodzin (4 167 rodzin) otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (14 696 rodziny).

Oznacza to, że w dalszym ciągu liczba asystentów rodziny jest wciąż zbyt mała w stosunku do potrzeb wynikających z liczby rodzin wymagającej wsparcia z powodu problemów w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z zapisami ustawy, wpieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Asystent rodziny nie jest jedyną formą wsparcia, jakie oferowane jest w gminach w ramach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Rodzina może bowiem otrzymać również wsparcie instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających, jeśli gmina dysponuje taką ofertą.

W 2018 roku na terenie województwa wielkopolskiego zwiększyła się liczba rodzin wspierających z 11 do 13, działały one na terenie następujących miast: Koła (1), Czempinia (9), Rawicza (2) i Nekli (1). Informacje dotyczące placówek wsparcia dziennego oraz ich liczebności zostaną opisane w dalszej części niniejszego opracowania w rozdziale „Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia”.

W przypadku podjęcia przez sąd decyzji o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, gmina zobowiązana jest do współfinansowania pobytu dziecka w pieczy. Z danych przekazanych przez gminy w ramach Oceny Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że odpłatność samorządów gminnych za pobyt dzieci w pieczy rodzinnej i instytucjonalnej w 2018 roku wyniosła **20 741 037 zł (↑ o 4 024 805 zł)**. Podkreślić należy, że stopień partycypacji gminy w odpłatności jest uzależniony od długości pobytu dziecka w pieczy zastępczej. Oznacza to, że w przypadku, gdy dziecko nie powróci do rodziny biologicznej, koszty gminy związane z odpłatnością za pobyt dzieci w pieczy będą wzrastać. W związku z powyższym gminy na kolejny rok prognozują **dalszy wzrost wydatków na to zadanie o nieco ponad 10% (↑ do kwoty 23 232 812 zł)**. Dlatego też, aby z jednej strony zadbać o dobro dziecka, które powinno wychowywać się w rodzinie biologicznej, a z drugiej zmniejszyć obciążenie budżetu samorządu, gminy powinny rozwijać i wzmacniać system wsparcia rodziny.

4.3. Inne rodzaje pomocy i wsparcia

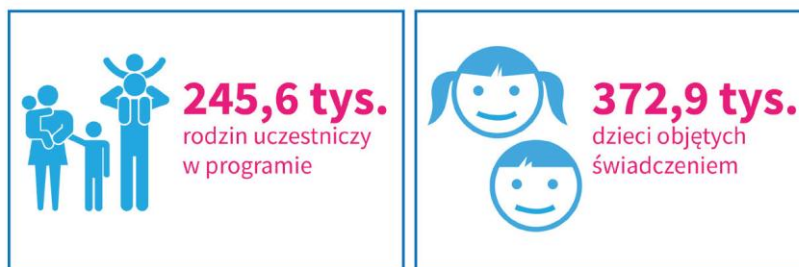
Po tegorocznych zmianach w formularzu sprawozdania OZPS (istota zmiany została opisana we wstępie do niniejszej publikacji) i zredukowaniu tabel z danymi z zakresu świadczeń rodzinnych oraz świadczeń opiekuńczych, poniższe dane prezentujemy jedynie jako informację dodatkową/kontekstową, wykraczającą poza system pomocy społecznej¹².

- 1. Świadczenie wychowawcze w ramach Programu Rządowego „Rodzina 500 plus” w województwie wielkopolskim.** Informacja pochodzi z raportu Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – „Rodzina 500+” (stan na 30 czerwca 2018 r.).

¹² Informacje pochodzą ze sprawozdania z funduszu alimentacyjnego i sprawozdania z realizacji świadczeń rodzinnych.

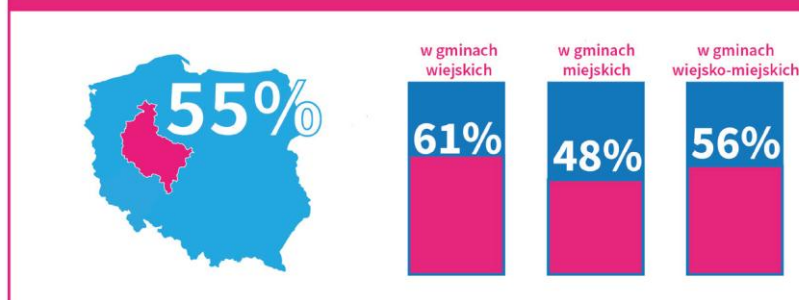
5^{RODZINA} 500+ w województwie wielkopolskim

1,15 mld zł
trafiło już do rodzin*

*od 1 stycznia do 30 czerwca 2018 r.

Udział dzieci uprawnionych do świadczenia wychowawczego
wśród wszystkich dzieci w wieku do 18 roku życia

133,3 tys.
pierwszych dzieci
otrzymujących świadczenie

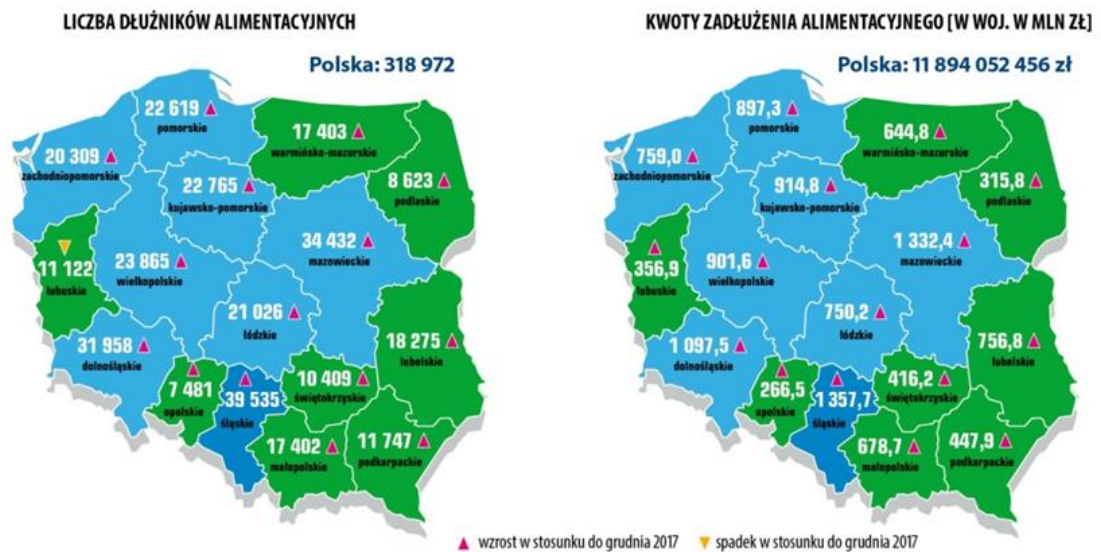
w tym **56,2 tys.**
stanowią jedynacy

Stan na 30 czerwca 2018 r.

Źródło: Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej „Raport Rodzina 500+”, 30 czerwca 2018 rok, s. 21

2. W województwie wielkopolskim, w 2018 roku zostały wypłacone 2 355 206 świadczeń zasiłku rodzinnego w kwocie 274 553 734 zł i 969 362 świadczenia dodatków do zasiłków rodzinnych w kwocie 130 412 172 zł.
3. W 2018 roku zasiłek rodzinny pobierany był co miesiąc średnio przez 106 142 rodziny.
4. Z tytułu urodzenia się żywego dziecka, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu przysługuje jednorazowe świadczenie w wysokości 4 000 zł. W 2018 roku w województwie wielkopolskim wypłacono 385 takich świadczeń w wysokości 1 540 000 zł.
5. Jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia się dziecka w 2018 roku pobierało 27 126 rodzin.

6. W 2018 roku wypłacono 253 984 świadczenia z funduszu alimentacyjnego w kwocie 102 208 194 zł. Średnia liczba rodzin w miesiącu, która pobierała to świadczenie wynosiła 13 786.
7. Dłużnicy alimentacyjni – „Dominującymi województwami pod względem liczby osób niepłacących alimentów nadal są: śląskie (39 535 osoby), mazowieckie (34 432 osoby) oraz dolnośląskie (31 958 osoby). W tych województwach jest też najwyższa kwota zaległości – od 1,1 do ponad 1,3 mld zł. Do grupy „miliarderów” przybliża się woj. kujawsko-pomorskie, gdzie obecnie zaległości alimentacyjne dochodzą do 915 mln zł. Nadal najmniej boleśnie ten problem dotyka Opolszczyznę i Podlasie. Długi alimentacyjne w tych regionach nie przekraczają 20 mln zł. Jednak w przełożeniu na liczbę mieszkańców poszczególnych województw rozkład ten ulega zmianie. Najwięcej dłużników alimentacyjnych na 100 dorosłych osób przypada w Małopolsce, na Podkarpaciu, na Mazowszu oraz w Wielkopolsce. Jest ich tam dwa razy więcej niż na Warmii i Mazurach, na Pomorzu Zachodnim, na ziemi Lubuskiej oraz w woj. kujawsko-pomorskim”¹³.

Źródło: Rejestr Dłużników BIG InfoMonitor, s. 3

5. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR

5.1. Piecza zastępcza

Do głównych zadań samorządu powiatu wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej należą w szczególności:

¹³ Raport - Dłużnik alimentacyjny (lipiec 2018) – Biuro Informacji Kredytowej

- organizowanie pieczy zastępczej w placówkach, poprzez tworzenie warunków do powstawania oraz działania rodzin pomocowych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej,
- wsparcie dla usamodzielniających się osób, opuszczających rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- organizowanie szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe, niezawodowe oraz prowadzących rodzinne domy dziecka.

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatora(ów) rodzinnej pieczy zastępczej.

Organizacja pieczy zastępczej jest zadaniem własnym powiatu. Piecza zastępcza ma zapewnić pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka. Wyróżniamy:

- Rodzinną pieczę zastępczą
- Instytucjonalną pieczę zastępczą

5.1.1. Rodzinną pieczę zastępczą

Rodzinną pieczę zastępczą jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Zapewnia pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, przygotowanie dziecka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dzieci ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

- a) spokrewniona,
- b) niezawodowa, umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa),
- c) zawodowa – umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa), w tym:
  - zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (jednolity tekst Dz. U. 2010 Nr 33, poz. 178 z późn. zm.), małoletnie matki z dziećmi,

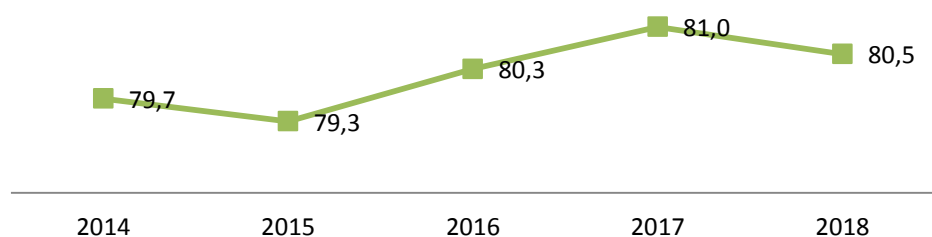
- zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.),
- zawodowa niespokrewniona z dzieckiem, wielodzietna (funkcjonująca nie dłużej niż przez okres 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy, tj. do 31 XII 2014 r.)

2) rodzinny dom dziecka – w tym samym czasie może w nim przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa)¹⁴.

Ze sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika, że w 2018 roku na terenie województwa wielkopolskiego w pieczy zastępczej przebywało **5 764 dzieci** (↓ o 9 dzieci), z czego 80,5% umieszczonych zostało w jej rodzinnych formach. Łącznie, na terenie województwa funkcjonowało **3 061 rodzin zastępczych** (↓ o 7 rodzin), w których przebywało **4 642 dzieci** (↓ o 36 dzieci).

W porównaniu do ubiegłego roku nieznacznie zmalał odsetek dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy (z 81% do 80,5%), jednakże w ostatnich latach widać powolny, ale stopniowy spadek liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz względnie stały odsetek dzieci umieszczanych w rodzinnych formach pieczy zastępczej.

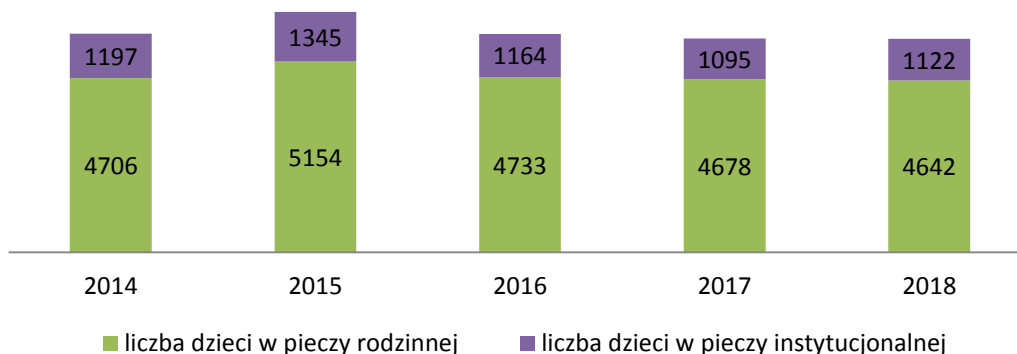
Wykres nr 27 Odsetek dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej w latach 2014-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2014-2018.

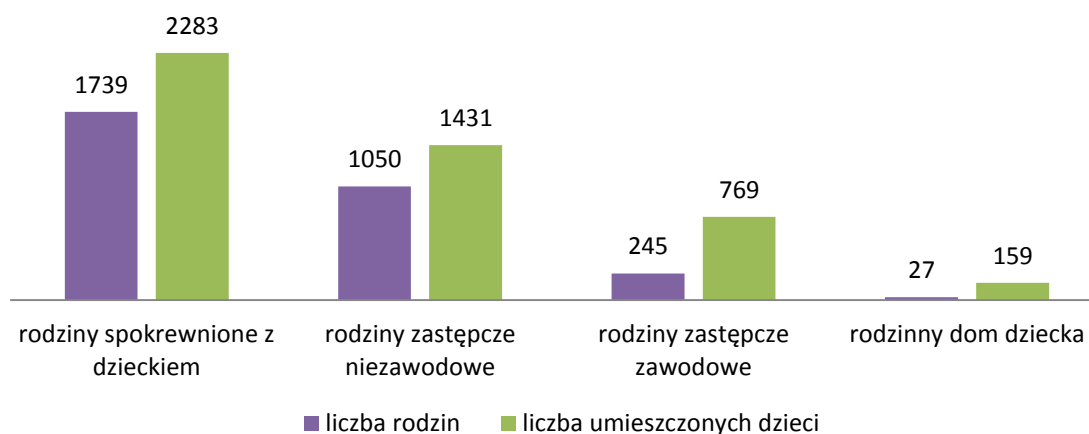
Najwięcej dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej przebywało w powiatach: m. Poznania (768), poznańskim (492), pilskim (295), m. Kalisz (265) i szamotulskim (231). Najmniej w powiatach: średzkim (48), śremskim (73), leszczyńskim (78) i słupeckim (79).

¹⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

Wykres nr 28 Liczba dzieci przebywających w rodzinnych i instytucjonalnych formach pieczy zastępczej w latach 2014-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2014-2018.

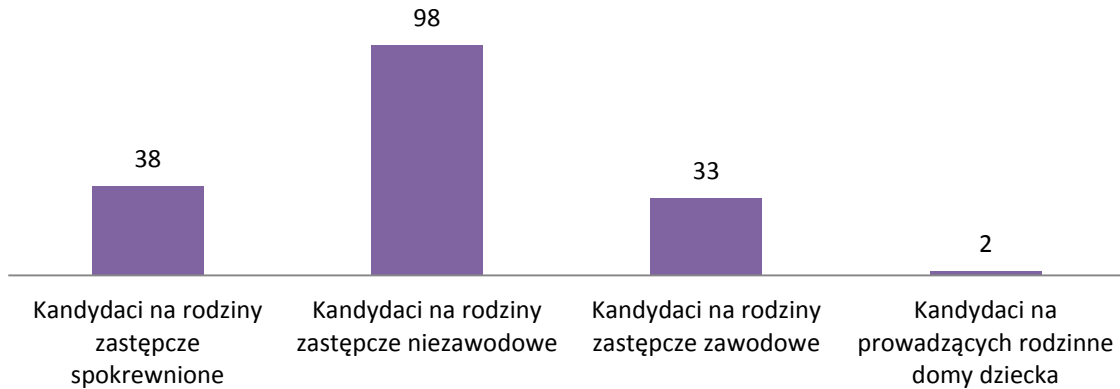
W 2018 roku w Wielkopolsce funkcjonowało **1 739 rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem** (↓ o 7 rodzin), w których wychowywało się 2 283 dzieci (↓ o 28 dzieci). Z danych wynika też, że w roku oceny nieznacznie wzrosła liczba **rodzin zastępczych zawodowych** (z 241 do 245), co jest dobrą informacją ze względu na występujące w tym zakresie deficyty. Pod koniec 2018 roku przebywało w nich 769 dzieci. Zanotowano za to spadek liczby **rodzin zastępczych niezawodowych** – **1 050** w roku 2018 (↓ o 10 rodzin). Niewielki spadek odnotowano również w liczbie **rodzin zastępczych specjalistycznych**, z 34 do **32 rodzin** (89 dzieci umieszczonych w 2018 roku), a także w liczbie **placówek pogotowia rodzinnego** – z **46 do 43** (155 dzieci umieszczonych). **Z 21 do 27** zwiększyła się liczba **rodzinnych domów dziecka**, a liczba dzieci tam przebywających wyniosła w roku oceny 159 dzieci.

Wykres nr 29 Rodziny zastępcze i dzieci w nich przebywające w 2018 roku, w podziale na typy rodzin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2018 r.

W 2018 roku zostało przeszkolonych 171 kandydatów do prowadzenia rodzin zastępczych, z czego ponad połowa (57,3%) w obszarze rodzin zastępczych niezawodowych.

Wykres nr 30 Kandydaci przeszkoleni w 2018 roku do prowadzenia rodzin zastępczych, w podziale na typy rodzin

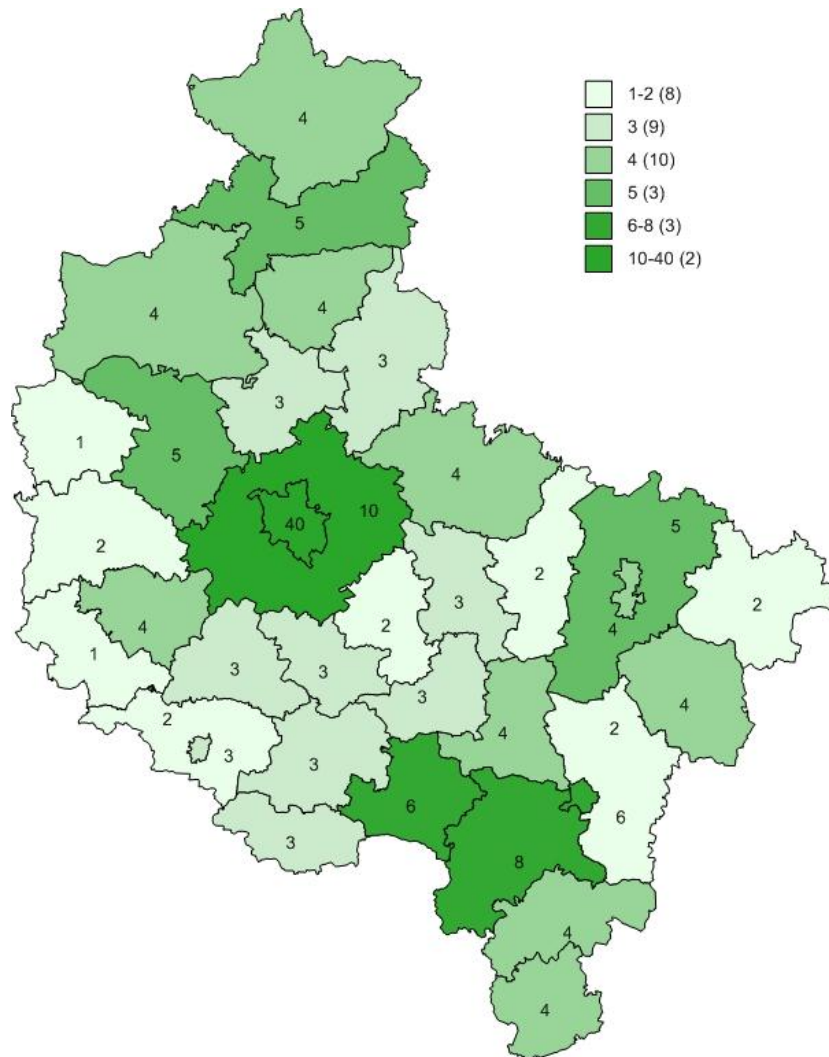
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2018 r.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej może mieć pod opieką maksymalnie 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

W porównaniu do roku ubiegłego w roku oceny odnotowano spadek liczby zatrudnionych koordynatorów, ze 198 do 166. W 2018 roku pracowali oni z 2 453 rodzinami zastępczymi, co oznacza, że opieką koordynatorów jest objętych 80,1% rodzin zastępczych z województwa wielkopolskiego.

Od 2015 roku koordynatorzy działają we wszystkich wielkopolskich powiatach, najwięcej w: m. Poznaniu (40), poznańskim (10) i ostrowskim (8).

Mapa nr 24 Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w powiatach województwa wielkopolskiego w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2018 r.

5.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalna piecza zastępcza na poziomie powiatów jest sprawowana w formie placówek opiekuńczo-wychowawczych, które są prowadzone jako placówki typu:

a) interwencyjnego – zapewniają doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki,

b) rodzinnego – wychowują dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwiają wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu, współpracują z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodzin,

c) socjalizacyjnego – zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewniają dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi, zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych,

d) specjalistyczno-terapeutycznego – sprawują opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności; wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych. Placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne¹⁵.

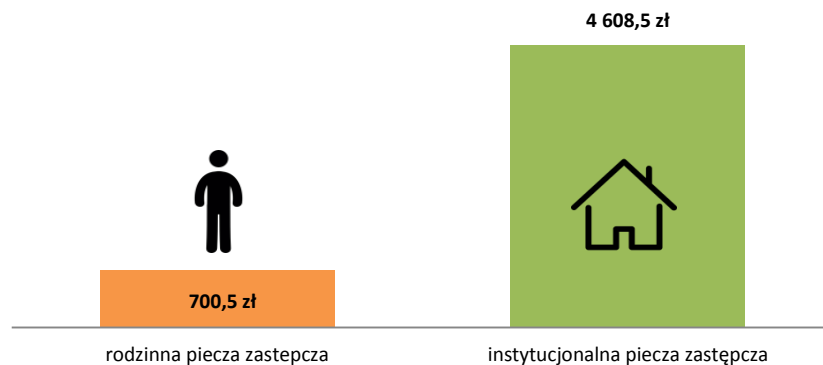
W roku 2018 w województwie wielkopolskim działały **64 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (↑ o 3 placówki), w tym 46 pełniło rolę socjalizacyjną, 12 – interwencyjną, a 15-rodzinną (placówki mogą łączyć poszczególne zadania). Według sprawozdań powiatowych zapewniły one opiekę **1 109 dzieciom** (↑ o 31 dzieci), a na ich prowadzenie ze środków powiatowych przeznaczonych zostało **63 983 844 zł** (↑ o 7 952 473 zł). W **15 placówkach typu rodzinnego** przebywało **101 dzieci** (↑ o 1 dziecko).

Z zestawienia kosztów, jakie samorządy powiatowe wydatkują na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej wynika, że **średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej wynosi 4 608,5 zł**. Dla porównania, kwota wydatkowana na utrzymanie miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej jest ponad sześciokrotnie niższa (patrz wykres poniżej).

¹⁵ Ustawa z dnia 9 VI 2011 r. o wspieraniu rodziny oraz systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

Wykres nr 31 Średni miesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz w rodzinie zastępczej, niebędącej rodziną spokrewnioną (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r. oraz sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2018 r.

5.2. Usamodzielnienie

Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną przysługuje pomoc na usamodzielnienie.

Przez osobę usamodzielnianą rozumie się również osobę, której pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał na skutek śmierci osób tworzących rodzinę zastępczą lub osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności.

W ustawie wyróżniono następujące formy pomocy dla ww. kategorii osób:

1) pomoc na:

- ❖ kontynuowanie nauki,
- ❖ usamodzielnienie,
- ❖ zagospodarowanie;

2) pomoc w uzyskaniu:

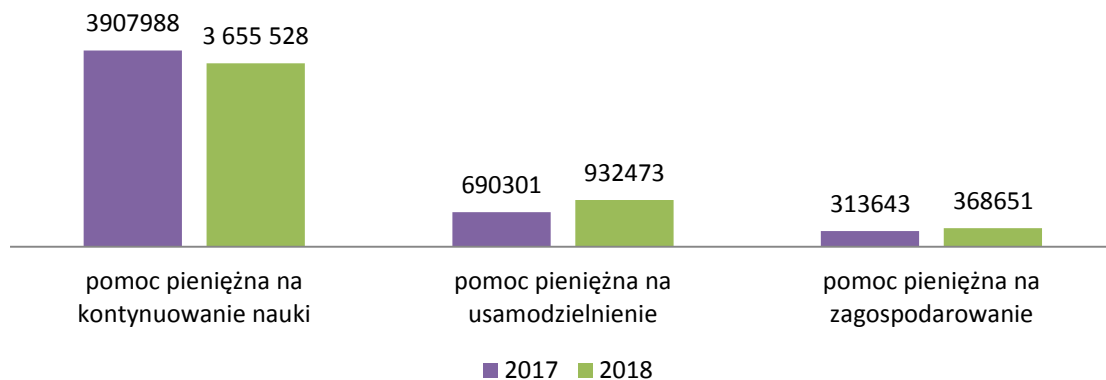
- ❖ odpowiednich warunków mieszkaniowych,
- ❖ zatrudnienia;

3) pomoc prawna i psychologiczna (nowa forma pomocy wprowadzona nowelizacją z dnia 25 lipca 2014 r.).

Pomoc ta może mieć charakter pieniężny (przyznanie świadczenia pieniężnego) lub niepieniężny (pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc prawna i psychologiczna)¹⁶.

W roku oceny **347 pełnoletnich osób w województwie opuściło rodziny zastępcze**. Takie osoby mogą skorzystać między innymi z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki oraz na zagospodarowanie – łącznie z tytułu tej pomocy w 2018 roku wypłaconych zostało 4 956 652 zł (↓ o 44 720 zł). Jedynie 5 samorządów powiatowych udzieliło także pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych (powiat czarnkowsko-trzcianecki, gnieźnieński, grodziski, m. Poznań i m. Konin), natomiast nigdzie nie świadczone wsparcia w uzyskaniu zatrudnienia.

Wykres nr 32 Kwoty świadczeń wydatkowane na pomoc w usamodzielnieniu pełnoletnich osób opuszczających rodziny zastępcze w 2017 i 2018 roku (w zł)

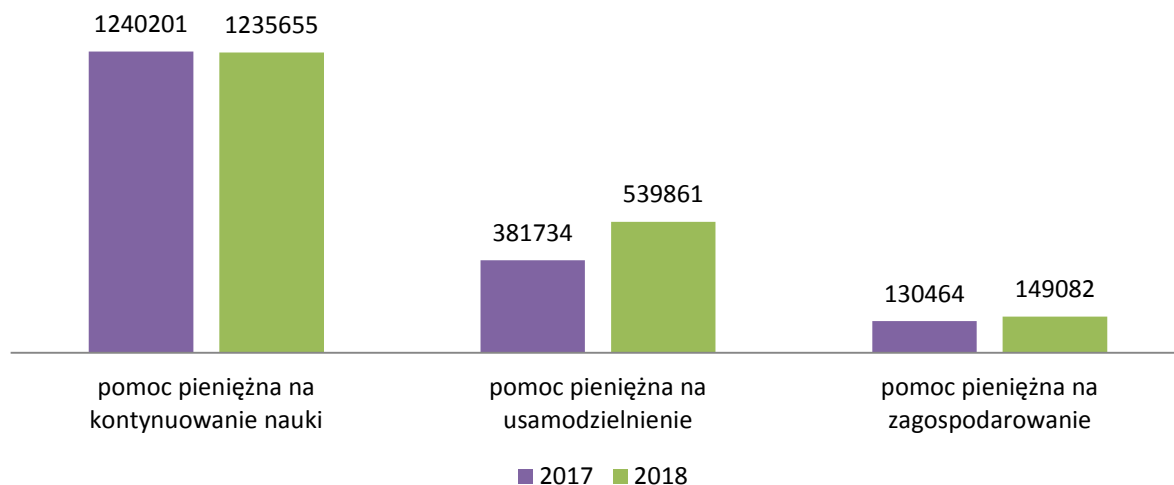

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za I i II półrocze 2018 r.

W roku oceny **139 pełnoletnich osób opuściło placówki opiekuńczo-wychowawcze**. Osoby te analogicznie, jak w przypadku pełnoletnich opuszczających rodziny zastępcze, mogły skorzystać z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki oraz na zagospodarowanie. łącznie, w roku 2018 z tytułu tych trzech form udzielono pomocy na kwotę w wysokości 1 924 598 zł (↓ o 172 199 zł).

¹⁶ Informacja rady ministrów o realizacji w roku 2014 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Z 2015 r. Poz. 332), s.32

Wykres nr 33 Kwoty świadczeń wydatkowane na pomoc w usamodzielnieniu pełnoletnich osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze w 2017 i 2018 roku (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za I i II półrocze 2018 r.

Kolejną kategorią osób usamodzielnianych są pełnoletnie osoby opuszczające instytucje, o których mowa w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej, tj. domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze. W 2018 roku z tego typu wsparcia skorzystało łącznie **89 os.** (↓ o 27 os.), którym przyznano świadczenia na kwotę **448 488 zł** (↓ o 72 338 zł).

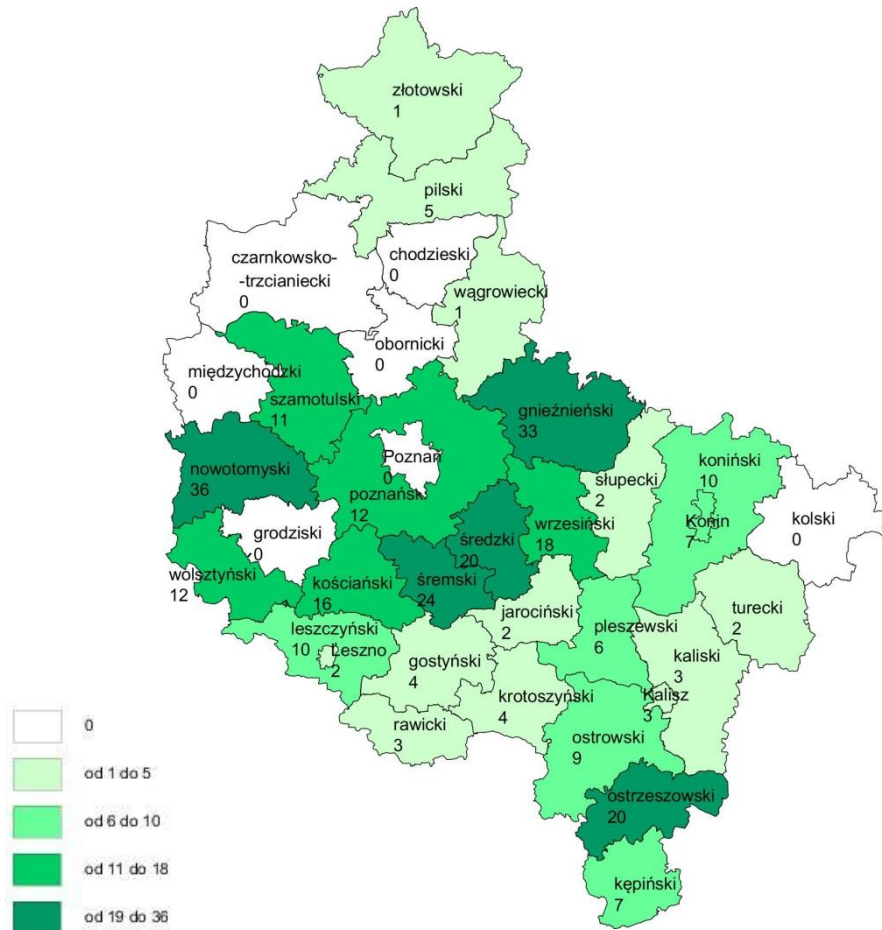
5.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

W roku oceny w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w sprawozdaniach powiatowych uwzględnione zostały następujące formy wsparcia: pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, turnusy rehabilitacyjne, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki, dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika oraz działania realizowane w ramach programu „Aktywny samorząd”.

Jeśli chodzi o zasięg udzielonego wsparcia, to najliczniejsza grupa osób z niepełnosprawnościami (**18 719 os.**) skorzystała z dofinansowania **283 imprez** (↓ o 47 imprez) w ramach zadania: dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki. Tego typu wydarzenia odbyły się na terenie większości powiatów Wielkopolski (wyjątkami są tutaj powiaty: chodzieski, obornicki, czarnkowsko-trzcianecki, międzychodzki, grodziski, kolski i m. Poznań). Najwięcej imprez zorganizowano

w powiatach: nowotomyskim (36), gnieźnieńskim (33), śremskim (24), średzkim (20) i ostrzeszowskim (20).

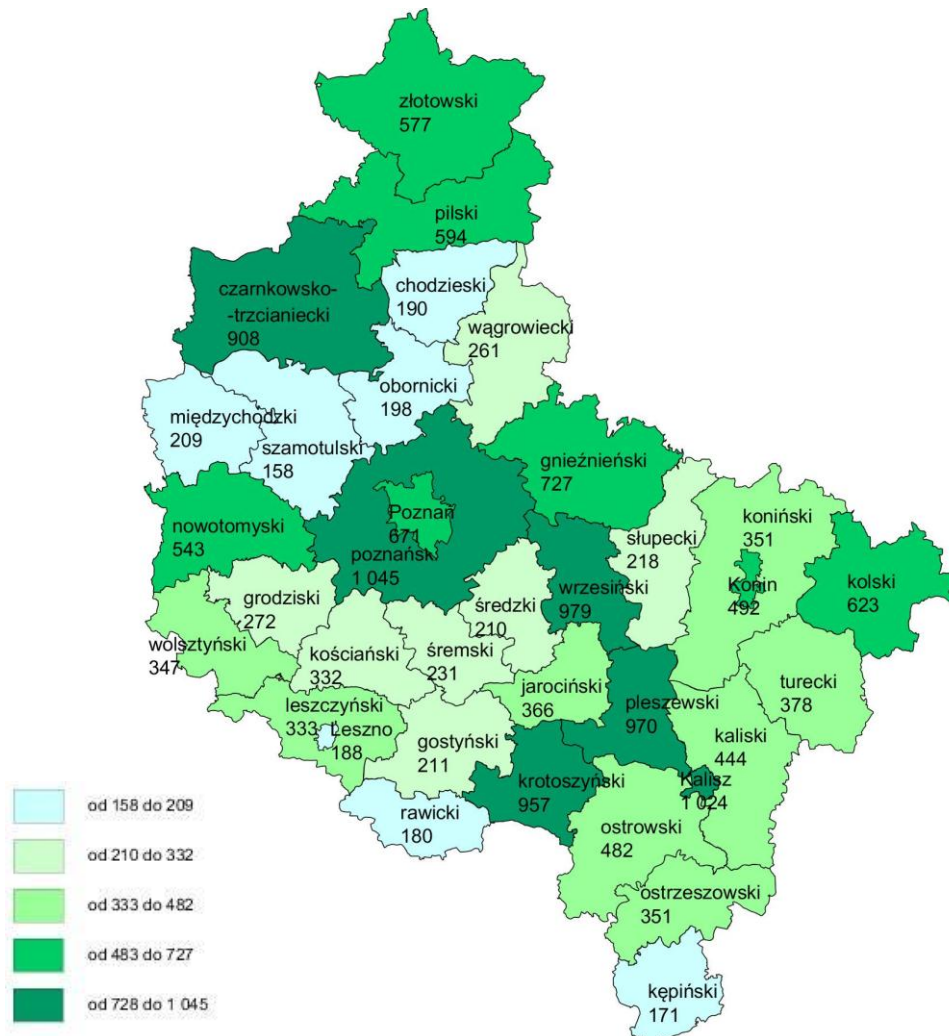
Mapa nr 25 Liczba dofinansowanych imprez w ramach zadania dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki w 2018 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Również liczna grupa osób – **16 191 os.** skorzystała z pomocy w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny. Najwięcej w powiatach: poznańskim (1 045 os.), m. Kalisz (1 024 os.), wrzesińskim (979 os.), pleszewskim (970 os.), czarnkowsko-trzcianieckim (908 os.) i krotoszyńskim (957 os.),

Mapa nr 26 Liczba osób, które uzyskały pomoc w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny w 2018 roku.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

W roku 2018 wszystkie wielkopolskie powiaty realizowały **Program „Aktywny samorząd”**. Jest to program dofinansowany przez PFRON, którego celem jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.

W jego ramach w 2018 roku realizowano następujące zadania:

Moduł I:

- Obszar A Zadanie 1 - pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu,
- Obszar A Zadanie 2 - pomoc w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B,
- Obszar B Zadanie 1 - pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania,

- Obszar B Zadanie 2 - dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania,
- Obszar C Zadanie 2 - pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym,
- Obszar C Zadanie 3 - pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości,
- Obszar C Zadanie 4 - pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne (co najmniej na III poziomie jakości),
- Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej tj. dziecka będącego pod opieką Wnioskodawcy, przebywającego w żłobku lub przedszkolu albo pod inną tego typu opieką (dziennego opiekuna, niani lub w ramach klubu dziecięcego, punktu przedszkolnego, zespołu wychowania przedszkolnego),

Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym poprzez dofinansowanie kosztów edukacji:

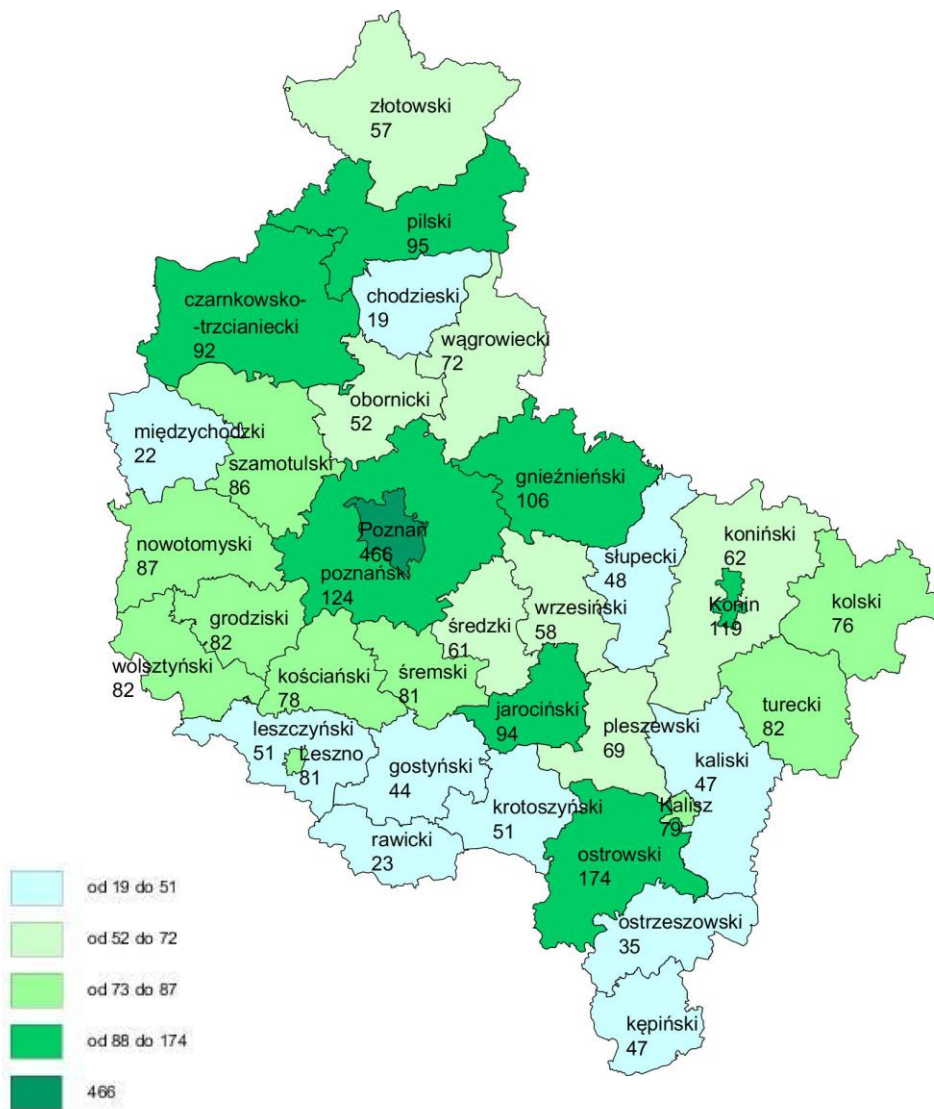
- w szkole policealnej,
- w kolegium,
- w szkole wyższej (studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia, jednolite studia magisterskie, studia podyplomowe lub doktoranckie prowadzone przez szkoły wyższe w systemie stacjonarnym / dziennym lub niestacjonarnym / wieczorowym / zaocznym lub eksternistycznym, w tym również za pośrednictwem Internetu), a także kosztów przewodu doktorskiego, otwartego poza studiami doktoranckimi¹⁷.

W ramach programu „Aktywny samorząd” udzielono łącznie **2 902 świadczenia** (↓ o 262 świadczenia) **na łączną kwotę 8 907 815 zł** (↓ o 20 883 zł). Najwięcej wypłacono ich w powiatach: m. Poznań (466), ostrowskim (174), poznańskim (124), m. konin (119) i gnieźnieńskim (106).

Ogólna kwota dofinansowania w 2018 r. zadań realizowanych przez wielkopolskie powiaty w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych wyniosła **81 700 152 zł** (↑ o 2 504 059 zł).

¹⁷ <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/komunikaty-dotyczace-programu/aktywny-samorzad-w-2018-roku/>, dostęp na 23.05.2019 r.

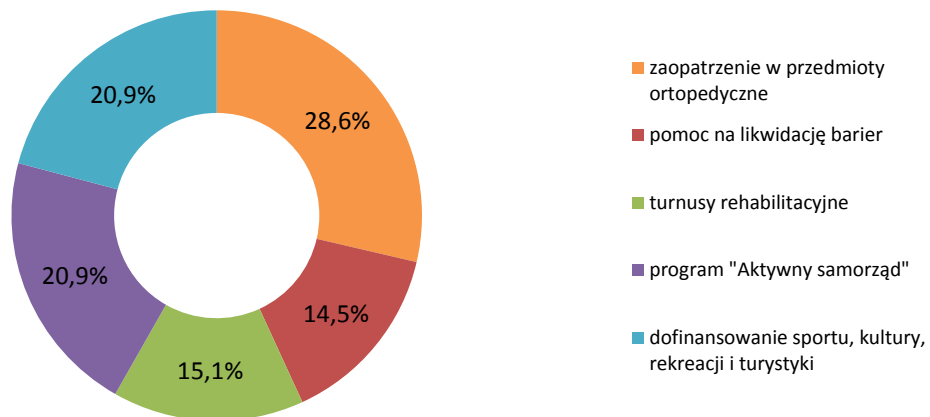
Mapa nr 27 Liczba świadczeń udzielonych w ramach programu „Aktywny samorząd” w 2018 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2018 r.

Spośród opisanych powyżej zadań największą część budżetu stanowiło zaopatrzenie osób tego potrzebujących w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny – w roku 2018 kwota ta wyniosła 12 214 840 zł.

Wykres nr 34 Struktura wydatków na zadania realizowane przez samorządy powiatowe w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

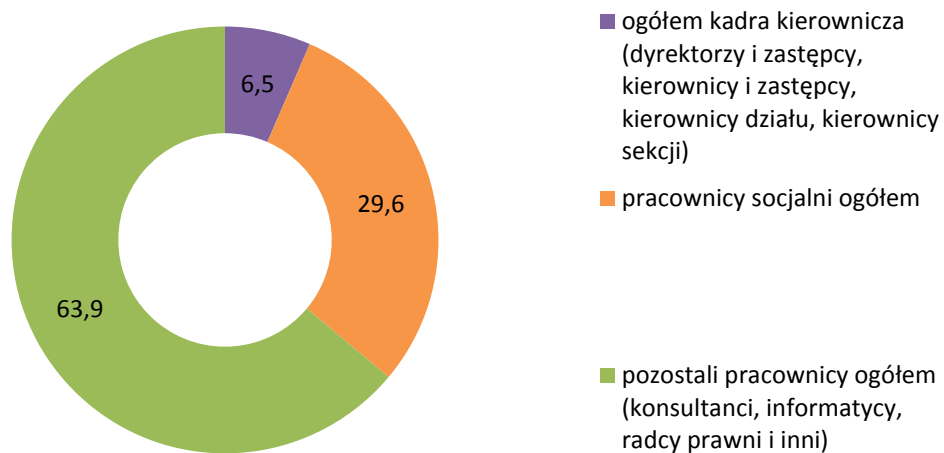
Z nadesłanych sprawozdań wynika, że w roku 2018 tylko dwa samorządy – powiat grodziski i m. Kalisz skorzystały z możliwości dofinansowania usług tłumacza migowego lub tłumacza-przewodnika, na łączną kwotę 3 800 zł.

6. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

6.1. Struktura kadry socjalnej

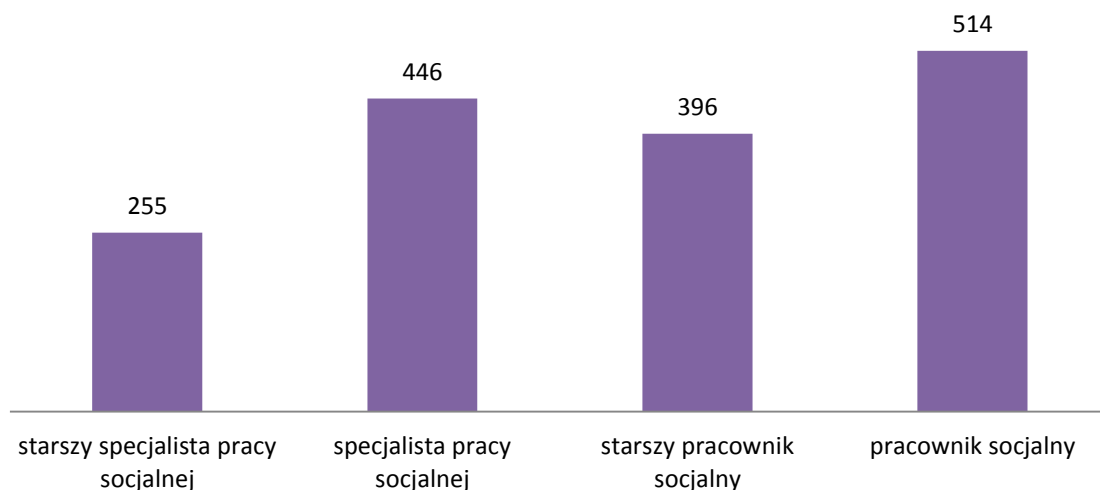
Kadrę wielkopolskich OPS, PCPR w 2018 roku stanowiło **5 766 pracowników** (↑ o 118 os.), z czego **niespełna 1/3 stanowili pracownicy socjalni** (1 708 os.; ↓ o 30 osób). Przy czym powyższa liczba osób zaczerpnięta ze sprawozdania resortowego MPRIPS-03 dotyczy jedynie osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę, w różnym wymiarze czasu pracy. W przeliczeniu na pełne etaty, kadra ogółem stanowi 5 517,91 etatów, natomiast pracownicy socjalni obejmują 1 683,45 pełnych etatów.

Wykres nr 35 Struktura zatrudnienia w OPS i PCPR

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPRiPS-03 za 2018 r.

Spośród **1 611 (1 589,07 pełnych etatów) pracowników socjalnych zatrudnionych wyłącznie w ośrodkach pomocy społecznej**, 701 pracowało na stanowisku specjalisty bądź starszego specjalisty, 910 na stanowiskach pracownika socjalnego i starszego pracownika socjalnego. Dokładną strukturę stanowisk pracowników socjalnych w OPS przedstawia poniższy wykres.

Wykres nr 36 Struktura stanowisk pracowników socjalnych OPS

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPRiPS-03 za 2018 r.

W 2018 roku pracę terenową w rejonach opiekuńczych wykonywało 1 200 spośród 1 611 pracowników socjalnych OPS. Dodatkowo, w ośrodkach pracowało łącznie 16 aspirantów pracy socjalnej.

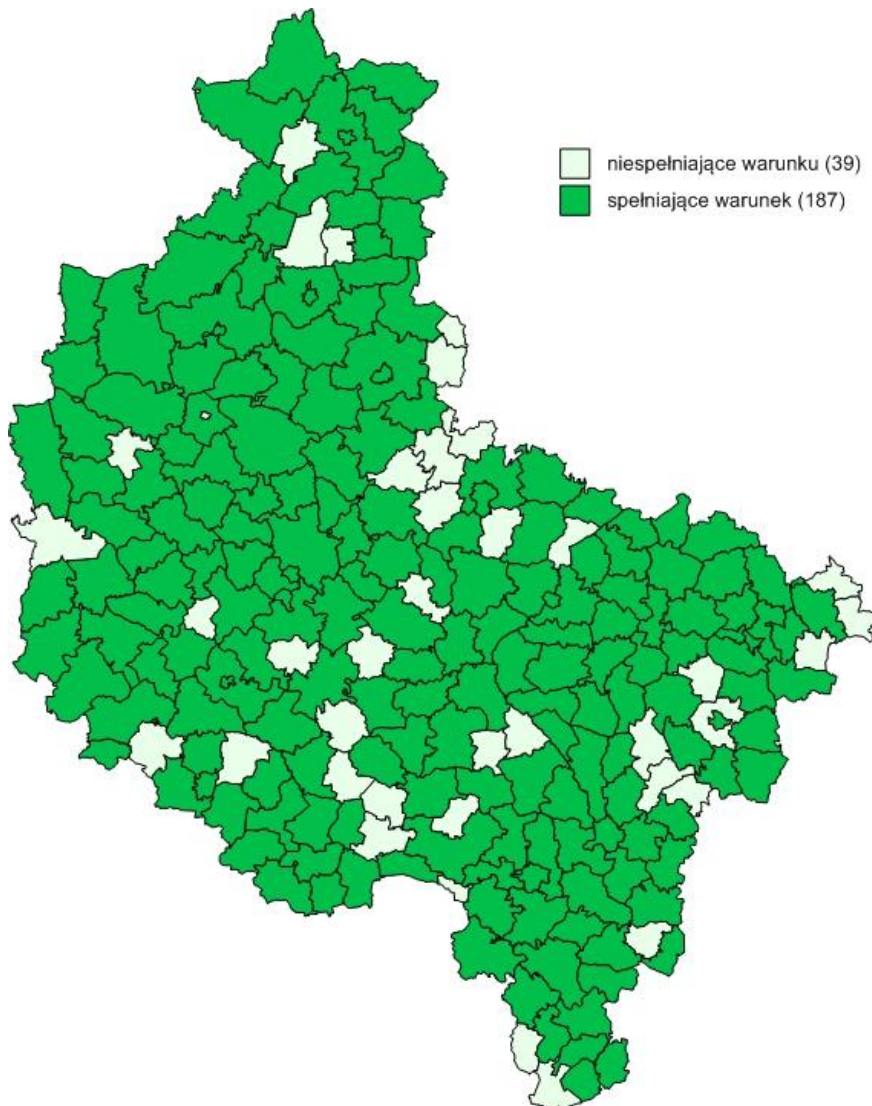
W skład kadry jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w województwie wchodzi dodatkowo pracownicy służb wojewody realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej, regionalnego ośrodka polityki społecznej, klubów integracji społecznej, domów pomocy społecznej, placówek specjalistycznego poradnictwa, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków wsparcia.

łącznie, kadre jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w 2018 roku tworzyło **10 632 os. (↑ o 129 os.) zatrudnionych w ramach 10 035,13 etatów.**

6.2. Dostępność kadry socjalnej

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na ośrodki pomocy społecznej obowiązek zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby mieszkańców (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy) lub do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 środowisk). Ponadto, ośrodek powinien zatrudniać **nie mniej niż 3 pracowników socjalnych**, nawet w przypadku, gdy wcześniej wymienione wskaźniki są przez gminę osiągnięte. **W 2018 ten wymóg ustawowy nadal nie był spełniony w 39 (↑3) gminach województwa wielkopolskiego.**

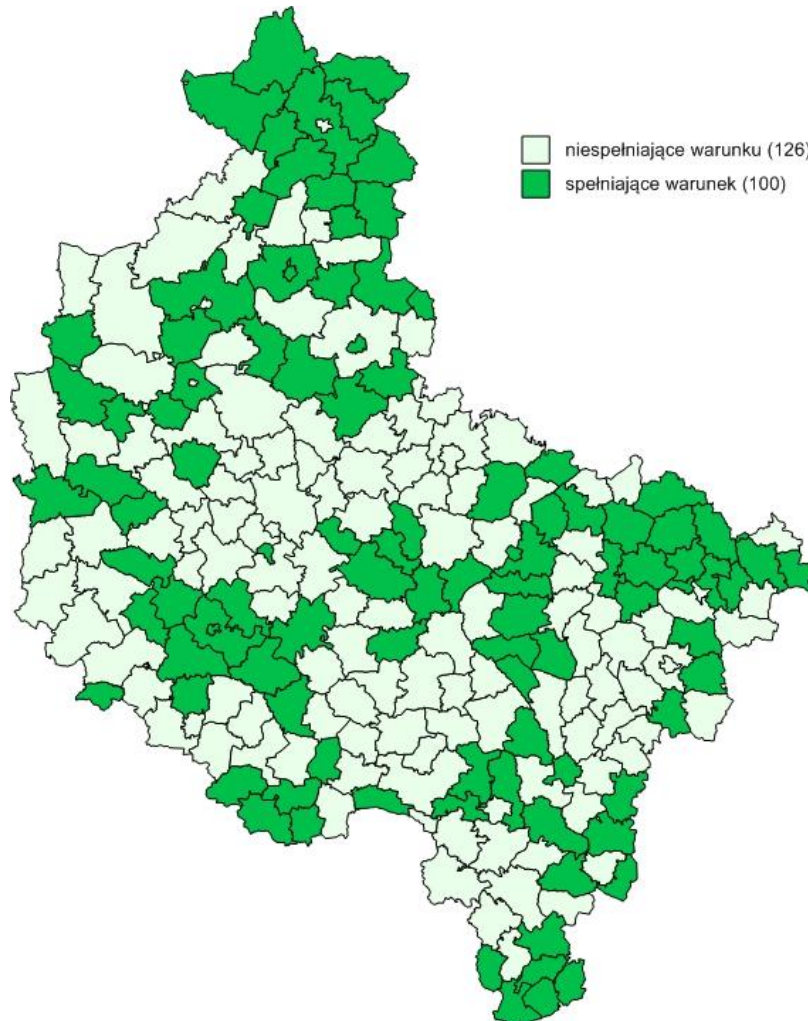
Mapa nr 28 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2018 roku – zatrudnienie minimum 3 pracowników socjalnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPRIPS-03 za 2018 r.

Według danych zawartych w sprawozdaniu MPRIPS-03 w 2018 roku ponad połowa wielkopolskich gmin (126 z 226, włączając w to miasta na prawach powiatu) **nie spełniła warunku zatrudnienia 1 pracownika socjalnego w przeliczeniu na 2000 mieszkańców**. W porównaniu z rokiem poprzednim sytuacja ta uległa nieznacznemu pogorszeniu (↓3 gminy). **Średnia wartość wskaźnika „1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców” w województwie wielkopolskim osiągnęła w 2018 roku taką samą wartość, co w roku poprzednim, czyli 0,95** (na podstawie danych z gmin i miast na prawach powiatu). Wśród gmin o najniższej wartości wskaźnika zatrudnienia pracowników socjalnych w roku oceny znalazły się gminy: Trzcianka (0,21), Komorniki (0,36), Turek (0,41), Włoszakowice (0,42) i Mosina (0,43). Najwyższą wartość osiągnęły natomiast: Orchowo (2,60), Czajków (2,40), Lipno (1,77), Brzeziny (1,71), Zakrzewo (1,61).

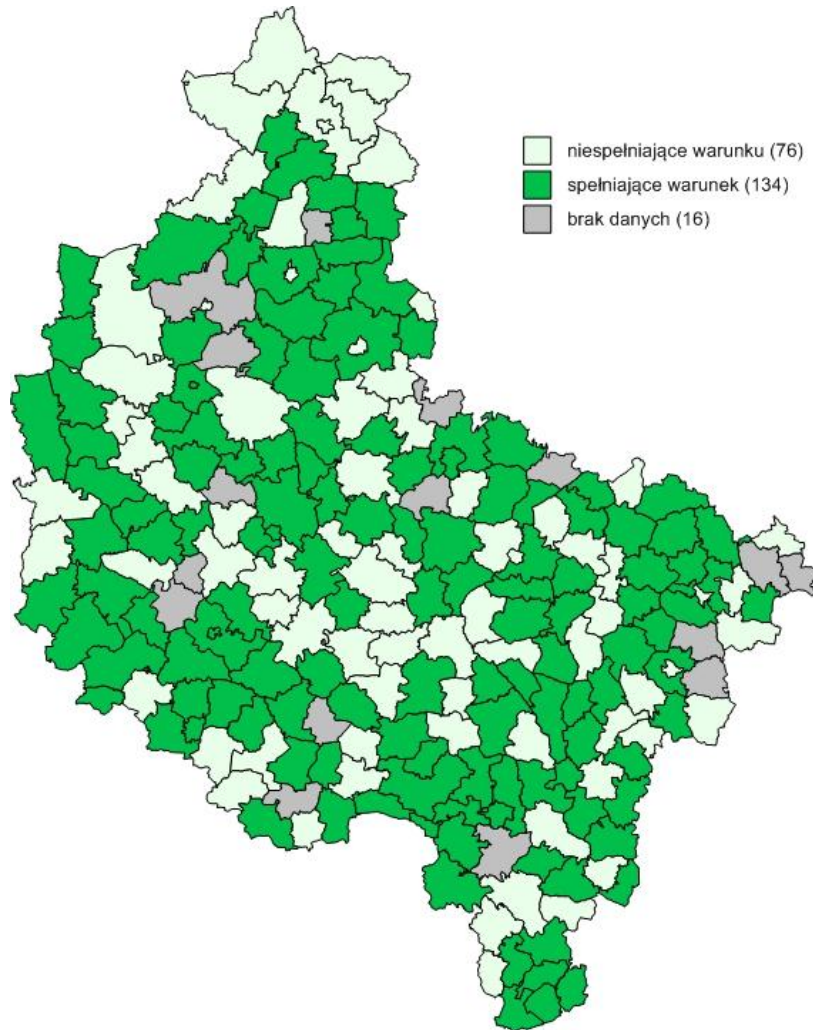
Mapa nr 29 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2018 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat x 2000/liczba mieszkańców gminy i miasta na prawach powiatu)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPRIPS-03 za 2018 r.

W związku z tym, że wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy” nie do końca oddaje rzeczywistą dostępność pracowników socjalnych, ze względu na występujące między gminami różnice w faktycznej liczbie osób objętych pomocą społeczną, gminy zamiennie stosują wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną”. **Średnia wartość wskaźnika dostępności kadry socjalnej dla rodzin i osób korzystających z pracy socjalnej w wielkopolskich gminach i miastach na prawach powiatu w 2018 roku wynosił 2,3.** Nie oznacza to jednak, że wymóg ustawy we wszystkich gminach jest spełniony. Na terenie województwa **76 gmin nie spełnia tego wymogu**, nie licząc 16 gmin, które wykazały wartość 0 w miejscu sprawozdania, gdzie ujmuje się liczbę środowisk objętych pracą socjalną.

Mapa nr 30 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2018 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat/liczba rodzin objętych pracą socjalną gminy i miasta na prawach powiatu x 50)

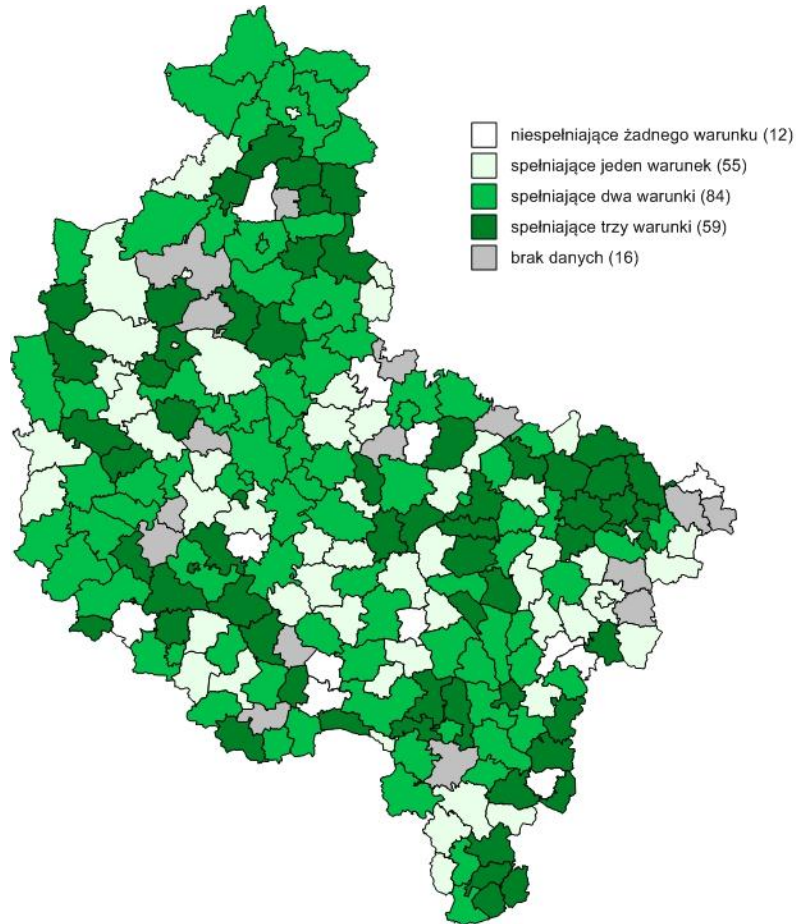
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPRIPS-03 za 2018 r.

Podkreślić jednak należy, że i ten wskaźnik nie oddaje rzeczywistego obciążenia pracą pracowników socjalnych, ponieważ nie ujmuje się w nim tych osób, które nie zostały objęte pracą socjalną, a otrzymały świadczenie z pomocy społecznej (stąd bardzo wysoki lub bardzo niski wskaźnik w przypadku niektórych gmin). Z każdą osobą, która zgłasza się do gminy w celu otrzymania pomocy, pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, aby ustalić sytuację życiową osoby (rodziny) i zakres niezbędnego wsparcia. Często pomoc ogranicza się jedynie do przyznania świadczeń z pomocy społecznej, co wiąże się z pracą administracyjno-biurową, którą niejednokrotnie wykonuje pracownik socjalny. **W związku z tym, aby wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną” rzeczywiście dostarczał informacji nt. dostępności pracownika socjalnego i pracy socjalnej, niezbędne jest**

oddzielenie pracy socjalnej od udzielanych świadczeń (co miałyby spowodować zapowiadana od lat zmiana systemowa w pomocy społecznej).

W związku z powyższym, analizę dostępności kadry socjalnej na obecną chwilę należy prowadzić w oparciu o oba wskaźniki oraz dane dotyczące korzystających z różnych form pomocy i wsparcia. Na poniższej mapie umieszczone zostały gminy pod kątem spełniania wszystkich trzech wyżej opisanych wymogów dotyczących dostępności kadry pracy socjalnej.

Mapa nr 31 Spełnianie wszystkich warunków dostępności kadry pracy socjalnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPRIPS-03 za 2018 r.

7. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Zasób instytucjonalny oznacza łączną liczbę instytucji i placówek działających w danym roku kalendarzowym na obszarze jednostki samorządu terytorialnego, utworzonych i finansowanych tylko przez tę jednostkę samorządu terytorialnego (gminę, powiat ziemski, miasto na prawach powiatu). Do zasobu instytucjonalnego na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego wlicza się także te instytucje i placówki, które zostały utworzone przez inne podmioty (np. organizacje pozarządowe)

i są prowadzone na zasadach zlecenia zadania publicznego (także zlecenia wykonywania usług na rzecz jednostki samorządu terytorialnego).

Katalog placówek funkcjonujących w ramach zasobów instytucjonalnych pomocy społecznej w wielkopolskich gminach i powiatach przedstawić można w podziale na odbiorców oferowanego wsparcia jako:

- a) placówki oferujące wsparcie seniorom,
- b) placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym,
- c) placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej),
- d) placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.

Należy zaznaczyć, że przedstawiony poniżej opis dotyczy wyłącznie placówek prowadzonych przez gminę lub powiat lub też placówek prowadzonych przez inne podmioty na zlecenie samorządów.

7.1. *Placówki oferujące wsparcie seniorom*

Zasób instytucjonalny oferujący wsparcie seniorów tworzą w szczególności:

Domy pomocy społecznej (DPS) – służące przede wszystkim osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. Typy domów pomocy społecznej są zróżnicowane ze względu na typ odbiorców. Osobne podmioty oferują usługi przeznaczone dla:

- osób w podeszłym wieku,
- osób przewlekle somatycznie chorych,
- osób przewlekle psychicznie chorych,
- dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną,
- dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną,
- osób z niepełnosprawnością fizyczną.

Według sprawozdań gmin i powiatów, w roku 2018 w województwie wielkopolskim łącznie działały **63 domy pomocy społecznej**, oferujące łącznie 6 379 miejsc (↑ o 7 miejsc). Z ich oferty w roku oceny skorzystało łącznie **7 139 osób** (↑ o 153 os.), a tylko w 2018 roku umieszczone w nich zostały 1 022 os. (↓ o 138 os.). Osoby starsze mogą przebywać w każdym z rodzajów DPS, jednak typowych placówek dedykowanych osobom starszym funkcjonowało na terenie województwa 11. We wszystkich typach DPS zamieszkuje 3 231 osób powyżej 65 r.ż. (czyli 45,3% wszystkich mieszkańców).

Wartość wskaźnika zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej (stosunek liczby osób umieszczonych w stosunku do sumy osób oczekujących i umieszczonych) w 2018 r. wyniosła **0,62**. Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekują 622 osoby (↓ o 98 os.).

Od kilku lat wzrastają wydatki ponoszone przez gminy na utrzymanie ich mieszkańców w DPS, w roku oceny wielkopolskie gminy przeznaczyły na ten cel 115 091 390 zł (↑ o 11 512 599 zł). **Rośnie również średni roczny koszt utrzymania 1 mieszkańca DPS**, w 2018 roku wyniósł on 37 965 zł i wzrósł o 2,2% w stosunku do roku ubiegłego.

- **Rodzinne Domy Pomocy (RDP)** – stanowią formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie. Są one alternatywną formą wsparcia dla dużych domów pomocy społecznej. W doskonały sposób mogą one również uzupełniać system opieki długoterminowej.
Obecnie na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonuje jedynie **1 rodzinny dom pomocy**, w mieście Poznaniu.
- **Dzienne domy pomocy społecznej (DDP)** – są to ośrodki wsparcia przeznaczone dla osób samotnych lub osób w rodzinach, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy, a są jej pozbawione lub rodzina takiej pomocy nie może zapewnić. Ich celem jest zorganizowanie czasu wolnego pensjonariuszom – osobom w wieku poprodukcyjnym z danego terenu. Może być to pomoc w zaspokojeniu ich potrzeb, a także wsparcie w samodzielnym egzystowaniu w środowisku lokalnym.

W roku 2018 według sprawozdania MRPiPS-03 w Wielkopolsce działało **21 DDP**, z czego 18 prowadzonych było przez JST. Skorzystało z nich łącznie 2 386 os.

W 2015 roku wprowadzony został rządowy *Wieloletni Program „Senior-WIGOR”*, który od stycznia 2017 roku nosi nazwę „Senior+”. W ramach programu możliwe jest dofinansowanie usług oraz utworzenie i wyposażenie dziennych domów pomocy Senior-WIGOR z budżetu państwa. Dla przykładu, w 2017 roku 13, a w 2018 roku 26 wielkopolskich samorządów (gmin i powiatów), uzyskało rekomendację dla utworzenia lub/i prowadzenia domu lub klubu Senior+. Część z ww. samorządów utworzyła nowe domy, inne zaś poszerzyły swoją ofertę lub też przekształciły dotychczas działające placówki, aby uzyskać finansowanie działań z budżetu państwa.

- **Mieszkania chronione** – będące formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Dzięki temu, że łączą funkcję pobytu w samodzielnym (własnym) mieszkaniu z funkcją pobytu w placówce opiekuńczo-rehabilitacyjnej, przy niewielkich kosztach dla mieszkańca, osoba przebywająca w mieszkaniu chronionym z jednej strony uczy się samodzielności w naturalnych warunkach, a z drugiej – otrzymuje niezbędne wsparcie, które umożliwia jej codzienne funkcjonowanie i zapewnia poczucie bezpieczeństwa. Taka forma pomocy osobom niesamodzielnym jest korzystniejsza pod wieloma względami dla JST niż tworzenie i utrzymywanie całodobowych jednostek, takich jak np. domy pomocy społecznej, czy placówki opiekuńczo-wychowawcze (o ile, oczywiście, jest to adekwatna forma wsparcia w konkretnym przypadku).

W roku 2018 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowały się **74 mieszkania chronione**, z czego 39 było przeznaczonych dla osób usamodzielnianych, a 8 dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Skorzystały z nich łącznie 362 osoby, w tym 162 osoby usamodzielniane i 45 osób z zaburzeniami psychicznymi. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim **rozwijać w tych powiatach, w których mieszkania chronione nie funkcjonują oraz występuje wysoki odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym, a także liczba usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej**. Wymienione grupy są głównymi potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego¹⁸.

7.2. Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym

Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami to przede wszystkim:

- **Domy Pomocy Społecznej (DPS)** – Typy domów pomocy społecznej objęte analizą z uwagi na specyfikę odbiorców – osób z niepełnosprawnością, to w szczególności domy dla:
  - osób przewlekle psychicznie chorych,
  - dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie,
  - dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie,
  - osób niepełnosprawnych fizycznie.

W świetle danych uzyskanych podczas analizy statystyki resortowej, stacjonarna opieka całodobowa, dedykowana osobom z niepełnosprawnością oraz przewlekle psychicznie chorym nie jest dostępna na terenie wszystkich powiatów. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi (MPIPS-05) za 2018 r. w województwie wielkopolskim funkcjonowały **22 domy pomocy społecznej**

¹⁸ *Diagnoza sektora usług społecznych wraz z rekomendacjami*, ROPS Poznań, 2015 r., s.33

dla osób z niepełnosprawnością oraz 11 dla osób przewlekle psychicznie chorych – łącznie dysponowały one 3 138 miejscami (↑o 38 miejsc).

- **Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS)** to rodzaj ośrodka wsparcia, będący jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz upośledzonych umysłowo, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej.
- **Kluby Samopomocy (KS)** – Działanie grup samopomocowych nie jest ściśle uregulowane w ustawodawstwie. Zgodnie z art. 15 ustawy o pomocy społecznej, pomoc społeczna polega między innymi na rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. Dalej art. 51a określa, że zakres usług świadczonych w klubach samopomocy ustala właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą.

W 2018 roku w Wielkopolsce funkcjonowało **71 środowiskowych domów samopomocy, które udzieliły wsparcia 2 624 os.** oraz **1 klub samopomocy** dedykowany tej grupie osób.

- Placówki aktywizacji społeczno-zawodowej typu:
  - **Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)** – WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, stwarzającą osobom z niepełnosprawnością i niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywrócenia umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

W **87** działających w roku oceny **WTZ** udzielono wsparcia **3 056 os.**

- **Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ)** – ZAZ jest podmiotem tworzonym w celu zatrudniania osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, niepełnosprawność intelektualną lub chorobę psychiczną. Do statutowych celów tego typu podmiotów należy rehabilitacja zawodowa i społeczna zatrudnianych osób.

W Wielkopolsce funkcjonuje **9 ZAZ**: w Żerkowie, Pile, Liskowie, Koźminie Wlkp., Książenicach, Gołaszewie, Słupcy, Leonowie i Posadzie. Zatrudniają one łącznie 622 osób, w tym **472 z niepełnosprawnościami, z czego 60% to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności.**

7.3. Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)

Placówki oferujące wsparcie rodzinom, w tym pieczy zastępczej to przede wszystkim:

- **Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK)** – podstawowym celem działalności ośrodka jest świadczenie poradnictwa specjalistycznego oraz podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej osobom pełnoletnim oraz rodzinom mającym trudności w rozwiązywaniu własnych problemów życiowych, doznających jakichkolwiek form przemocy w rodzinie lub będących w innych kryzysach życiowych.

W roku 2018 w województwie wielkopolskim funkcjonowało **27** takich ośrodków, z czego 5 prowadzonych było przez organizacje pozarządowe. Z ich usług skorzystało łącznie **2 732 os.** Dodatkowo, na terenie województwa działają 3 Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (zadanie zlecone powiatom z zakresu administracji rządowej). Takie ośrodki znajdują się w Pile, Zdunach (powiat krotoszyński) i Poznaniu.

- **Jednostki specjalistycznego poradnictwa** – to jednostki, w których realizowane są zadania specjalistycznego poradnictwa. Specjalistyczne poradnictwo, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

W województwie wielkopolskim funkcjonuje **40 jednostek specjalistycznego poradnictwa**, które udzieliły wsparcia 11 028 os.

- **Placówki wsparcia dziennego** – w celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Mogą być prowadzone w formie:
  - opiekuńczej – zapewniają dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.
  - specjalistycznej – organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizują indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
  - pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę – prowadzą działania animacyjne i socjoterapeutyczne¹⁹.

W 2018 roku funkcjonowało **136 placówek wsparcia dziennego** – 4 placówki prowadzone były przez powiaty, a 132 przez gminy. Skorzystało z nich łącznie **2 704 dzieci**. W Wielkopolsce funkcjonuje: 75 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, 30 w specjalistycznej oraz 34 w formie pracy podwórkowej prowadzonej przez wychowawcę (zadania placówek mogą być

¹⁹ ¹⁹ Art. 18. *Ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej*.

łączone). Średni roczny koszt utrzymania 1 osoby to 2 445,7 zł (wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim o 10,9%).

- Instytucjonalny zasób pieczy zastępczej, do którego należą:
  - **Placówki opiekuńczo-wychowawcze**
  - **Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne**
  - **Interwencyjne ośrodki preadopcyjne.**

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej może być umieszczone w **placówce opiekuńczo-wychowawczej** następującego typu:

- a) interwencyjnego (pogotowie opiekuńcze),
- b) rodzinnego (rodzinny dom dziecka),
- c) socjalizacyjnego (dom dziecka).

Placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne, a także zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

W województwie wielkopolskim pod koniec 2018 roku działały **64 placówki opiekuńczo-wychowawcze**, w tym 15 placówek typu rodzinnego, które dysponowały łącznie **1 160 miejscami**. Z ich wsparcia skorzystało łącznie **1 157 dzieci**.

Średni roczny koszt utrzymania 1 dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej wyniósł w 2018 r. 55 301,5 zł i wzrósł w porównaniu z 2017 r. o 18,5% (średniomiesięcznie: 4 608,5 zł).

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje regionalna placówka terapeutyczna ani ośrodek preadopcyjny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie. W placówkach tych świadczona być powinna specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

7.4. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego

Do placówek oferujących wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego zaliczyć możemy:

- **Centra integracji społecznej** – pracę z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem podejmują między innymi **centra integracji społecznej**. Proponowane w CIS rozwiązania powinny posiadać wielotorowy charakter i obejmować zarówno oddziaływania w zakresie nabycia umiejętności aktywnego poruszania się na rynku pracy, przekazu kompetencji zawodowych, jak i zajęcia wspomagające osobistą zmianę²⁰.
W 2018 roku w Wielkopolsce działało **35 CIS**, które swymi działaniami objęły **1 050 osób**.
- **Kluby integracji społecznej** – udzielają pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych.

W roku oceny działało **30 KIS**, które udzieliły wsparcia **1 599 os.**

- **Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych.**

Na terenie województwa wielkopolskiego w 2018 roku funkcjonowało **30 noclegowni, schronisk i domów dla osób bezdomnych**, a ze 1 011 dostępnych miejsc skorzystały ogółem **2 704 osoby**. Dodatkowo, wsparcie tej grupie osób oferowane także było poprzez działalność 4 ogrzewalni, które objęły swoim wsparciem 553 osoby.

Średnioroczny koszt utrzymania 1 osoby w schronisku dla osób bezdomnych wyniósł w 2018 r. 3 798,0zł i w porównaniu z 2017 r. wzrósł o 13,8%.

Oprócz wyszczególnionych powyżej zasobów pomocy i wsparcia na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują również inne placówki, zabezpieczające potrzeby społeczne w tym zakresie, np.: kluby seniora, uniwersytety III wieku, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice środowiskowe oraz socjoterapeutyczne.

Jak wynika ze sprawozdania OZPS – **łącznie, ze wsparcia w ramach zasobów instytucjonalnych zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego skorzystało w 2018 r. 26 180 osób**.

Z powyższego zestawienia wynika, że istniejące zasoby pomocy i wsparcia w dużej mierze zaspokajają potrzeby mieszkańców Wielkopolski. W większości prognoz na 2019 r. przedstawiciele JST wskazywali jednak na dalszy **przewidywany wzrost liczby osób z nich korzystających**, więc **zapotrzebowanie na wybrane formy wsparcia stale będzie wzrastać** – zwłaszcza w odniesieniu do grupy osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), której liczebność w populacji ogólnej sukcesywnie rośnie.

²⁰ Marek Borowski, Małgorzata Kowalska, Małgorzata Póttorak, Joanna Tomaszczyk, Iwona Żukiert „Model centrum integracji społecznej”, str. 5 http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Model%20CIS_7.03.pdf

Coraz częściej zwraca się też uwagę na konieczność wzmacniania i rozwijania usług społecznych zlokalizowanych w środowisku osoby korzystającej, zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji. Ten sposób organizacji usług jest również tożsamy z wytycznymi aktualnej perspektywy finansowej 2014-2020. Zwraca również uwagę **nierównomierne rozlokowanie istniejących zasobów pomocy i wsparcia** – najczęściej w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w stolicy województwa – mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb mieszkańców. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji w tym obszarze.

8. Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

Zgodnie z art. 18 ust. 6 Ustawy o pomocy społecznej do zadań zleconych przez administrację rządową gminom, oraz w myśl art. 20 ust. 3 tejże Ustawy – zleconych powiatom, należy realizacja rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych.

Podobnie, jak w ubiegłych latach, wielkopolskie gminy wykazały przede wszystkim udział w programie „**Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej**”. Założeniem Programu jest stymulowanie podejmowania przez samorządy terytorialne odpowiednich szczebli (gmin i powiatów) takich działań, które służyły:

- wsparciu rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, które umożliwiłoby zatrzymanie w rodzinie dzieci zagrożonych umieszczeniem w pieczy zastępczej lub powrót do rodziny dzieci umieszczonych wcześniej w pieczy zastępczej, poprzez rozwój sieci asystentów rodziny zatrudnianych w gminach.
- wsparciu rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez rozwój sieci koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnianych w powiatach²¹.

Program realizowany jest w formie dofinansowania wynagrodzenia asystenta rodziny oraz koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Z danych zamieszczonych na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej²² wynika, że w 2018 roku akceptację Ministra w sprawie otrzymania dofinansowania całości lub części wydatków na wynagrodzenia asystentów rodziny uzyskało **191 wielkopolskich gmin**. Za kwotę

²¹ <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/konkursy/rok-2017/rozstrzygniecie-programu-asystent-rodziny-i-koordynator-rodzinnej-pieczy-zastepczej-na-rok-2017/> dostęp na: 25.05.2018 r.

²² <https://www.gov.pl/web/rodzina/rozstrzygniecie-programu-asystent-rodziny-i-koordynator-rodzinnej-pieczy-zastepczej-na-rok-2018>, dostęp na: 13.05.2019 r.

4 545 189 zł zatrudnionych zostało 295 asystentów rodziny. Natomiast w przypadku dofinansowania wynagrodzeń koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zgodę uzyskały **33 powiaty** (w tym grodzkie i ziemskie), na łączną kwotę 2 144 040 zł (w ramach tej kwoty planowano zatrudnienie 130 koordynatorów).

W ramach **Programu Wieloletniego „Senior+”** na lata 2015-2020 jednostki samorządu terytorialnego mogły ubiegać się o uzyskanie środków finansowych przeznaczonych na:

- jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki oraz
- na zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek.

W ramach modułu I dofinansowanie na utworzenie lub wyposażenie Dziennego Domu/Klubu „Senior+” uzyskało 12 wielkopolskich gmin, natomiast na zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek „Senior+” – 24 gminy.

Program "Maluch+" wspiera rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 – żłobków, klubów dziecięcych i dziennych opiekunów. Program realizowany był w 2018 r. w jednej edycji, złożonej z 4 modułów, w których zostały dofinansowywane działania na rzecz rozwoju i utrzymania infrastruktury opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, tj. żłobków, klubów dziecięcych i miejsc u dziennych opiekunów. zróżnicowane ze względu na podmiot prowadzący, ale też formę działania: tworzenie nowych miejsc opieki oraz utrzymanie już istniejących, a także wprowadzanie takich rozwiązań w gminach, w których wcześniej ich nie było.

W 2018 roku dofinansowanych zostało **366 instytucji** funkcjonujących na terenie województwa wielkopolskiego, na łączną kwotę 32 410 082,00 zł.

Wszystkie wielkopolskie gminy brały w 2018 r. udział w programie „**Pomoc państwa w zakresie dożywiania**”, który od 2019 roku zostanie zastąpiony programem pn. „Posiłek w szkole i w domu”. Strategicznym celem Programu jest ograniczenie zjawiska niedożywienia dzieci i młodzieży z rodzin o niskich dochodach lub znajdujących się w trudnej sytuacji, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów z terenów objętych wysokim poziomem bezrobocia i ze środowisk wiejskich oraz osób dorosłych, w szczególności osób samotnych, w podeszłym wieku, chorych lub osób niepełnosprawnych.

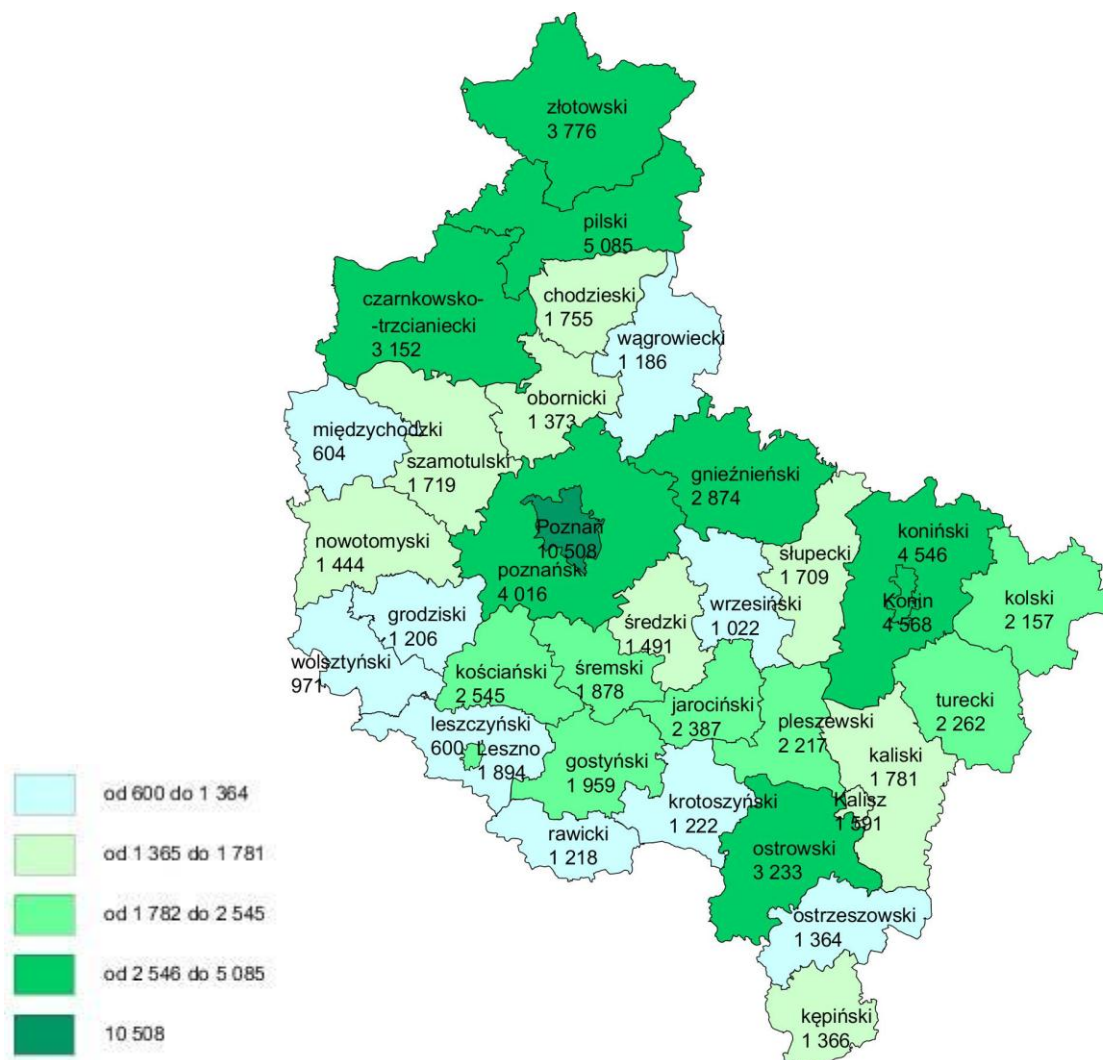
Program przewiduje otrzymanie przez osoby uprawnione pomocy w formach:

- posiłku,
- świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności,
- świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

Ogółem, z pomocy w dożywianiu skorzystało **82 679** mieszkańców (↓ o 9 143 os.) wszystkich gmin województwa wielkopolskiego, z czego 45% to mieszkańcy wsi. Programem objęto **30 827** dzieci (↓ o 16 437 dzieci) do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. **Z posiłku** w ramach programu skorzystało **34 985 osób** (42% z liczby objętych programem), w tym **7 836** dzieci do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej i **22 991** uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. Pomoc w formie zasiłku celowego otrzymały **26 983** osoby (32,6 % z liczby osób objętych programem).

Koszt realizacji programu na terenie województwa wielkopolskiego wyniósł w 2018 roku **56 274 839 zł** (↓ o 1 592 478 zł), z czego **20 968 566 zł** (37,3%) to środki własne gmin, a **35 306 273 zł** stanowiła dotacja z budżetu państwa (62,7%).

Mapa nr 32 Liczba osób objętych programem „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” w 2018 roku

Źródło: Sprawozdanie Dożywianie za IV kwartał 2018 r.

Najliczniej z „Pomocy państwa w zakresie dożywiania” skorzystali mieszkańcy gmin zlokalizowanych

na terenie powiatów: m. Poznania (10 508 os.), pilskiego (5 085 os.), konińskiego (4 546 os.), m. Konin (4 568 os.), poznańskiego (4 016 os.) oraz złotowskiego (3 776 os.).

W sprawozdaniu została wykazana również szacunkowa liczba dzieci i osób wymagających dożywiania, a nie objętych programem, w 2018 r. było to **199 osób**. Jako główny powód tej sytuacji wskazano ich niechęć do skorzystania z tej formy pomocy (187 osób).

Poza dotacjami z budżetu państwa, w 2018 roku samorządy lokalne pozyskiwały dodatkowe środki na realizację swoich działań w ramach projektów finansowanych w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2014+. W województwie wielkopolskim w realizację **57 projektów współfinansowanych ze środków UE zaangażowanych było 160 jednostek organizacyjnych pomocy społecznej**. Łączna wartość projektów osiągnęła wartość 115 177 914,92 zł, z czego kwota dofinansowania ze środków EFS oraz budżetu państwa to 109 314 298,38 zł.²³

Dofinansowane przedsięwzięcia obejmują obszar związany z ułatwianiem dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług o charakterze społecznym (zarówno tryb konkursowy, jak i pozakonkursowy). W wielu gminach realizowane są projekty unijne, którym celem jest:

- poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, w tym działania na rzecz usamodzielnienia osób opuszczających pieczę zastępczą,
- poprawa dostępu do usług opiekuńczych i asystenckich,
- wsparcie opiekunów faktycznych w opiece nad osobami niesamodzielnymi,
- zwiększenie dostępu do mieszkalnictwa wspomaganego.

Reasumując, wielkopolskie samorządy poszukują i korzystają z dodatkowych źródeł finansowania dodatkowych zadań realizowanych na rzecz mieszkańców własnych gmin i powiatów.

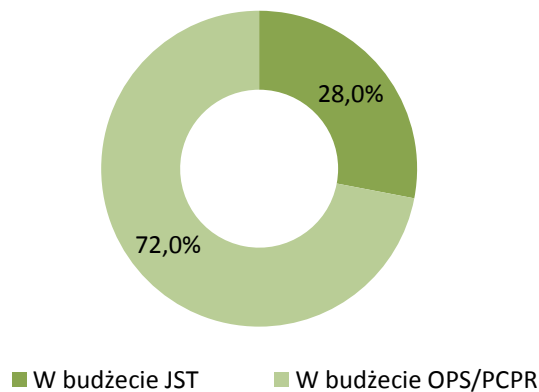
9. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego

Opisując część sprawozdania dotyczącą środków finansowych należy podkreślić, iż zawarte w niej dane pochodzą ze sprawozdań budżetowych gmin i powiatów (Rb-28) (Sprawozdanie z wykonania planu wydatków budżetowych jednostki samorządu terytorialnego), a wydatki wyszczególnione w sprawozdaniu OZPS stanowią jedynie część wydatków ponoszonych przez JST w obszarze pomocy społecznej (uwzględniające m.in. kwoty świadczeń z pomocy społecznej, wydatki na usługi społeczne), polityki społecznej (uwzględniające m.in. świadczenie wychowawcze, wydatki na pieczę zastępczą, fundusz alimentacyjny, prowadzenie żłobków) oraz ochrony zdrowia.

²³ Na podstawie danych uzyskanych z DEFS UMWW.

Kwota na realizację wybranych działań w zakresie pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej wydatkowana w 2018 roku wyniosła 5 133 702 125 zł. Budżety OPS wzrosły m.in. z uwagi na świadczenie wychowawcze 500+. **W budżetach OPS/PCPR znajdowała się znaczna część kwoty (72%) wydatkowanej** w zakresie wybranych zadań w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej. Sporą część wydatków stanowią środki przeznaczone na świadczenia rodzinne. Wzrastają środki finansowe wydatkowane przez JST na usługi społeczne.

Wykres nr 37 Procentowy rozkład środków finansowych przeznaczonych na wybrane działania w pomocy społecznej i polityce społecznej w budżetach OPS/PCPR oraz budżetach JST w 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2018 r.

Środki finansowe wydatkowane w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej, wykazane w roku oceny, podobnie jak w roku ubiegłym, w 72% znajdowały się w budżetach jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. W latach 2014-2017 od **65%** do **72% środków wydatkowanych w tych obszarach znajdował się w budżetach OPS/PCPR.**

Poniżej znajduje się prezentacja wysokości środków finansowych wydatkowanych w Wielkopolsce na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej i polityki społecznej. Pod tabelą znajduje się analiza dominujących tendencji dotyczących wydatków samorządów gminnych i powiatowych w roku oceny.

Tabela nr 1 Środki finansowe przeznaczone w latach 2017, 2018 na wybrane wydatki w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej oraz prognozy na rok 2019

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lp.	2017	2018	Prognoza 2019
OGÓŁEM				
OGÓŁEM (działy)	1	5 185 551 780	5 133 702 125	5 434 511 242
W tym: w budżecie OPS/PCPR	2	3 658 228 775	3 695 981 833	3 864 719 520
851 - OCHRONA ZDROWIA				
85153 - Przeciwdziałanie narkomanii	3	3 738 250	3 361 093	3 980 957
w tym: w budżecie OPS / PCPR	4	395 533	519 140	571 720
85154 - Przeciwdziałanie alkoholizmowi	5	192 296 038	63 608 602	66 628 728
w tym: w budżecie OPS / PCPR	6	10 146 793	10 915 649	12 493 992

852 - POMOC SPOŁECZNA				
85202 - Domy pomocy społecznej	7	347 919 125	374 577 300	384 368 827
w tym: w budżecie OPS / PCPR	8	100 418 717	109 252 424	118 066 888
85203 - Ośrodki Wsparcia	9	49 454 898	59 954 347	66 743 340
w tym: w budżecie OPS / PCPR	10	15 703 156	18 404 959	20 021 132
85205 - Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	11	3 139 986	3 211 024	3 483 772
w tym: w budżecie OPS / PCPR	12	2 195 244	2 230 460	2 521 828
85213 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej, niektóre świadczenia rodzinne oraz za osoby uczestniczące w zajęciach centrum integracji społecznej	13	15 061 425	15 359 852	15 004 317
w tym: w budżecie OPS / PCPR	14	13 139 673	13 280 302	12 867 583
85214 - Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	15	97 109 038	89 059 959	95 314 368
w tym: w budżecie OPS / PCPR	16	94 971 621	87 523 109	91 808 709
85215 - Dodatki mieszkaniowe	17	72 765 275	65 482 292	69 183 324
w tym: w budżecie OPS / PCPR	18	33 152 385	30 739 135	33 419 766
85216 - Zasiłki stałe	19	70 016 413	68 591 056	75 145 924
w tym: w budżecie OPS / PCPR	20	67 800 614	65 818 827	72 577 465
85218 - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	21	28 066 977	31 204 295	32 409 034
w tym: w budżecie OPS/PCPR	22	28 038 931	31 144 417	32 343 066
85219 - Ośrodek Pomocy Społecznej	23	221 701 189	241 883 422	254 599 014
w tym: w budżecie OPS/PCPR	24	220 844 162	241 024 241	253 441 437
85220 - Specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	25	7 308 596	7 390 671	8 156 376
w tym: w budżecie OPS / PCPR	26	3 770 636	3 641 839	4 422 036
85228 - Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	27	70 097 893	76 419 204	85 985 276
w tym: w budżecie OPS / PCPR	28	35 467 740	41 246 515	48 602 119
85230 - Pomoc w zakresie dożywiania	29	57 003 917	57 252 193	57 732 200
w tym: w budżecie OPS / PCPR	30	55 626 299	54 054 935	56 197 505
85231 - Pomoc dla cudzoziemców	31	17 244	38 696	45 856
w tym: w budżecie OPS / PCPR	32	17 244	38 696	45 856
W tym (z wiersza 31): Wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem (cudzoziemcy, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)	33	17 244	9 828	14 536
w tym: w budżecie OPS / PCPR	34	17 244	9 828	14 536
85232 - Centra Integracji Społecznej	35	4 364 543	5 438 126	5 743 415
w tym: w budżecie OPS / PCPR	36	1 304 372	1 086 633	1 105 338
85278 - Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	37	32 370 162	1 125 297	787 320
w tym: w budżecie OPS / PCPR	38	30 937 249	993 905	775 820
85295 - Pozostała działalność	39	23 004 563	31 502 242	43 979 142
w tym: w budżecie OPS / PCPR	40	9 916 144	14 423 202	19 814 688
853 - POZOSTAŁE ZADANIA W ZAKRESIE POLITYKI SPOŁECZNEJ				
85311 - Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	41	19 452 239	21 221 781	22 064 969
w tym: w budżecie OPS / PCPR	42	9 130 777	9 420 815	10 563 752

85321 - Zespoły orzekania o niepełnosprawności	43	10 788 356	11 502 945	10 303 424
w tym: w budżecie dyspozycji OPS / PCPR	44	3 265 276	3 526 839	3 203 036
85324 - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	45	46 355 837	47 333 933	50 224 405
w tym: w budżecie OPS / PCPR	46	19 495 290	20 489 342	20 470 547
85395 - Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	47	28 262 039	40 153 854	30 997 934
w tym: w budżecie OPS / PCPR	48	15 452 101	22 720 580	17 490 392
854 - EDUKACYJNA OPIEKA WYCHOWAWCZA				
85415 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze socjalnym	49	22 475 908	20 208 499	20 719 985
w tym: w budżecie OPS / PCPR	50	11 929 571	11 049 225	11 728 584
85416 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze motywacyjnym	51	4 164 522	5 057 411	5 244 332
w tym: w budżecie OPS / PCPR	52	53 750	18 960	9 085
855 - RODZINA				
85501 - Świadczenie wychowawcze	53	2 315 306 693	2 220 857 170	2 392 736 912
w tym: w budżecie OPS / PCPR	54	1 805 600 544	1 733 672 217	1 792 256 717
85502 - Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	55	1 160 955 272	1 163 603 912	1 248 498 574
w tym: w budżecie OPS / PCPR	56	931 467 200	928 265 399	1 009 076 661
85504 - Wspieranie rodziny	57	20 427 200	118 764 736	83 404 855
w tym: w budżecie OPS / PCPR	58	12 718 485	106 157 567	75 326 544
85505 - Tworzenie i funkcjonowanie żłobków	59	72 953 584	90 922 836	89 935 836
w tym: w budżecie OPS / PCPR	60	819 043	67 200	417 200
85506 - Tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych	61	454 385	747 934	518 034
w tym: w budżecie OPS / PCPR	62	0	0	0
85507 - Dzienni opiekunowie	63	586 627	547 824	687 722
w tym: w budżecie OPS / PCPR	64	0	0	0
85508 - Rodziny zastępcze	65	114 183 233	122 432 109	128 816 143
w tym: w budżecie OPS / PCPR	66	103 966 759	113 534 935	119 670 298
85510 - Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych	67	73 750 353	74 887 510	81 066 927
w tym: w budżecie OPS / PCPR	68	20 483 466	20 720 366	23 409 756

Źródło: Tabela budżetowa z OZPS za 2018 r.

- **Środki finansowe w dziale 852 – Pomoc Społeczna, rozdziale 85295 – Pozostała działalność JST najczęściej wydatkowały na:** wypłacanie świadczenia wychowawczego 500+, realizację Programu "Pomoc państwa w zakresie dożywiania" jako wkład własny, stypendia szkolne, wydatki związane z realizacją i obsługą programu Karta Dużej Rodziny, pomoc (dodatek) dla osób mających ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego, finansowanie klubu seniora, dotację celową dla organizacji prowadzącej działalność pożytku publicznego dotyczącą zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej.

- **Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczą zastępczą.** Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze **w roku oceny wyniosły 122 432 109 zł.** W prognozach wykazanych na rok 2019 JST wykazują wzrost wydatków na ten cel. Prognozowany wzrost potrzebnych środków przeznaczanych na ten cel może wynikać z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w 1 roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej. W ostatnich latach wzrastają również wydatki przeznaczane na pieczę instytucjonalną, **w 2018 roku wydatki w rozdziale 85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosły 74 887 510 zł.**
- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej.** Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2017-2018 **zwiększyły się o 26 658 175 zł.** W 2019 roku JST planują wydatkować na ten cel 384 368 827 zł.
- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.** W rozdziale budżetowym 85228 – usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w porównaniu z 2017 rokiem w 2018 wydatkowano o **6 321 311 zł więcej.** Prognozy na 2019 rok wskazują na dalszy wzrost wysokości środków przeznaczonych na ten cel, o 9 566 072 zł w porównaniu z 2018 rokiem.
- **Pozytywnym trendem są wzrastające wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia.** W roku oceny w porównaniu z 2017 rokiem wydatkowano na ten cel 10 499 449 zł więcej.
- **Odwrotny trend niżeli ten odnotowany w sprawozdaniu za 2017 rok dotyczy spadku wydatków związanych z wypłacaniem zasiłków stałych.** W rozdziale budżetowym 85216 w latach 2015-2017 odnotowano **wzrost wydatków o 9 459 165 zł (z 60 612 030 zł do 70 016 413 zł), natomiast w latach 2017-2018 odnotowano spadek wydatków o 1 425 357 zł (z 70 016 413 zł do 68 591 056 zł).** Wśród korzystających z pomocy społecznej wzrasta liczba osób przewlekle chorych i osób z niepełnosprawnością. Spadek kwoty wydatkowanej na zasiłki stałe jest spowodowany spadkiem liczby osób pobierających ten typ świadczenia, co z kolei wynika ze spadku ogólnej liczby klientów. W 2018 roku (drugi rok z rzędu) dominującym powodem przyznania świadczenia z pomocy społecznej była długotrwała lub ciężka choroba.
- **Pozytywnym trendem jest powiększająca się infrastruktura żłobków i klubów dziecięcych.** W latach 2016-2018 **rośnie zarówno liczba takich placówek, jak i liczba miejsc.** W roku oceny JST wydatkowały na żłobki – 90 922 836 zł, na kluby dziecięce – 747 934 zł, a na dziennych opiekunów 547 824 zł.

10. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego

W tegorocznej edycji Oceny Zasobów Pomocy Społecznej, dział dotyczący działalności organizacji pozarządowych stworzony został przy pomocy dokumentów zawierających wykazy rozstrzygniętych konkursów na dofinansowanie działalności organizacji pozarządowych w obrębie pomocy społecznej ze środków samorządu wojewódzkiego.

Pierwszy konkurs dotyczył wspierania **zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych** będących w 2018 roku w dyspozycji Samorządu Województwa Wielkopolskiego. W jego ramach uruchomiono 6 zadań, do których organizacje pozarządowe zgłosiły 58 projektów na łączną kwotę dofinansowania **3,5 mln złotych**.

Tabela nr 2 Zadania i kwota ich dofinansowania w konkursie wspierania zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych ze środków PFRON w 2018 roku

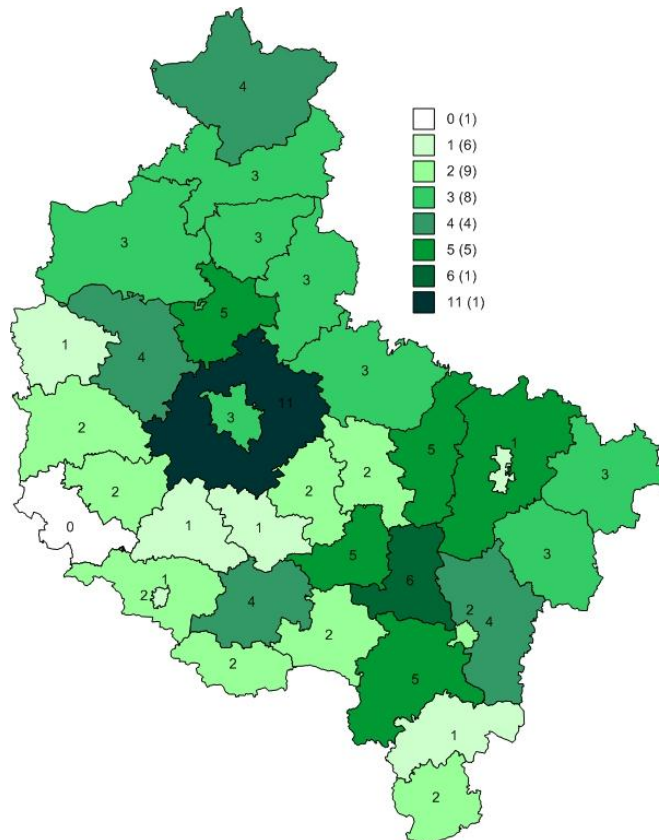
Nazwa zadania	Kwota dofinansowania w zł
„Prowadzenie rehabilitacji osób niepełnosprawnych w różnych typach placówek”	1 780 000,00
„Organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów, grup środowiskowego wsparcia oraz zespołów aktywności społecznej dla osób niepełnosprawnych – aktywizujących zawodowo i społecznie te osoby”	538 020,00
„Organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów i warsztatów dla członków rodzin osób niepełnosprawnych, opiekunów, kadry i wolontariuszy bezpośrednio zaangażowanych w proces rehabilitacji zawodowej lub społecznej osób niepełnosprawnych, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień dotyczących procesu integracji osób niepełnosprawnych w najbliższym środowisku i społeczności lokalnej, zwiększania ich aktywności życiowej i zaradności osobistej oraz niezależności ekonomicznej, podnoszenia umiejętności pracy z osobami niepełnosprawnymi, w tym sprawowania nad nimi opieki i udzielania pomocy w procesie ich rehabilitacji”	276 980,00
„Zakup, szkolenie i utrzymanie psów asystujących w trakcie szkolenia”	50 000,00
„Promowanie aktywności osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia społecznego i zawodowego.”	585 000,00
„Świadczenie usług wspierających, które mają na celu umożliwienie lub wspomaganie niezależnego życia osób niepełnosprawnych, w szczególności usług asystencji osobistej.”	270 000,00
RAZEM:	3 500 000, 00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 do uchwały nr 5976/2018 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 11 października 2018 r.

Najwięcej projektów obejmuje swoim zasięgiem obszar powiatu poznańskiego i pleszewskiego (odpowiednio 11 i 6 projektów). Natomiast żaden z projektów nie obejmuje działaniami powiatu

wolsztyńskiego, a powiaty śremski, międzychodzki, kościański, ostrzeszowski oraz miasta Leszno i Konin obejmuje działaniem 1 projekt.

Mapa nr 33 Liczba dofinansowanych projektów wspierających zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2018 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 do uchwały nr 5976/2018 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 11 października 2018 r.

Oprócz projektów wykazanych na powyższej mapie, dofinansowanych zostało 12 projektów o zasięgu ogólnowojejewódzkim oraz jeden, który działaniem obejmuje południową część Wielkopolski.

Drugi konkurs zorganizowany w 2018 roku dotyczył **wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej**. W ramach niego utworzono 12 zadań, dofinansowano natomiast **36 projektów, na które łącznie przeznaczono 680 tys. zł.**

Tabela nr 3 Zadania i kwota ich dofinansowania w konkursie wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej w 2018 roku

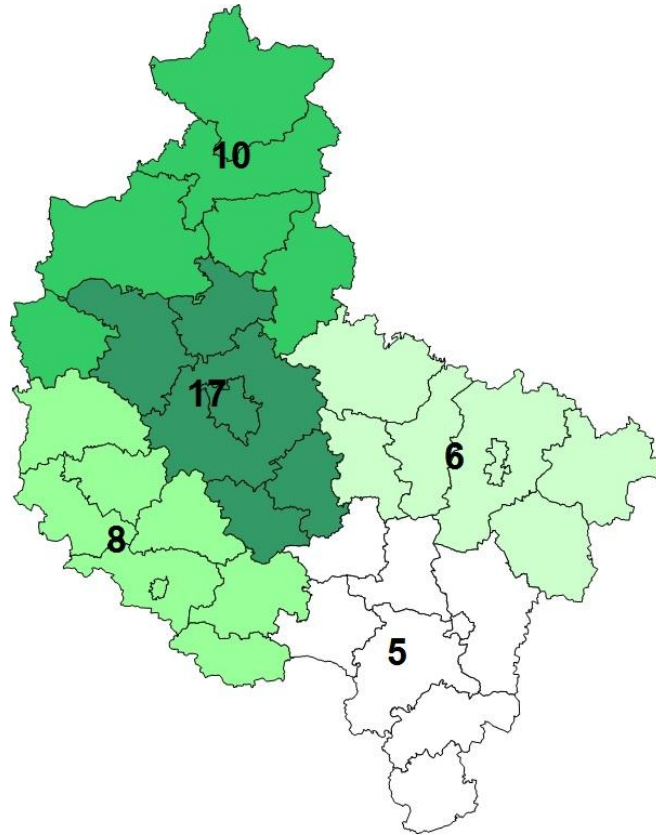
Nazwa zadania	Kwota dofinansowania w zł
Zadanie pn. „Wspieranie inicjatyw na rzecz wielkopolskich rodzin”	107 675,00
Zadanie pn. „Opracowanie narzędzia pomiaru dostępności instytucji użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnościami oraz wykorzystanie opracowanego narzędzia do przeprowadzenia pilotażowego audytu min. 10 instytucji podlegających samorządowi województwa wielkopolskiego.”	19 910,00
Zadanie pn. „Realizacja przedsięwzięć na rzecz integracji międzypokoleniowej ze szczególnym uwzględnieniem ekologii.	80 000,00
Zadanie pn. „Realizacja działań na rzecz wsparcia rodzin i opiekunów osób starszych niesamodzielnych.”	30 000,00
Zadanie pn. „Realizacja subregionalnych i/lub regionalnych przedsięwzięć prezentujących pozytywny wizerunek seniora i/lub promujących aktywny styl życia osób starszych.”	63 000,00
Zadanie pn. „Popularyzowanie działalności i współpracy rad seniorów z województwa wielkopolskiego poprzez spotkania, szkolenia, warsztat	55 000,00
Zadanie pn. „Wspieranie dostępu do wczesnej wielospecjalistycznej rehabilitacji dla osób bez orzeczonej niepełnosprawności/orzeczonego stopnia niepełnosprawności. Zadanie skierowane np. do dzieci na etapie wczesnej rehabilitacji, osób po udarze, osób po wypadkach.”	125 215,00
Zadanie pn. „Realizacja działań wspierających skierowanych do: - dzieci i/lub - rodzeństwa i/lub - rodziców osób z niepełnosprawnością i/lub osób przewlekle chorych”	30 000,00
Zadanie pn. „Promocja pozytywnych postaw w stosunku do osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.”	50 000,00
Zadanie pn. „Zapewnienie wsparcia osobom z niepełnosprawnościami i terminalnie chorym oraz ich rodzinom poprzez działalność hospicyjną lub wolontariat szpitalny”	40 000,00
Zadanie pn. „Realizacja subregionalnego wsparcia żywnościowego polegającego na przyjmowaniu, magazynowaniu, dystrybucji i monitoringu wydawania żywności dla osób najbardziej potrzebujących we współpracy z innymi organizacjami pozarządowymi”	60 000,00
Zadanie pn. „Wspieranie inicjatyw na rzecz integracji społecznej imigrantów”	19 200,00
RAZEM:	680 000, 00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Uchwały nr 5664/2018 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 lipca 2018 roku

Spośród nich 6 projektów obejmowało swoim działaniem obszar całej Wielkopolski. Trzy z ogólnowojevodzkich projektów kierowały swoje działania do seniorów, jeden do pacjentów onkologicznych, jeden do migrantów, a ostatni dotyczył audytu dostępności instytucji użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnościami. Najwięcej, bo aż 17 projektów w tym konkursie obejmuje swoim zasięgiem subregion poznański, 10 – subregion pilski, 8 – leszczyński, 6 – koniński i 5 – kaliski.

Mapa nr 34 Liczba dofinansowanych projektów wspierających zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej (ujęcie subregionalne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Uchwały nr 5664/2018 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 lipca 2018 roku

Ostatni analizowany konkurs dotyczył realizacji zadań publicznych województwa wielkopolskiego w dziedzinie **promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej**. Dotację otrzymały jedynie dwie organizacje pozarządowe z terenu Poznania w łącznej kwocie 60 tys. złotych.

11. Wnioski i rekomendacje

11.1. Infrastruktura społeczna

1. Obserwuje się trwały trend spadku liczby mieszkań komunalnych w zasobie gmin. W świetle sprawozdań gminnych w roku oceny **liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy zmalała** – z 53 040 w 2017 roku do **52 692 w roku 2018 roku** (↓ o 348 mieszkań). Prawdopodobnie wynika to z faktu coraz częstszego wykupu przez lokatorów mieszkań komunalnych na własność. Niektóre samorzady, aby jeszcze bardziej zwiększyć atrakcyjność takiego rozwiązania wprowadzają bonifikaty (tak, jak w przypadku mieszkań zakładowych), gdzie np. można wykupić mieszkanie za 10% jego rynkowej wartości. Każda gmina ustala własny

poziom zniżek na wykup mieszkania komunalnego. Są jednak miasta, które całkowicie zrezygnowały z bonifikat²⁴. Z punktu widzenia polskiego permanentnego kryzysu mieszkaniowego oraz niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych osób, których nie stać na zakup mieszkania oraz jego wynajęcie na rynku komercyjnym, kurczenie się gminnych zasobów mieszkaniowych jest zjawiskiem negatywnym. Naruszana w ten sposób jest również zasada sprawiedliwości społecznej w obszarze braku równych szans w dostępie do gminnych zasobów mieszkaniowych dla wszystkich mieszkańców danej gminy, którzy znajdują się w grupie osób uprawnionych do otrzymania mieszkania komunalnego. Jednocześnie popyt na mieszkanie komunalne rośnie - zwiększyła się liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy – z 6 469 w 2017 roku do 7 487 w roku 2018 (↑ o 1018 wniosków).

2. **Z roku na rok rośnie liczba lokali socjalnych** – w roku 2017 wielkopolskie gminy dysponowały zasobem 5973 mieszkań, a **w 2018 już 6253 mieszkaniami socjalnymi**. Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 70 wielkopolskich gmin w roku oceny nie posiadało w swoim zasobie mieszkań socjalnych. Realizacja przez gminy zapisów ustawy o ochronie praw lokatorów i zasobie mieszkaniowym, nakładających na gminę obowiązek zabezpieczenia pomieszczeń tymczasowych dla osób i rodzin eksmitowanych, wymaga zwiększenia zasobu lokali socjalnych. **Gminy często borykają się z brakiem lub niedostatkami takich nieruchomości. Choćby z tego powodu, że muszą realizować wyroki eksmisyjne nie tylko tam, gdzie wierzycielem jest gmina, ale też te od spółdzielni mieszkaniowych, prywatnych właścicieli i innych instytucji występujących z powództwem eksmisyjnym.** Jeśli gminy nie wskażą pomieszczenia w wyznaczonym czasie (a wyroki realizują w kolejności chronologicznej, chyba, że lokatorzy są np. narażeni na niebezpieczeństwo zawalenia się budynku), komornik skierowuje dłużnika do noclegowni albo schroniska. Gdy dłużnik zostaje pozbawiony prawa do tymczasowego pomieszczenia, bo np. stosował przemoc względem rodziny, wówczas komornik również powiadamia gminę i ona typuje noclegownię, schronisko lub inną placówkę zapewniającą miejsca noclegowe dla osób znajdujących się w takiej sytuacji²⁵.
3. Istotnym problemem większości gmin są **niewystarczające zasoby infrastruktury społecznej w zakresie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz w wieku przedszkolnym**. Szczególnie dotkliwe są deficyty w opiece żłobkowej. Pomimo stałego wzrostu dostępności różnych form opieki nad najmłodszymi nadal istnieje powiat, na terenie którego nie funkcjonuje żadna z form instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3 oraz istnieją powiaty, w których liczba ta jest skrajnie niska. Na **226 gmin opiekę żłobkową świadczyło 80 gmin – 35,4%** (dla porównania, w 2016 roku

²⁴ <http://www.morizon.pl/blog/mieszkanie-komunalne-poradnik/>, dostęp: 28.05.2019 r.

²⁵ <http://regiodom.pl/porta/wiadomosci/zmiany-w-prawie/eksmisja-2016-komu-nalezy-sie-mieszkanie-socjalne-lokal-zastepczy-komu-ni>, dostęp: 28.05.2019 r.

– w 68 gminach, 30,1% wszystkich samorządów gminnych). W 2017 roku **12 z 19 gmin miejskich oferowało przynajmniej jedną placówkę opieki żłobkowej**. Wśród gmin **miejsko-wiejskich 44 z 91 posiadało taką placówkę**, a wśród **wiejskich jedynie 23 na 116**. W 2017 roku w województwie wielkopolskim **zaledwie 8,4% dzieci w wieku do lat 3 było objętych opieką żłobkową**. Wartość wskaźnika osiągnięta na terenach wiejskich wynosiła 2,8%, a na terenach miejskich 13,6%. W sytuacji niewystarczających środków finansowych na realizację zadań własnych gmin, rozbudowa infrastruktury mogłaby odbyć się w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne lub wykorzystanie możliwości poszerzenia infrastruktury w ramach środków będących do dyspozycji w Wielkopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym. Rekomenduje się również zwiększenie środków z budżetu Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej na upowszechnianie alternatywnych form opieki nad małym dzieckiem, takich jak klub dziecięcy oraz dzienny opiekun, których celem jest pomoc rodzicom w godzeniu pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi (opieką nad dziećmi)²⁶.

4. W porównaniu z rokiem 2017, **liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów wzrosła**. W roku oceny funkcjonowało 465 takich miejsc w Wielkopolsce. Natomiast prawie 40% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów. Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 18 gmin miejskich (140 miejsc spotkań dla seniorów), 61 gmin miejsko-wiejskich (189) i 58 gmin wiejskich (136). Samorządy powinny zwrócić uwagę na rozbudowę tego rodzaju infrastruktury. Działania wspierające seniorów i poprawiające jakość ich życia są możliwe do sfinansowania w ramach WRPO 2014+ Osi priorytetowej nr 7 Włączenie Społeczne, priorytetu inwestycyjnego 9iv „Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym”. Biorąc pod uwagę systematyczny wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie wielkopolskim (w 2017 roku 19,4%), zmieniające się potrzeby, oczekiwania, styl życia osób starszych, które wymagają z jednej strony zapewnienia wsparcia i opieki tym niesamodzielnym, a z drugiej możliwości realizacji integracji społecznej osób aktywnych, samorządy powinny regularnie diagnozować sytuację osób starszych oraz konstruować ofertę usług w odpowiedzi na rozpoznane potrzeby.
5. Na terenie województwa wielkopolskiego w dalszym ciągu **nie funkcjonuje żaden ośrodek dla cudzoziemców, co biorąc pod uwagę aktualny kryzys migracyjny i możliwe relokacje uchodźców z innych krajów europejskich, stanowi istotny deficyt w zasobie województwa**.

²⁶ Analizy dokonano na podstawie danych BDL-GUS dla roku 2017

11.2. Korzystający z pomocy i wsparcia

1. W ciągu kilku ostatnich lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje, od roku 2016 zmalała o 14,6 % (18 981 os.). W Wielkopolsce w 2018 r. świadczenie to przyznano **110 910 os. (↓ o 10 781 os.)**, co stanowiło **47,1% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia**. Świadczenie z pomocy społecznej w 2018 r. przyznano 79 589 rodzinom, które liczyły 172 064 os. (↓ o 23 287 os.). Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+ (1 kwietnia 2016 roku), jednak wpływ na tę sytuację mógł mieć także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało dostrzeżone na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2016 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła dość znacznie (o 32,2%, czyli 10 540 rodzin). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.
2. Równoległe do zmniejszania się liczby świadczeniobiorców, **dane wskazują na utrwalanie zjawiska pozostawania w systemie osób długotrwale korzystających** (zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy). Dla przykładu, w 2016 roku 48,1% osób korzystających z pomocy należało do tej kategorii, a w roku 2018 już 50,2%. **Należy zabezpieczyć środki finansowe** na: pomoc materialną w postaci świadczeń pieniężnych kierowanych do grup zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym, a także na pomoc niematerialną, realizowaną m.in. poprzez działania wykwalifikowanej kadry pomocy społecznej (np. asystenci rodziny), czy rozwój infrastruktury pomocy społecznej adresowanej do tej grupy.
3. Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. W roku oceny po raz pierwszy grupa ta stała się liczniejsza niż grupa pozostałych gospodarstw domowych, w przeciągu ostatnich 3 lat został odnotowany wzrost o 5,5 p. p.
4. Wzrasta odsetek osób starszych będących klientami pomocy społecznej. O ile w 2017 roku stanowili oni 21,9% tej grupy, to w 2018 roku już 22,1%.

5. Od roku ubiegłego długotrwała lub ciężka choroba stała się główną przyczyną korzystania ze świadczeń pomocy społecznej, widocznie maleje też liczba rodzin, które objęte były pomocą jedynie z powodu ubóstwa. Głównymi powodami korzystania z pomocy społecznej w roku 2018 były: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 39 757 rodzin (↓ o 1 170 rodzin), 2. Ubóstwo–34 401 rodzin (↓ o 5 887 rodzin), 3. Niepełnosprawność – 30 534 rodzin (↓ o 2 413 rodzin) 4. Bezrobocie – 22 234 rodzin (↓ o 4 563 rodzin)**. Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, adresowanych do tych grup beneficjentów.
6. Od kilku lat utrzymuje się tendencja spadkowa liczby klientów pomocy społecznej, niewątpliwie przekłada się to na spadek liczby **świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych, pobierających zasiłki okresowe i celowe** (spadek, odpowiednio o 12% i 6% w stosunku do 2017 r.). Ponadto, wraz ze spadkiem liczby osób otrzymujących powyższe świadczenia z pomocy społecznej, **zmniejsza się również wartość wydatków gmin na ten cel** (odpowiednio o 15% i 1% w porównaniu z rokiem poprzednim).
7. W województwie wielkopolskim do 2017 roku systematycznie wzrastała liczba osób pobierających zasiłki stały. **W 2018 roku po raz pierwszy odnotowano spadek liczby osób pobierających ten typ świadczenia (o 460 os.)**. Warto również zwrócić uwagę, że w Wielkopolsce ciągle zmniejsza się liczba osób funkcjonujących w rodzinie pobierających zasiłki stały, a równocześnie wzrasta liczba osób samotnie gospodarujących otrzymujących to świadczenie (**w 2018 roku ok. 83% pobierających to świadczenie zamieszkuje jednoosobowe gospodarstwa domowe**). Przypuszczać zatem można, iż w części przypadków następuje przejście klientów z jednej do drugiej kategorii w wyniku (np. śmierć współmałżonka).
8. W województwie wielkopolskim wzrasta liczba osób korzystających z usług opiekuńczych (**↑ o 1 223 os. względem 2017 roku**), oraz wydatki związane z realizacją tego zadania przez gminy (**↑ o 6 876 333 zł**). Spośród wszystkich usług opiekuńczych prawie **2,2% (257 os., ↑ o 62 os.)** stanowiły osoby, którym udzielono **specjalistycznych usług opiekuńczych**. Mimo wzrostu środków finansowych przeznaczanych przez gminy na realizację usług opiekuńczych, spada średnia miesięczna liczba godzin usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) przypadających na jedną osobę korzystającą z tej formy wsparcia (z 34 godz./mc w 2015 r. do 28 godz./mc w 2018 r.). W dalszym ciągu zwiększa się wymiar świadczenia usług o charakterze specjalistycznym. Oznacza to, że prawdopodobnie konieczne jest świadczenie usług bardziej wyspecjalizowanych, szczególnie w sytuacji, gdy coraz więcej osób w wieku poprodukcyjnym jest odbiorcami usług opiekuńczych. Z drugiej strony, wydaje się, że samorządy gminne, mimo zwiększania kwot przeznaczanych na usługi opiekuńcze nie są w stanie zaspokoić rosnących potrzeb w tym zakresie, o czym świadczy spadek średniej liczby godzin ich świadczenia.

11.3. Kadra pomocy społecznej

1. W dalszym ciągu spada liczba pracowników socjalnych, zatrudnionych w gminach i powiatach na tym stanowisku, mimo wzrostu ogólnej liczby pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w województwie wielkopolskim. Prawdopodobną przyczyną wzrostu ogólnej liczby pracowników w JOPS jest kontynuacja realizacji zadań z zakresu ustawy z dnia 11 lutego 2016 roku o pomocy państwa w wychowaniu dzieci oraz zabezpieczenia społecznego. Przyczyną odpływu pracowników socjalnych z zawodu z jednej strony można dopatrywać się w trudnych warunkach pracy, niskim uposażeniu (w stosunku do wykonywanej pracy) oraz przechodzeniu pracowników na emeryturę i trudnościach w rekrutacji nowej kadry.
2. Podlegające ciągłym zmianom prawo, wprowadzanie nowych zadań dla pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny wymaga od tych specjalistów nieustannego zwiększania kompetencji zawodowych. Dlatego konieczne jest umożliwienie pracownikom socjalnym i asystentom rodziny rozwoju zawodowego (np. zdobywanie specjalizacji) poprzez tworzenie do tego warunków oraz finansowanie lub współfinansowanie przez pracodawców różnych form podnoszących i wzmacniających kwalifikacje zawodowe. Ponadto, w celu udzielenia wsparcia, zapobiegania wypaleniu zawodowemu i podnoszenia skuteczności pracy, **niezbędne jest umożliwienie udziału pracownikom socjalnym i asystentom rodziny w profesjonalnej superwizji.**
3. **Nie wszystkie wielkopolskie gminy spełniają kryteria ustawowe dotyczące zatrudnienia pracowników socjalnych.** 39 (↑3) gmin nie spełnia wymogu zatrudnienia nie mniej niż 3 pracowników socjalnych. Z kolei wskaźnik zatrudnienia 1 pracownika socjalnego na 2 000 mieszkańców osiąga 44% gmin w województwie, natomiast wskaźnik 1 pracownika na 50 środowisk objętych pracą socjalną 66% gmin. Choć ostatnie ostatni wskaźnik uległ poprawie, to trzeba podkreślić, że jest to raczej konsekwencją spadku liczby osób korzystających z pomocy społecznej niż realnym wzrostem dostępności pracowników socjalnych. Rekomenduje się zwiększenie zatrudnienia pracowników socjalnych, w szczególności w tych gminach, które nie spełniają wymogów ustawowych.
4. W województwie wielkopolskim w roku oceny odnotowano wzrost liczby kontraktów socjalnych oraz liczby osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej objętych kontraktami (do 4,9%). Mimo to, aż 46% gmin nie podjęło się realizacji kontraktu socjalnego z osobami, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. Powodów wzrostu liczby kontraktów i odsetka świadczeniobiorców objętego nimi upatrywać należy w przystąpieniu JOPS do realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych. Realizacja kontraktu lub jego odmiany jest bowiem w tych przedsięwzięciach obowiązkowa.
5. W 2018 r. w porównaniu do 2017 na terenie województwa pracowała taka sama liczba asystentów rodziny (386). 386 asystentów rodziny udzieliło wsparcia ponad 4 tysiącom

wielkopolskich rodzin. Oznacza to, że **28% rodzin otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych zostało objętych asystenturą rodziny**. Wydaje się, że zatrudnienie asystentów rodziny od pewnego czasu stabilizuje się. Trzeba jednak podkreślić, że w dziesięciu gminach, biorąc pod uwagę stan na 31 grudnia 2018 roku, ta usługa nie była dostępna. W związku z tym rekomenduje się wprowadzenie tej formy wsparcia w gminach, które nie realizują tego zadania.

6. W dalszym ciągu rekomenduje się opracowanie standardu odpowiednich warunków pracy pracownika socjalnego i asystenta rodziny, w szczególności stworzenie warunków lokalowych do godnego przyjmowania osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej.
7. **W województwie wielkopolskim w niewielkim stopniu funkcjonuje usługa rodziny wspierającej**. W 2018 roku odnotowano wzrost liczby rodzin wspierających, z jedenastu do trzynastu. Usługa ta była realizowana na terenie czterech wielkopolskich gmin. W celu upowszechnienia tej formy wsparcia w Wielkopolsce, należy poszukiwać, promować i upowszechniać dobre praktyki w tym zakresie z terenu Wielkopolski i innych województw.
8. W licznych rekomendacjach i wnioskach formułowanych przez OPS w OZPS pojawia się zagadnienie **bezpieczeństwa pracowników socjalnych** i jego poprawy, w szczególności w sytuacji kontaktu z klientem, który potencjalnie może być niebezpieczny. **Ważnym zadaniem, a jednocześnie obowiązkiem samorządów staje się podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w miejscu pracy i poza nim (w środowisku), przy wykonywaniu indywidualnych zadań przez pracowników tej instytucji**. Pomimo wprowadzenia w nowelizacji ustawy o pomocy społecznej, która weszła w życie 5 października 2015 r., następujących zapisów w art. 107:

- Ust. 3a. **Przy przeprowadzaniu rodzinnego wywiadu środowiskowego oraz świadczeniu pracy socjalnej w środowisku może uczestniczyć drugi pracownik socjalny**. Rodzinny wywiad środowiskowy oraz świadczenie pracy socjalnej w środowisku może się odbywać w asyście funkcjonariusza Policji;
- Ust. 3b. Kierownik ośrodka pomocy społecznej, na wniosek pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej lub z własnej inicjatywy, może wystąpić z wnioskiem do właściwego miejscowo komendanta Policji o asystę w trakcie przeprowadzania rodzinnego wywiadu środowiskowego lub świadczenia pracy socjalnej w środowisku. **Właściwy miejscowo komendant Policji jest obowiązany do zapewnienia pracownikowi socjalnemu asysty Policji przy przeprowadzaniu rodzinnego wywiadu środowiskowego lub świadczeniu pracy socjalnej w środowisku;**

środowisko pracowników pomocy społecznej zauważa konieczność prowadzenia dalszej debaty nad zagadnieniem bezpieczeństwa.

11.4. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

1. W Polsce, w ostatnich latach, zaobserwować można znaczącą poprawę długości życia. **Nasz kraj należy do państw o najwyższym oczekiwanym trwaniu życia w Europie Środkowo-Wschodniej** (w 2017 roku dla ludności Wielkopolski wynosiło ono: dla mężczyzn 74,1 lat, zaś dla kobiet 81,6 lat²⁷). W konsekwencji zwiększa się w strukturze demograficznej udział osób starszych, co wymaga zintensyfikowania działań w zakresie pomocy i wsparcia dla tej kategorii wiekowej. Starzejące się społeczeństwo, a co za tym idzie wzrastająca liczba osób z niepełnosprawnościami, często też opiekuńcza niewydolność rodzin wobec dorosłych osób niesamodzielnych wymagać będzie wysokich nakładów finansowych na zapewnienie im opieki i całodobowego lub dziennego wsparcia. Pracownicy socjalni zgłaszali zatem konieczność **powstawania nowych bądź rozbudowy już istniejących placówek całodobowej pomocy, którą realizują np. domy pomocy społecznej**. Mimo wysokich kosztów utrzymania tych instytucji, w przypadku całkowitej niesamodzielności osoby starszej i braku wsparcia rodziny, są one jednak najefektywniejszą formą wsparcia.
2. Większość pracowników socjalnych rekomendowała również inne formy wsparcia poza ofertą domów pomocy społecznej. Istotna jest zatem dywersyfikacja form wsparcia instytucjonalnego oferowanego osobom starszym tak, aby w najlepszy sposób odpowiadały na ich zróżnicowane potrzeby. Zaleca się zatem utworzenie **większej liczby ośrodków wsparcia dziennego i mieszkań chronionych, dla osób, które są na tyle samodzielne, aby funkcjonować przy umiarkowanym wsparciu i nie są obłożnie chore**. Plusem powyższych rozwiązań są ich koszty relatywnie niższe niż opieka w domach pomocy społecznej. Po drugie, osoba starsza pozostaje w swoim naturalnym środowisku społecznym, co gwarantuje poczucie ontologicznego bezpieczeństwa. W 2018 roku na terenie całego województwa wielkopolskiego funkcjonowały 74 mieszkania chronione, z których skorzystało 362 osoby oraz 21 Dziennych Domów Pomocy, z których oferty skorzystały 2 386 osób. Jak wynika z rekomendacji wielkopolskich JOPS – zasoby te, pomimo poprawy ich dostępności, ze względu na wdrożenie rządowego programu „Senior+” są nadal niewystarczające w porównaniu ze zgłaszanymi lokalnymi potrzebami.
3. Z uwagi na znaczne obciążenie opiekunów osób niesamodzielnych należy propagować tworzenie **instytucji opieki „wytchnieniowej”** (takich jak Dom Krótkiego Pobytu) na terenie całego województwa, które pomogłyby odciążać opiekunów zamieszkujących również gminy odległe od m. Poznań.
4. Istotne znaczenie ma również szereg rekomendacji związanych z problemem przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zwracano uwagę na konieczność utworzenia większej liczby **Ośrodków Interwencji Kryzysowej (OIK)** – jako formy pomocy dla ofiar przemocy, **rozszerzenia zakresu**

²⁷ GUS *Trwanie życia w 2017 r. według województw*, 2018

pracy z tymi rodzinami o specjalistyczne poradnictwo, tworzenie grup samopomocowych, uruchomienie szkół dla rodziców, organizowania szkoleń i warsztatów związanych z funkcjonowaniem rodziny i prowadzeniem gospodarstwa domowego. W tym kontekście istotne jest również zintensyfikowanie działań Zespołów Interdyscyplinarnych ds. **Przeciwdziałania Przemocy** chociażby poprzez inicjowanie działań informacyjnych w środowisku o możliwościach uzyskania pomocy dla ofiar przemocy. Zasadne jest również zwiększenie środków finansowych na szkolenia członków Zespołów Interdyscyplinarnych.

5. Zgłaszano potrzebę kontynuowania działań w zakresie **aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami**. Niniejsze wsparcie uwzględniać ma trzyetapowy proces aktywizacji zawodowej szczególnie dedykowany osobom z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym. W pierwszym etapie zakłada się uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, następnie osoby, które są w stanie pracować, mogą podjąć zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej i tym samym uzyskać niezbędne umiejętności i doświadczenie przed wejściem na otwarty rynek pracy. Wsparciem powinny być zatem objęte nie tylko zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty terapii zajęciowej, ale pomoc finansowa powinna być również dedykowana osobom z niepełnosprawnościami chcącym podjąć zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Istotny w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami jest monitoring obecności na rynku pracy byłych uczestników warsztatów aktywności zawodowej oraz zakładów aktywności zawodowej.
6. W wielu wnioskach końcowych formułowanych w OZPS pojawił się problem niezaradności opiekuńczo-wychowawczej rodzin. Gospodarstwa domowe przeżywające trudności w wypełnianiu swoich podstawowych mogą liczyć na wieloaspektowe wsparcie. Formy pomocy wobec tego typu rodzin zostały zapisane w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Samorządy odnotowują wzrost kosztów przeznaczanych na instytucjonalne formy pieczy zastępczej, stąd przedstawiciele JOPS rekomendują zwiększenie nakładów finansowych na **utrzymanie rodzinnych form pieczy zastępczej**. Konieczne jest zatem zabezpieczenie środków finansowych na dalszy rozwój rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka. Zadania z tym związane to: diagnozowanie, szkolenie i kwalifikowanie kandydatów zgłaszających chęć stworzenia rodziny zastępczej, wypłata pełnego zakresu świadczeń obligatoryjnych i fakultatywnych na rzecz tych rodzin.
7. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dopuszcza funkcjonowanie instytucjonalnej pieczy zastępczej (placówki opiekuńczo-wychowawcze) z miejscami dla 30 dzieci do końca roku 2020. Po tym okresie w każdej placówce opiekuńczo-wychowawczej będzie mogło przebywać tylko 14 dzieci. Mając świadomość konsekwencji nadchodzących zmian systemowych **pracownicy socjalni zgłaszali konieczność podejmowania dalszych działań na rzecz tworzenia**

rodzinnych domów dziecka oraz rodzin zastępczych zawodowych. Dodatkowo, kalkulacje kosztów ponoszonych przez samorządy lokalne w ramach wydatków na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej pokazują, że **średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w rodzinie zastępczej (niespokrewnionej) jest ponad sześciokrotnie niższa niż koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej.**

8. Rekomenduje się **zwiększenie nakładów na szkolenia dla rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka i kandydatów na rodziny adopcyjne.** Jak wynika również z rekomendacji eksperckich sformułowanych w ramach raportu „Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce”: „Służby profesjonalne muszą aktywnie zachowywać się w stosunku do rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka sugerując im fachowe wsparcie dla dziecka, czy to medyczne, czy psychologiczno-pedagogiczne czy też inne”.
9. Wskazane byłoby **prowadzenie mieszkań chronionych dla pełnoletnich wychowanków rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych, jak i dziennych ośrodków wsparcia.** Jednakże należy zaznaczyć, że zwiększenie ww. zasobów pomocy społecznej możliwe jest pod warunkiem posiadania dodatkowych środków finansowych.
10. Z uwagi na sygnalizowany przez przedstawicieli wielkopolskich PCPR problem rosnącej liczby dzieci wymagających specjalistycznego wsparcia (w rozumieniu art. 183 ustawy o pieczy zastępczej), rekomenduje się utworzenie na terenie województwa wielkopolskiego **regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej** – formy instytucjonalnej pieczy zastępczej.
11. Pracownicy socjalni zgłaszali również potrzebę podjęcia zintensyfikowanych działań na rzecz opracowania systemowego wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. **Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi** poprzez działalność Zespołu Wczesnego Rozpoznawania i Wczesnej Terapii, którego głównym celem byłaby wszechstronna pomoc dzieciom upośledzonym umysłowo, poprzez zdiagnozowanie i określenie właściwej terapii, jak również pomoc i wsparcie rodziny w długotrwałym procesie terapeutycznym dziecka. We wnioskach końcowych jeden z ośrodków pomocy społecznej podniósł kwestię dzieci z niepełnosprawnością o szczególnych potrzebach opiekuńczych. Mianowicie podkreśla się konieczność uzupełnienia luki w katalogu typów domów pomocy o domy dla dzieci i młodzieży chorych psychicznie lub z zaburzeniami psychicznymi.
12. Rekomenduje się poszerzenie środowiskowego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez **zwiększenie liczby klubów samopomocy oraz utworzenie dodatkowych miejsc w Środowiskowych Domach Samopomocy**, np. zlecenie tych zadań w drodze otwartych konkurów ofert organizacjom pozarządowym.
13. Z uwagi na wzrastającą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym wielu pracowników socjalnych zgłaszało potrzebę intensyfikacji działań w zakresie rozwoju potencjału, zainteresowań

i samorealizacji osób starszych. Możliwości takie dają **kluby seniora, czy uniwersytety trzeciego wieku**.

14. We wnioskach końcowych OZPS zgłaszano brak na terenie wielu gmin **jednostek specjalistycznego poradnictwa** oraz brak specjalistów takich, jak psycholog, terapeuta, mediator, prawnik. Często, wsparcie to świadczą pracownicy socjalni, jednak w wielu przypadkach konieczne jest organizowanie doradztwa/konsultacji o charakterze specjalistycznym.
15. Analizując rozmieszczenie istniejących zasobów pomocy i wsparcia zwraca uwagę **nierównomierne ich rozlokowanie** – w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują już ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji.

11.5. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej

1. Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczę zastępczą. Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze w roku oceny wyniosły 122 432 109 zł. W prognozach wykazanych na rok 2019 JST wykazują wzrost wydatków na ten cel. Prognozowany wzrost potrzebnych środków przeznaczanych na ten cel może wynikać z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w 1 roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej. W ostatnich latach wzrastają również wydatki przeznaczane na pieczę instytucjonalną, w 2018 roku wydatki w rozdziale 85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosły 74 887 510 zł.
2. Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej. Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2017-2018 zwiększyły się o 26 658 175 zł. W 2019 roku JST planują wydatkować na ten cel 384 368 827 zł.
3. Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych. W rozdziale budżetowym 85228 – usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w porównaniu z 2017 rokiem w 2018 wydatkowano o 6 321 311 zł więcej. Prognozy na 2019 rok wskazują na dalszy wzrost wysokości środków przeznaczonych na ten cel, o 9 566 072 zł w porównaniu z 2018 rokiem.
4. Pozytywnym trendem są wzrastające wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia. W roku oceny w porównaniu z 2017 rokiem wydatkowano na ten cel 10 499 449 zł więcej.

5. Odwrotny trend aniżeli ten odnotowany w sprawozdaniu za 2017 rok dotyczy spadku wydatków związanych z wypłacaniem zasiłków stałych. W rozdziale budżetowym 85216 w latach 2015-2017 odnotowano wzrost wydatków o 9 459 165 zł (z 60 612 030 zł do 70 016 413 zł), natomiast w latach 2017-2018 odnotowano spadek wydatków o 1 425 357 zł (z 70 016 413 zł do 68 591 056 zł). Wśród korzystających z pomocy społecznej wzrasta liczba osób przewlekle chorych i osób z niepełnosprawnością. Spadek kwoty wydatkowanej na zasiłki stałe jest spowodowany spadkiem liczby osób pobierających ten typ świadczenia, co z kolei wynika ze spadku ogólnej liczby klientów. W 2018 roku (drugi rok z rzędu) dominującym powodem przyznania świadczenia z pomocy społecznej była długotrwała lub ciężka choroba.
6. Pozytywnym trendem jest powiększająca się infrastruktura żłobków i klubów dziecięcych. W latach 2016-2018 rośnie zarówno liczba takich placówek, jak i liczba miejsc. W roku oceny JST wydatkowały na żłobki – 90 922 836 zł, na kluby dziecięce – 747 934 zł, a na dziennych opiekunów 547 824 zł.

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

